KASERNERNA PÅ KUNGSBÄCK

ETTHUNDRA ÅR

1909 – 2009

Redaktören vid planeringssammanträde i september 2008 med eleven Hanna Göransson och rektorn Göran Larsson. Foto: Agneta Björkenstam.

Redaktör: Överstelöjtnant Knut Björkenstam.
Tryckt 2009 vid John Bauergymnasiet, Gävle, som ett led i utbildningen av elever på medielinjen.
Utgiven av Kungl. Hälsinge regementes kamratförening.
Omslagsfoto: Regementets kanslihus sett från Regementsparken sommaren 1961. Foto: Knut Björkenstam.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sida

Prolog……..5
av överstelöjtnant Knut Björkenstam
Kamratföreningens ordförande har ordet……....7
Regementets historia i kort sammandrag……9
av överstelöjtnant Knut Björkenstam
För 50 år sedan (ur Bocken 1958)…….....13
av major Nils Frykberg (1888 – 1966)
Från lägerhydda till kasern (ur Så levde man på Kungsbäck – Hälsinge regemente i Gävle 1909 – 1994)……...……..…….17
av överstelöjtnant Knut Björkenstam
Kungsladugården Vall och egendomen Kungsbäck (ur Bocken 1953)…….....25
av major Sixten Söderhielm (1885 – 1965)
Min första kontakt med Mohed och Kungsbäck (ur Bocken 1948)…….…....29
av överstelöjtnant K. G. Sohlén (1887 - 1973)
Militärskolan – Borgarskolan (ur Bocken 1974/1975)…….33
av överstelöjtnant Knut Björkenstam
Regementet flyttar in i kasern (ur Bocken 1949)……...……..….37
av major Sixten Söderhielm (1885 – 1965)
Inflyttningen på Kungsbäck för 50 år sedan (ur Bocken 1959)……..……..41
av överstelöjtnant K. G. Sohlén (1887- 1973)
Chefsbostaden Vall……..……..59
av överstelöjtnant Knut Björkenstam
En Kungsbäcksrapsodi i ord och bild…….……...…63
av överstelöjtnant Knut Björkenstam
Militär verksamhet i dag på Kungsbäck…….……..….81
av major Peter Bohlin
Från militär till civil utbildning – Högskolan på Kungsbäck……..……84
av rektor Leif Svensson
En sista vandring upp till och kring regementet……...……....89
av överstelöjtnant Knut Björkenstam
Epilog……...…..……99
av överstelöjtnant Knut Björkenstam

Föreningen De Värnpliktigas Vänner i Gävleborgs län skickade ut detta vykort för att värva medlemmar. När föreningen bildades, hur länge den ägde bestånd samt årsavgiftens storlek är redaktören obekant.

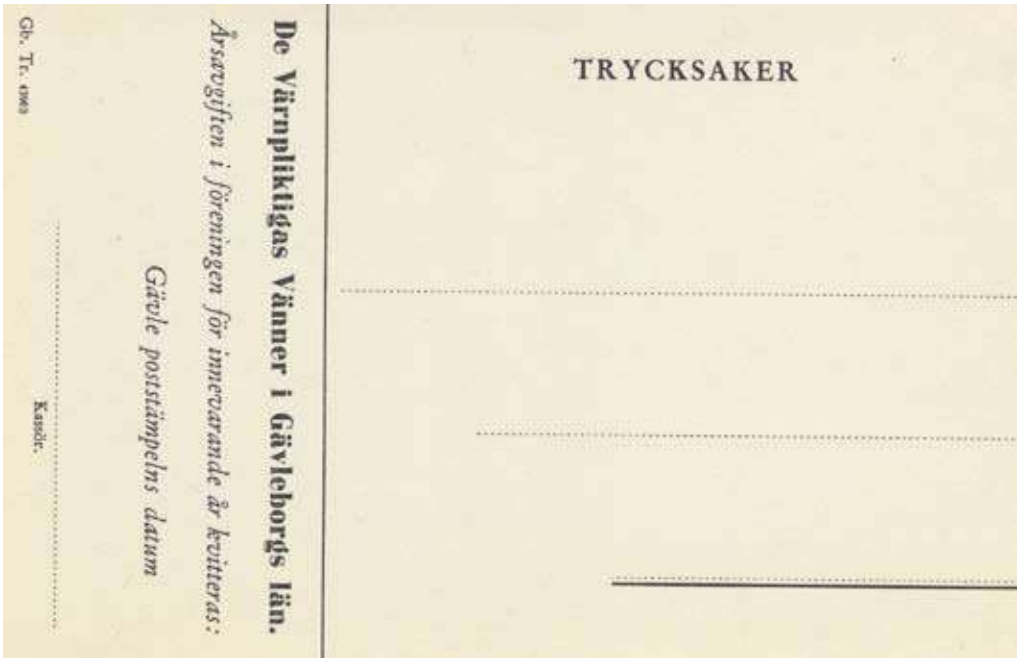

Baksidan av vykortet.
Tillhör Kamratföreningens arkiv.

PROLOG

När det år 2009 förflutit etthundra år sedan Kunglig Hälsinge regementes kaserner på Kungsbäck officiellt invigdes den 13 april 1909 finns det anledning att erinra om detta. Styrelsen för regementets kamratförening tog år 2007 beslut om att detta lämpligen kunde ske genom utgivandet av en minnesskrift. Den presenteras härmed för föreningens medlemmar och andra intresserade.

Innehållet i skriften bygger inte på nya ”forskningsrön” utan är snarare en sammanställning av redan tidigare publicerat stoff vad avser slutet på epoken Mohed, regementets läger- och övningsplats väster om Söderhamn, förspelet och orsakerna till kasernbyggandet, inflyttningen från Mohed till Gävle samt hur livet kom att te sig för anställda och värnpliktiga på Kungsbäck under de första åren där. Härutöver har gjorts några ”nedslag” från olika decennier fram till regementets definitiva nedläggning den 27 november 1997.

För vissa kan måhända detta sätt att arbeta te sig alltför lättvindigt. Men varför börja från början när det samlat finns så mycket skrivet om det som jag ovan angett skall utgöra innehållet i denna skrift? Inte minst i alla årgångar av *Bocken* från 1938 och framåt finns mycket nedtecknat av olika författare. Många av kamratföreningens medlemmar och övriga intresserade har förmodligen aldrig läst detta. Har de gjort det så kanske det fallit i glömska. Så varför inte ur alla publikationer göra en förhoppningsvis tilltalande samling av artiklar som på olika sätt erinrar om händelserna på Kungsbäck för etthundra år sedan och därefter.

Av innehållsförteckningen framgår författare, ur vilken publikation respektive kapitel är hämtat och årtal för utgivningen. För det sakliga i de olika kapitlen står således den som vid tiden ifråga skrev det som här redovisas. Gjorda avkortningar är markerade med tre punkter (…). Dåtida språkbruk och skrivsätt har bibehållits. Militära förkortningar har där de förekommit för tydlighetens skull som regel skrivits ut.

Som redaktör för skriften har jag tagit mig friheten att vraka och välja ur det delvis rikhaltiga materialet. Hur jag lyckats härmed överlåter jag åt läsaren att bedöma.

Som vanligt i samband med mina redaktörskap vill jag varmt tacka min hustru Agneta som varit mig till mycket stor hjälp vid såväl korrekturläsning som att komma med goda råd.

Till slut vill jag tacka rektor Göran Larsson på John Bauergymnasiet i Gävle för att han välvilligt ställt upp och stött projektet som ett led i utbildningen av elever i sista årsklassen på medieprogrammet. Ett särskilt tack till eleverna Anna-Maja Axelsson (2007-2008) och Hanna Göransson (2008-2009) med vilka jag närmast haft att samarbeta.

Knut Björkenstam
Redaktör

Traditionen från Mohed med midsommarfest i regementets regi fortsatte under de närmaste åren uppe vid Kungsbäck. Midsommarstången verkar vara rest bakom den lilla kulle där 1911 minnesstenen kom att avtäckas. Tillhör Knut Björkenstam.

Publiktillströmningen var som synes stor när dansen tråddes på dansbanan i Regementsparken. Tillhör Knut Björkenstam.

KAMRATFÖRENINGENS ORDFÖRANDE HAR ORDET

Det är en stor glädje för Kungl. Hälsinge regementes kamratförening att i år utöver årsskriften Bocken också kunna överlämna ytterligare ett skriftligt dokument över vårt regementes verksamhet. En av kamratföreningens viktigaste uppgifter är att vårda minnet av vårt regemente och dess gärningar. Våra resurser är numera inte sådana att vi alltid kan göra vårt regemente full rättvisa, men vi gör så gott vi förmår. 2007 uppmärksammade vi att det då var tio år sedan Kungl. Hälsinge regemente lades ner och att det var 50 år sedan regementets musikkår drabbades av samma öde. 2008 uppmärksammade vi vid en högtid i Mohed att det då var 100 år sedan regementet genomförde sitt sista regementsmöte därstädes. Och nu 2009 vill kamratföreningen bland annat med denna skrift erinra om att det är 100 år sedan regementet flyttade in i de nybyggda kasernerna på Kungsbäck. Den formella invigningen, som förrättades av dåvarande regementschefen överste Ernst von Krusenstjerna, ägde rum den 13 april 1909.

1992 års försvarsbeslut blev ödesdigert för vårt regemente. Även om dess existens tidigare varit hotad, så blev nu hotet verklighet. Gästrikebrigaden lades ner och grundutbildningen upphörde i och med åldersklassen 1992/93. Kvar blev dock försvarsområdesstaben och regementets namn. Men i följande försvarsbeslut 1996 var det dags igen. Försvarsområdesstaben och därmed också Kungl. Hälsinge regemente lades ner. Gävleborgsgruppen bildades med ansvar för utbildning av hemvärn och frivilligorganisationer. När dessa rader nedtecknas finns ett förslag från Överbefälhavaren att även gruppen skall läggas ner. När denna skrift når våra medlemmar vet vi sannolikt svaret.

Det är som nämnts nu 100 år sedan regementet flyttade in i de nya kasernerna. I skrivande stund kan vi bara hoppas att den militära utbildningen på Kungsbäck fortsätter. I sitt tal vid den officiella nedläggningen den 18 juni 1994 citerade dåvarande regementschefen överste Hans Berndtson IKEA:s grundare Ingvar Kamprad. Låt mig använda mig av samma citat: ”Lyckan är inte att vara framme – lyckan är att vara på väg.” Det är allas vår förhoppning att Gävleborgsgruppen är på väg, och att den militära verksamheten på Kungsbäck fortsätter förbi de första hundra åren.

Det är kamratföreningens förhoppning att våra medlemmar finner denna skrift intressant och läsvärd. Alldeles säkert väcker den många minnen till liv bland oss som en gång tjänade vårt regemente. Den här skriften har tillkommit tack vare Knut Björkenstams initiativ och engagerade arbete. Kamratföreningen framför ett stort och varmt tack för detta, och detta tack riktas också till Knuts hustru Agneta, som har varit Knut behjälplig under arbetets gång. Vi riktar också ett tack till Anna-Maja Axelsson och Hanna Göransson. De har studerat på medieprogrammet på John Bauergymnasiet i Gävle. De har bistått Knut med att ta fram underlag, och de har också medverkat i redigeringen av minnesskriften. Till sist riktar vi ett tack till John Bauergymnasiet och dess rektor Göran Larsson, som sponsrat projektet genom att trycka och kopiera skriften.

Rolf Dahlström

Minnesstenen i Regementsparken restes 1911 på initiativ av den nytillträdde regementschefen överste Fock. På framsidan står:

Med Gud för Konung och Fädernesland
Till minne af de tappre som
Under Kungl. Hälsinge regementes ärorika
Fanor offrat blod och lif
Novgorod 1611
Warschawa 1656 Fredriksodde 1657
Bält 1658 Halmstad 1676
Lund 1676 Landskrona 1677
Narva 1700 Düna 1701
Janitskij 1702 Jacobstadt 1704
Gemäuerthof 1705 Liesna 1708
Gadebusch 1712

På baksidan av stenen står:
Befäl och trupp reste stenen 1911

Av namnen på stenen finns två, Janitskij och Liesna, vilka ej återfinns på regementets fana. Dock att Liesna förekom på 1855 års fana.
Foto: Knut Björkenstam.

REGEMENTETS HISTORIA I KORT SAMMANDRAG

av Knut Björkenstam

Regementet, i kortform I 14, en benämning som tillkom i anslutning till första världskriget, lades ner 1993 som grundutbildningsförband. Samtidigt lades också regementets sista brigad, Gästrikebrigaden/IB 14, ner liksom flera andra krigsförband för vilka regementet var mobiliseringsmyndighet. Det som blev kvar av regementet, i huvudsak försvarsområdesstaben (Fo 21), kom att grupperas i före detta sjukhuset och tillsammans med angränsande förråd ingå i det ”nya” kasernområdet. Det ”gamla” kasernområdet i övrigt kom att successivt övertas av Högskolan i Gävle.

Regementet räknar 1624 som sitt födelseår men av rullor framgår att det redan på 1550-talet fanns en Mats Törnes fänika i Gästrikland. Det är inte helt otänkbart att denna fänika utgör embryot till det som kom att bli Hälsinge regemente.

Allt krigsfolk i Norrland sammanslogs i början av 1600-talet till ett Norrlands storregemente. Det visade sig dock att detta var en otymplig organisation. Med början år 1624 började regementet att delas upp i mindre enheter. Soldater från Norduppland och Norrlandskustens södra landskap sammanfördes till ett förband som kom att få namnet Hälsinge regemente, stadfäst i 1634 års regeringsform där det bland annat står *”Det tionde Helsinge regementet, därunder hörer Helsingeland och Ångermanland”.* Regementet kom att delta i alla de krig som Sverige av olika anledningar deltog i fram till det senaste, 1814 års krig mot Danmark-Norge.

När indelningsverket under Karl XI:s regering fick sin slutliga utformning fastställdes att regementet skulle organiseras med sex kompanier i Hälsingland och med två kompanier i Gästrikland, totalt 1.200 man. Länet kom därför att indelas i åtta stycken kompaniområden. Dessa inkluderade inte länets kustsocknar. Inom dessa kom flottans båtsmän att rekryteras. Regementets mötes- och övningsplats kom att bli Mohed belägen strax väster om Söderhamn.

En form av allmän värnplikt infördes 1812 samtidigt som den indelta armén var kvar. Den kom 1901 och framåt att successivt ersättas av en mer reell allmän värnplikt. En följd härav blev ett omfattande kasernbygge i hela Sverige då alla gamla lägerplatser bedömdes inte hålla måttet inför värnpliktsarméns införande. Riksdagen beslöt att i Gävle skulle byggas kaserner för Hälsinge regemente. Alternativa orter, såsom Söderhamn och Storvik, hade diskuterats men Gävle ansågs totalt sett ha de bästa förutsättningarna för att ta emot ett regemente.

I mars 1909 flyttade de första enheterna in i de nybyggda och moderna kasernerna vid Kungsbäck. En park anlades, Regementsparken, med dansbana och musikestrad. Soldathem med ansluten kyrka (Soldatkyrkan) uppfördes utanför kasernområdet. I anslutning till denna byggnad uppfördes också en miniatyr av klockstapeln i Ljusdal. Ett soldattorp från Hälsingland flyttades och återuppfördes intill klockstapeln.

Här kan det passa bra att parentetiskt något ytterligare skriva om *Kungsbäck, Regementsparken* och *soldathemmet* med *Soldatkyrkan*.

Kungsbäck är ursprungligen namnet på den egendom (torp) på vars ägor bland annat regementets kaserner kom att uppföras. Torpet hade tidigare hört till kungsladugården Vall i likhet med andra torp inom regementets blivande övningsområde såsom Stenhammar, Hällhammar och Myrängen.

Regementsparken kom att anläggas efter regementets inflyttning 1909. Pådrivande härvidlag var regementschefen, översten Fock. Dansbanan, som använts vid Stockholmsutställningen 1909, prånades upp till Gävle. Den kallades Pinétska dansbanan efter musikern Teodor Pinét. Till dansbanan hörde också en särskild musikestrad som emellertid revs omkring 1970. Regementets musikkår svarade fram till dess indragning i maj 1957 för konsert- och dansmusik i parken.

I parken avtäcktes 1911 en minnessten för att erinra om regementets insatser för Sveriges väl under gångna tider.

Under 1910-talet fanns en hel del djur att beskåda i särskilda burar i parken, ett Skansen i miniatyr. Efter några år lades dock denna verksamhet ner.

På initiativ av Ingvar Pira återupptogs sommaren 1984 traditionen med konserter i parken av olika såväl lokala som andra musikkårer. Flygvapnets hemvärnsmusikkår Gävle utgör här bärare av traditionerna efter regementets egen musikkår. En gång i veckan under sommarmånaderna ges det konserter.

Traditionen från regementets dagar med valborgsmässobål vid Gavleån den 30 april upprätthålls årligen av Högskolan i Gävle.

I anslutning till att regementets kaserner uppfördes tillkom också *soldathemmet* med vidhängande kyrksal. Denna invigdes 1916 till kyrka, benämnd *Soldatkyrkan,* av ärkebiskopen Nathan Söderblom, som fått sin soldatutbildning vid regementet. Det var väsentligt att byggnaden kom att ligga utanför kasernområdet, detta för att de värnpliktiga skulle känna sig mera fria och lediga.

I och med regementets nedläggning övertogs byggnaden av *Sällskapet Hälsinge Regemente* som nu bedriver lönsam verksamhet där. I kyrkan förekommer alla slag av förrättningar som hör en kyrka till. Klockstapeln med sina två klockor kallar samman till dop, bröllop, begravningar och gudstjänster. Sedan går det lätt att samlas i *soldathemmet* för lämplig art av ”eftersits”. Men nu åter till ”historien”.

Under de båda världskrigen genomförde regementet en omfattande beredskapstjänst, framförallt under det andra. Under det kalla krigets dagar hade regementet ansvaret för en omfattande krigsorganisation med bland annat två brigader, förutom den ovan nämnda IB 14 även Hälsingebrigaden/IB 44. Denna kom att läggas ner några år före det IB 14 lades ner.

Som en följd av 1942 års försvarsbeslut skulle ett försvarsområde (fo) med stab vara organiserat även i fredstid. För att rationalisera arméns fredsorganisation beslöts i början av 1970-talet, efter försök vid I 14 och Fo 49 (Gävle fo, fram till 1966 Fo 21), att slå ihop regemente och fostab till en myndighet. I Gävle fick den nya myndigheten namnet Kungl. Hälsinge regemente med Gävleborgs försvarsområde, i kortform I 14/Fo 49. Från och med den 1 juli 1982 kom försvarsområdet åter att få kortformen Fo 21 i och med att regementet överfördes från Östra militärområdet (med stab i Strängnäs) till Nedre Norrlands militärområde (med stab i Östersund).

Under efterkrigstiden utbildades omkring 1.000 värnpliktiga varje år. Härtill kom årligen mer eller mindre omfattande repetitionsövningar med krigsförband. Särskilt omfattande var det de år då så kallad brigadomgång var inkallad, som regel en hel brigad utom två skyttebataljoner. De värnpliktiga kom i huvudsak från Gävleborgs län, men även från norra Uppland, sydöstra Dalarna (Avestaområdet) och Västmanland ryckte ynglingar in på Kungsbäck. Under flera år utbildades även många värnpliktiga hemmahörande i Stockholmsområdet. Antalet anställda på regementet var drygt 400 personer, militärer och civila.

Den del av regementet som blev kvar efter det att grundutbildningen upphört 1993 och byggnaderna lämnats den 30 juni 1994 blev inte långlivad. Den 27 november 1997 lades Hälsinge regemente med Gävleborgs försvarsområde definitivt ned. Det innebar att ansvaret för verksamheten inom Gävleborgs län kom att överföras till Dalregementet med Dalarnas försvarsområde, I 13/Fo 53, i Falun. Samtidigt överlämnades I 14/Fo 21:s sista ”kanslihus”, före detta sjukhuset, till Högskolan i Gävle.

Kvar på Kungsbäck kom att bli Gävleborgsgruppen som fick sin uppehållsplats (upl) i ett av de gamla förråden. Det var en starkt reducerad skara som nu fick svara för utbildning av hemvärn och frivilliga försvarsorganisationer i Gävleborgs län, en tio à tolv officerare och några civilanställda med en överstelöjtnant som gruppchef.

Den 30 juni 2000 lades Dalregementet ned och kvar i Falun blev Dalregementsgruppen, en motsvarighet till Gävleborgsgruppen, med ansvar för militär utbildning i Dalarnas län. Samtidigt lades alla militär- och försvarsområden ned. De ersattes av tre militärdistrikt, nämligen Södra, Mellersta och Norra. Grupperna i Falun och Gävle kom att lyda under Mellersta militärdistriktet med stab i Strängnäs. Även denna organisation kom att läggas ned. Det skedde vid utgången av 2005. Från och med den 1 januari 2006 har Chefen för Livgardet befälet över grupperna i Falun och Gävle.

Regementschefer efter inflyttningen till Gävle har varit följande: Wilhelm Ernst von Krusenstjerna 1902 – 1909 (pappa till författarinnan Agnes von Krusenstjerna); Carl Alexander Fock 1909 – 1915 (pappa till Carin Fock, i sitt andra äktenskap gift med Herman Göring); Georg Nyström 1915 – 1923 (dottern Monica gifte sig 1919 med dåvarande löjtnanten vid regementet Hans Berggren vilken sedermera blev regementets chef); Henning Stålhane 1923 – 1932; Ernst Hartelius 1932 – 1933 (avled i tjänsten); Ernst af Klercker 1933 – 1934 (avslutade sin militära karriär som militärbefälhavare i I. Militärområdet, Kristianstad); Casper Ehrenborg 1934 – 1940; Carl Hamnström 1940 – 1946 (blev sedan krigsmaterielinspektör 1946 - 1960); Hans Berggren 1946 – 1955 (var chef för Hangöbataljonen 1941, ett svenskt frivilligförband under finska fortsättningskriget); Curt Göransson 1955 – 1957 (arméchef 1963 – 1969); Axel Henriksson 1957 – 1967; Nils Sköld 1967 – 1968 (arméchef 1976 – 1984, son till Per-Edvin Sköld, försvarsminister under andra världskriget); Jan Smedler 1968 – 1971; Carl-Henrik Gåsste 1971 – 1973 och 1975 – 1982; Allan Månsson 1973 – 1975; Ingmar Arnhall 1982 – 1987; Karl-Evert Englund 1987 – 1991; Folke Ekstedt 1991 – 1992; Hans Berndtson 1993 – 1994 (avslutade sin karriär som generallöjtnant och ställföreträdande ÖB); Tomas Bornestaf 1994 – 1997 (regementets från begynnelsen räknat femtiofemte och siste chef).

*

För den intresserade ges här exempel på litteratur som ger mer fakta om regementet:

1. *Kungl. Hälsinge regementes chefer 1629 – 1909* av Otto Bergström (Stockholm 1909).
2. *Kungl. Hälsinge regementes krigshistoria i kort sammandrag* av Herman Sundberg (Gefle 1913).
3. *Kungl. Hälsinge regemente i beredskap 1939 – 1945* utgiven av regementets kamratförening (Stockholm 1945).
4. *Kungl. Hälsinge regementes Soldatkyrka* av Bengt Ingmar Kilström ur ”Gästriklands kyrkor. II”. (Uppsala 1951).
5. *Några axplock ur gamla Hälsinge regementes och dess underofficerares historia* av Lars O. Skyttner (Gävle 1953).
6. *Kungl. Hälsinge regementes historia* under redaktion av Nils Frykberg, Ivar Hillström, Torsten Holm, Olle Törnbom och Erik Wickberg (Gävle 1968).
7. *Gästrikebrigaden* av Knut Björkenstam, utgiven av regementet (Gävle 1993).
8. *Så levde man på Kungsbäck – Hälsinge regemente i Gävle 1909 – 1994* under redaktion av Knut Björkenstam, utgiven av regementet (Ljusdal 1994).
9. *Så minns vi Kungsbäck – Hälsinge regementes chefer 1968 – 1997 berättar* under redaktion av Knut Björkenstam, utgiven av regementet (Ljusdal 1998). Innehåller också kamratföreningens årsskrift *Bocken* för 1998.
10. *Bocken*, årsskrift för regementets kamratförening från och med 1939 (utkom inte åren 1959, 1994 och 1995; *Bocken* 1996 omfattade jämväl åren 1994 och 1995). Avseende *Bocken* för 1998 se punkt 9.

FÖR 50 ÅR SEDAN

av Nils Frykberg
(1888 – 1966)

I höst (*red:s anm 1958)* för 50 år sedan lämnade Hälsinge regemente den mötesplats, varest i över 200 år dess krigsmän övats för fosterlandets försvar. I och med indelningsverkets avveckling, systemet stam och beväringens upphörande samt värnpliktstidens utökning blevo de gamla läger platserna otidsenliga. Det ansågs ur många synpunkter lämpligt att förlägga de förut indelta regementena i anslutning till större samhällen – helst städer. . . .

Regementet skulle alltså lämna Mohed och draga in i de nya kasernerna vid Kungsbäck. ”Vi draga in med Krusenstjern uti en jädrans fin kasern” sjöngs det av en ”Moheding” i en nyårsrevy 1909.

Uppbrottets stund var alltså inne och avskedet från den gamla lägerplatsen firades givetvis med en minnesfest. Denna inleddes lördagen den 22. augusti 1908 med en kordial kamratfest, vilken bevistades av landshövding Ström och som gäster i övrigt sågos förutvarande officerare, underofficerare, underbefäl och soldater.

Officerskåren gav middag i officersmässen, varefter följde samkväm med skioptikonbilder (film fanns tyvärr icke på den tiden) och som avslutning gavs på kvällen ett sprakande fyrverkeri.

. . . .

Samtidigt med officerarna gåvo underofficerarna i sin mäss middag för ett tjugotal förutvarande kamrater, vilka hälsades välkomna av fanjunkare Schröder. Gästernas tack framfördes av underlöjtnant Petersson och fanjunkare Rask. Även för manskapet fick dagen en särskilt festlig prägel.

. . . .

Minnesstenens avtäckning ägde rum söndagen den 23. augusti

Efter intagen frukost, till vilken inbjudits honoratiores inom Mo socken, med kommunalstämmans ordförande landstingsman Magnus Östlund i spetsen, hördes vid halvtiotiden på söndag förmiddag tonerna till ”förgaddringsmarschen” från den utanför officersbyggnaden samlade regementsmusiken. Här ordnades festtåget företrätt av musikkåren och med regementets fanor i täten, bland dessa den svart-vita från Oscar I:s tid i mitten. Tåget öppnades av landshövding Ström och regementschefen överste von Krusenstjerna samt avslutades av befälsövningskompaniet. Framför den ett stycke ut å Heden resta minnesstenen stannade festtåget. Gudstjänst förrättades sedan av regementspastor Hultin varefter regementschefen utbragte ett: ”Gud bevare konung och fädernesland”. Talarstolen beträddes därefter av kapten Sundberg, som i ett föredrag skisserade omständigheterna vid de ärorika segrar Hälsinge regemente har inristat på sina fanor. En fyllig manskör under regementsintendenten Ungers ledning sjöng ”Hör oss Svea”.

Överste von Krusenstjerna lämnade därefter i ett längre anförande en historik över Hälsinge regemente och Mohed genom tiderna varur följande må citeras:

”Under tidernas lopp hava smärre jämkningar och ändringar väl skett i det därmed fastslagna indelningsverket, men i stort sett har det varit gällande till våra dagar, då det på grund av en tidsenlig omorganisation av kåren upphävts och börjat avvecklas. Vid regementet har avvecklingen, som påbörjades 1902, gått så fort att av indelt manskap återstår endast 192 (ursprungligen 1200; förf:s anmärkning). Den tid torde således icke vara långt avlägsen, då av vår indelta armé endast återstår minnet, men ett i vår historia inristat ärorikt sådant, som ock kan vittna om, att för sin tid var den ett mönster av arméorganisation.”

Vidare.

”Efter att sålunda i sekler ha varit övningsplats för generation efter generation av Hälsinge regementes krigsmän, vilka här övats för fosterlandets försvar står regementet snart redo att lämna sin gamla minnesrika mötesplats för att nästa år förläggas i Gefle.”

Talaren begagnade tillfället att framhålla det goda förhållande, som i allmänhet varit rådande mellan regementet och ortens befolkning. Särskilt uttalades tacksamhet för det tillmötesgående från befolkningens sida, som regementet rönt med avseende på beträdande av mark för dess övningar.

Till sist.

”För att hugfästa minnet av regementets sista år på Mohed och tillika utgöra ett varaktigt minnesmärke, som för efterkommande skall tälja, att Hälsinge regemente i över 200 år här haft sin mötesplats, har regementet rest denna minnessten, vars täckelse jag nu bjuder falla.”

Täckelset föll nu.

Den ståtliga minnesstenen utgöres av ett flera meter högt stenblock av vacker ohuggen granit bärande inskriften:

Mohed
Kungl Helsinge regementes övningsplats
1689 – 1908
Regementet reste stenen 23/8 1908

Kanonsalut dånade, fanfarer ljödo och så utbringade översten ett med 2-faldiga hurrarop besvarat leve för Hälsinge regemente och mötesplatsen Mohed, varpå ”Du gamla du fria” avsjöngs unisont.

Den högtidliga akten avslöts med förbimarsch framför stenen, under det musikkåren utförde Hälsingarnas paradmarsch.

Det sista taptot å Mohed skildras av kapten Olof Arborén i hans bok ”Svart och vitt” på följande sätt: ”I den vanliga taptomarschen kring lägerområdet skulle denna gång både officers- och underofficerskårerna deltaga. Vi ställde alltså upp bakom varandra omedelbart efter musikkåren. Ingen vid den uppställningen deltagande skall någonsin glömma hur det då kändes där innerst inne. Vid trumslagarnas ta ta ta fattades vi alla av vemod och gripenhet, så det värkte i bröstet. Jag känner ännu hur det satt en klump i halsen. När detta ståtliga tapto med sitt imponerande taktfasta följe passerade förbi, kunde man med största tillfredsställelse konstatera, att stundens högtidligheter och allvar gjort ett mycket starkt intryck på den inte alltför lättrörda hälsingesjälen.

Omedelbart efter taptots slut rådde en lång beklämmande tystnad bland de 150 deltagarna – inte ett öga var torrt.

En pluton Hälsingar samlad kring sin plutonchef, löjtnant Boman, i lägret på Mohed. Tillhör Gävle Stadsarkiv.

Vid den mässafton, som efter taptot för oss slöt denna historiska dag, var stämningen en helt annan än den vanliga. Det var som hos en stor familj, vars alla medlemmar kände att nu måste de för alltid lämna sitt gamla kära hem, där de trivts så innerligt gott och haft det så bra. Aldrig mer skulle de få återse ”sitt” Mohed, nu skulle de planteras om i helt nya och förändrade förhållanden.”

Förrådsöverflyttningen ägde rum under hösten 1908 och vintern 1909 och den 13 april 1909 invigdes de nya kasernerna i Gävle. Men därom i nästa års nummer av ”Bocken”.

(ur *Bocken* 1958)

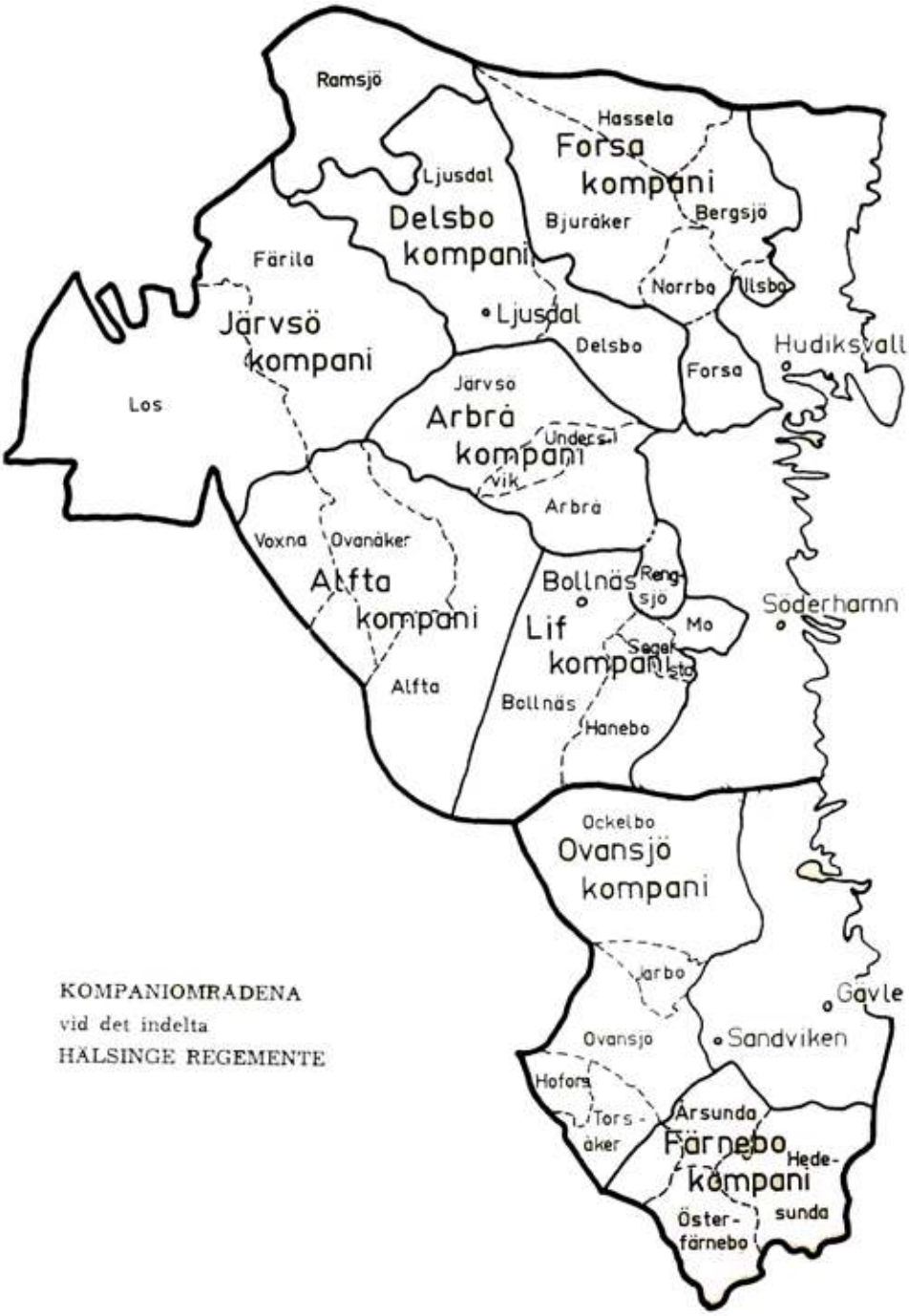

KOMPANIOMRÅDENA
vid det indelta
HÄLSINGE REGEMENTE

FRÅN LÄGERHYDDA TILL KASERN

av Knut Björkenstam

Industrialismens genombrott, de många uppfinningarna samt teknikens utveckling på 1800-talet påverkade arméer och flottor världen över. Militär taktik och teknik genomgick stora förändringar. Helt andra möjligheter stod nu till förfogande för genomförande av operationer. Detta sammantaget framtvingade också förändringar i utbildningen av soldater och sjömän. Vi i Sverige blev inte opåverkade av detta.

Under slutet av 1800-talet utökades därför i olika omgångar utbildningstiden för arméns soldater men organisation och verksamhet byggde i allt väsentligt fortfarande på indelningsverket med rötter i 1600-talet. För statsmakterna och den militära ledningen framstod det allt klarare, att de många lägerplatserna för framförallt de indelta infanteriregementena inte motsvarade de krav man måste ställa med hänsyn till den utökade utbildningstiden. Indelningsverket hade gått in i sitt slutskede.

Statsmakterna fattade beslut om att indelningsverket skulle avvecklas och en övergång ske till en renodlad värnpliktsarmé. I samband härmed skulle återigen utbildningstiden för de värnpliktiga ökas. En följd av detta blev, att bättre förläggnings- och utbildningsförhållanden än dem, som de gamla lägerplatserna erbjöd, måste skapas, främst för infanteriet, allt utmynnande i 1901 års härordning. Året därpå påbörjades byggandet av kaserner för infanteriregementena. För dem som i likhet med Hälsinge regemente tillhörde VI. arméfördelningen påbörjades byggandet 1904 och framöver.

Från många synpunkter ansågs det lämpligt att förlägga de förut indelta regementena i anslutning till större samhällen, helst städer. Beträffande vårt eget regemente uppstod en mycket livlig debatt om platsen för regementets förläggning. Bland annat var förutom residensstaden Gävle Söderhamn, Bollnäs och Storvik på tal. Likaså förekom naturligt nog Mohed som ett alternativ. Det var ju där, som regementet hade sin lägerplats. De som stödde detta senare förslag, motiverade sin ståndpunkt bland annat med att ”det långa kasärnlif som förslaget fordrar, skall verka förråande på ungdomen, om den måste fullgöra sin värnplikt i staden”.

Söderhamns avskilda läge enligt dåtida kommunikationsförhållanden innebar att staden inte kunde konkurrera med Gävle i platsvalsfrågan. Bollnäs var vid sekelskiftet enbart en järnvägsstation. Storvik ansågs vara att föredra framför Mohed. Ovansjö socken till vilken Storvik hörde ansåg sig dock inte kunna påta sig de uppoffringar, som en förläggning dit skulle innebära. Av nämnda skäl kunde ingen av dessa orter göra sig gällande gentemot Gävle. Det förhållandet att Gävle låg i ett hörn av rekryteringsområdet ansågs motvägas av ekonomiska och sociala fördelar. Visserligen hade det vi numer kallar fritidsproblemet ännu inte gjort sig påmint men det bedömdes vara lyckligast om den värnpliktiga ungdomen fick komma i åtnjutande av de kulturella förmåner, som faktiskt kunde erbjudas i en stad av Gävles storlek, trots de ”faror som lurar i de stora sjöstäderna”.

*

Kungl. Maj:t avslog alla framställningar, som ingivits från flera landskommuner samt stadsfullmäktige i Söderhamn och Hudiksvall om regementets förläggning till Mohed eller någon plats i dess närhet. Den 10 juni 1904 beslöts att förhandlingar skulle inledas med Gävle stad om villkoren för regementets förläggning där. I juni rekognoscerade chefen för fortifikationen, generalmajor Bergman, i Gävle för att i samråd med stadens myndigheter komma överens om lämplig plats för det blivande kasernområdet.

Två förslag behandlades, nämligen dels en förläggning på Kronan tillhörig mark – kungsladugården Vall – samt egendomen Kungsbäck, dels förläggning till Militärskolan, det som senare kom att bli Borgarskolan, på Valbogatan. Detta var stadens mark. Det första förslaget var ej gynnsamt för Gävle emedan marken låg inom Valbo kommun och staden därigenom skulle gå miste om en del inkomster, skatter och dylikt. Marken intill Militärskolan tillhörde visserligen staden men var mycket sank och skulle komma att kräva omfattande grundförstärkningar, något som staden dock lovade bekosta. Övningsterräng skulle regementet få vid Vall i båda alternativen. Gick inte Gävleförslaget igenom skulle Storvik eller Mohed diskuteras. Härom stod att läsa i Norrlandsposten: ”Det vore en ren olycka för regementet och snart sagt en ruin för dess officerskår om regementet förlades till Mohed”. Det talades om hotet från sjösidan därest regementet förlades till Gävle. Motståndarna till detta alternativ sade att ”ett enda fientligt fartyg kan skjuta kasernerna sönder och samman”. Detta betraktades av de till Gävleförslaget positiva som fria fantasier.

Om regementet skulle förläggas till Gävle enligt alternativet Vall – Kungsbäck var det nödvändigt att inlösa den så kallade Mattonska vreten, som gick ända ner till ån. På Kronans bekostnad skulle marken närmast ån ordnas till park, ”hvarigenom det af grosshandlare Algot Nygren i motion i senaste stadsfullmäktigesammanträdet framställda önskemålet om anordnande af en stadspark äfven på södra sidan om ån skulle ernås”. Hela egendomen Vall skulle ingå och corps de logiet skulle bli regementschefsbostad. Stadens kostnader för att få regementet förlagt till sig skulle bli omkring 125.000 kronor. Som kompensation för den mark, som staden avstått från för kasern- och övningsområde, skulle den få Militärskolan med byggnader och mark.

Hur upplevde nu folket i bygderna det nästan definitiva beslutet att Hälsingarna skulle flytta till Gävle? Söderhamns stadsfullmäktige tillsatte en kommitté med uppdrag att söka utverka att regementet fortfarande skulle vara förlagt till Mohed och att, ifall inte detta lyckades, bevaka Söderhamns stads intressen vid val av förläggningsplats.

I Hanebo och Söderala genomfördes extra kommunalstämmor. Man uttalade sig för att regementet skulle förbli kvar på Mohed. En delegation sändes också till Stockholm för att uppvakta Konungen i ärendet. Då krigsministern under den stora militärmanövern i Hälsingland i september 1904 besökte Bergvik uppvaktades även han av representanter från till Mohed angränsande kommuner. Dessa uttryckte åsikten, och den var allmänt utbredd, att regementets förläggning till Gävle enbart torde bero på hänsyn till officerarnas önskemål. Krigsministern genmälde dock, att officerarnas såväl som andras intressen underordnades det allmänna. Han försäkrade att det uteslutande var strategiska skäl, som fick honom att bestämma sig för Gävle.

A-kasernens utsida. Denna kasern liksom B-kasernen hade sina ”flyglar” vända ut mot Kungsbäcksvägen. C-kasernens motsvarande var däremot vända in mot kaserngården. Längst till höger skymtar kanslihuset.
Tillhör Knut Björkenstam.

Även sjukhuset (till vänster) och C-kasernen var snart klara för inflyttning. Tillhör Knut Björkenstam.

Med detta ville inte hälsingekommunerna nöja sig. De försvarade sin ståndpunkt med att Mohed hade ett mer centralt läge inom regementets rekryteringsområde. Transport- och marschkostnader skulle bli mindre. Förråd och byggnader var skyddade för beskjutning från havet. Även vid anfall till lands var platsen bättre skyddad. Dessutom skulle de nyss påbörjade arbetena med att öka nykterheten bland beväringarna försvåras genom att förlägga regementet till den stora staden Gävle. Där fanns frestelser av många fler slag än i Mohed. Krigstukten skulle härigenom kunna skadas. Dessutom fanns en möjlighet att bygga ut järnvägen till Mohed, varigenom det skulle bli väl ställt för officerarnas och underofficerarnas möjligheter att sörja för sina hushållsbehov och barnens skolgång.

*

I Enånger vidhöll man också att regementet skulle vara kvar i Mohed. Som motiv härför anfördes bland annat ekonomiska, sanitära och i synnerhet nykterhetsskäl. – För Gävle talade följande insändare i Norrlandsposten i september 1904: ”Det må tillåtas en att undra något öfver hvad resultat skulle blifva om regementet blefve garnisonerat på Mohed. Månne utsikterna härtill skulle te sig synnerligen eftersträvansvärda vare sig för officerare och underofficerare eller manskapet? Hvad omkringliggande kommuner möjligen skulle kunna förtjäna genom regementets kvarblifvande på Mohed, det finge nog regementet dyrt betala i andra afseenden”.

Gävle stad beslöt i oktober 1904 att godta Kronans föreslagna villkor för en förläggning väster om staden. För detta ändamål inköptes egendomen Kungsbäck, Ålanders tomt med fastighet (denna, som låg mellan A-kasernen och Soldatkyrkan, var innan den revs på 1970-talet under flera år bostad för maskinchefen och dessförinnan för vapenhantverkaren) samt viss del av trädgårdsmästeriet Fredriksdal (därav Fredriksdalsvägen). Genom särskilda avtal i december 1904 och i mars 1905 förband sig Gävle stad slutgiltigt för att till Kronan med full äganderätt överlämna de för regementets kasernering i Gävle erforderliga områdena. Nu kunde byggnadsarbetena sätta igång på egendomen Kungsbäcks mark. Den angränsande egendomen Vall hade förvärvats för övningsfält och anläggande av en skjutbana. Arbetena utfördes på entreprenad av en byggmästare från Falun. Samtidigt byggdes Drottningbron och planerades Kungsbäcksvägen.

För att i någon mån tillgodose de krav, som ställts på regementets förläggning bland annat i Söderhamn och Mohed, planerades att så kallade vinterskolor skulle förläggas till Söderhamn och repetitionsövningar till Mohed. Detta visade sig dock alldeles för dyrbart enligt chefen för fortifikationen, som också förkastade förslaget.

De fördelar, som förknippats med Gävle, var, förutom de rent militära, bland andra: manskapets moraliska utbildning skulle bli lättare genom skolornas förläggning till en större stad och rekryterna skulle lättare vänjas vid ”uppmärksamhet på sig själva, nykterhet, hurtighet, ordentlighet och vakenhet” om de på sin fritid fick vistas i en stad med dess mer ordnade förhållanden.

Möjligheterna att få skickligt och intresserat befäl till regementet skulle öka och

detta i sin tur påverka rekryteringen av volontärer. Mera avsides belägna förband skulle få det svårare att rekrytera. Dessutom var lönerna så små att de ej räckte till att sända befälsfamiljernas barn till skolor på annan ort.

Vid och efter en mobilisering skulle Gävle vara lämpligaste kommun inom regementets stånd. Gävlekontingenten utgjorde en femtedel av regementets styrka. Den skulle alltså finnas på plats redan från början och man fick ett transportproblem mindre. Från alla håll ledde järnvägar in mot staden, ett förhållande som underlättade till transporten från övriga delar av rekryteringsområdet. Sedan regementets mobiliserade styrka vid eventuellt pådrag ryckt ut i fält skulle en depåbataljon finnas för försvar av förläggningarna. En sådan bataljon ansågs skola göra mer nytta i Gävle än i Mohed. Gävle med sin goda hamn och sina utmärkta kommunikationer åt alla håll var det för en fiende mest lockande målet i trakten. För bevakning och försvar av allt detta skulle depåbataljonen finnas att tillgå.

Kasernbygget kom snabbt igång. Enligt planerna skulle etablissemanget vara klart för inflyttning våren 1909. Redan på nyåret samma år hade dock delar av kasernområdet tagits i bruk av Militärskolan. På grund av det rådande arbetsmarknadsläget hade tillströmningen av volontärer varit så stort att dessa inte rymdes inom området där. Ett särskilt rekrytskolekompani organiserades och förlades i C-kasernen. Den stora inflyttningen kom att äga rum i början av april. Då hade under vinterhalvåret ett omfattande arbete lagts ner på att från Mohed flytta alla förråd samt inventarier, som på olika sätt skulle komma till användning i de nya kasernerna.

Hur länets regemente togs emot av Gävleborna kanske framgår av några korta ”klipp” ur ortspressen. Den 1 april stod att läsa: ”Sedan någon tid har kasärnerna tagits i bruk, och inom ett par dagar har hela regementet flyttat in i sitt gentila hem. Och till igår hade regementschefen överste von Krusenstjerna berett Gävlepressen tillfälle att bese kasärnerna.

... .

Vid ankomsten blevo vi hjärtligt välkomnade av major O. Pihlström och fingo under hans ledning göra en rond genom byggnaderna, där man nu av alla krafter håller på att flytta in. Den 3 april kommer hela beväringsstyrkan på 700 man, som man då skall vara beredd att ta emot. … Officersmässen har ett präktigt läge med utsikt åt Gavleån. Stora salen är både hemtrevlig och elegant, och matsalen har fått sin alldeles särskilt stilfulla prägel. Dels har man möblerat den med ett gammalt möblemang från Mohed, dels har fabrikör Karl Sjöström dekorerat väggarna med gamla äreminnen från den forna lägerplatsen. … Varje våning i manskapskasärnerna inrymmer tvättrum med duschar, tvättbord o. s. v. Här behöver man inte längre vara 12 man om varje handfat! Kittlar och grytor i köket äro samtliga av Gävlefabrikat, från Skoglund & Olson. … Med ett varmt tack skildes vi från vår guide i önskan och förhoppningen om att alla skola trivas i detta präktiga hem, där naturligtvis vårt frejdade Hälsinge regementes gamla kärnsunda anda alltid skall komma att råda”.

Den 3 april skrev pressen: ”Med anledning av att Hälsingarna i dag flytta in har staden klätt sig i riktig flaggskrud. Vi hälsa Mohedingarna välkomna. Ute i staden ha gatorna under förmiddagen präglats av ett synnerligen livligt folkliv. I

Vy över del av den blivande kaserngården med från vänster C-kasernen, B-kasernen, kanslihuset och A-kasernen. Tillhör Knut Björkenstam.

Klipp ur Norrlandsposten torsdagen den 1 april 1909.

Helsinge regementes nya kaserner.

En icke-officiell slutbesiktning

företogs i går af några inbjudna representanter för pressen, som kunde konstatera, att det stora etablissementet vid Kungsbäck stod färdigt att mottaga regementet vid inryckningen om lördag.

Redan förut ha vi vid olika skeden af bygnadsarbetets fortskridande lämnat beskrifning på de olika bygnaderna och anordningarna där ute, så att nu återstår endast att bekräfta den uppfattning man förut fått, nemligen att kasernerna bygts och inredts med den allra största omsorg och omtanke om trefnaden för dem, som skola ha sin vistelse där.

Exempelvis de tre stora manskapskasernerna äro så rymliga och ljusa, att någon jämförelse med de gamla träbarackerna på Mohed knappast kan göras. Stora tvättrum med vattenledning, breda korridorer som samlingsrum, centraluppvärmning, elektriskt ljus, en effektiv ventilation m. m. äro också saker, som förut voro okända. I flyglarna ligga bl. a. underofficerslägenheter, som äro så ljusa och trefliga, att man kan afundas dem som få bo där mot en ytterst anspråkslös hyra.

Utom dessa mönstergilla anordningar i fråga om själfva bostäderna tillkommer en del annat, som kan bidraga att förljufva den sannerligen ej alltid så angenäma tillvaron i kronans kläder.

Främst då den präktiga badinrättningen med finsk badstu och en mängd duschar så listigt anordnade, att hvarje badande måste passera under dem. Vidare äro att anteckna de modärna anordningarna i köksinrättningen, hvilka — jämte den nyanställda kokerskan! — borga för att det blir ätbara anrättningar, som serveras i den stora och ljusa matsalen. Denna har i sina jättelika proportioner en värdig pendent i gymnastiksalen, som kanske är den största och bästa i Sverige och försedd med apparelj enligt kapten Gust. Swedlunds berömda konstruktioner.

Det som, när det gäller, kan vara allra viktigast att ha i förstklassig ordning, är dock sjukhuset, och efter allt att döma felas här ingenting, utan den lilla vackra bygnaden synes vara ett fullständigt lasarett i liten skala.

Det hela lände entreprenören, byggmästare Sjöholm i Falun, till stor heder.

morgon inviges kasärnerna, varvid invigningstalet hålles av överste von Krusenstjerna och gudstjänst omedelbart därefter av regementspastor Ivar Hultin". Den 5 april läste Gävleborna: "Så äro de nu verkligen komna, våra käcka Hälsingar, och deras vackra uniformer skola ge färg år vår stad, medan deras friska viljor skola sätta fart i dess liv. Hela lördagen höllo de sitt intåg och gingo i långa led genom den flaggprydda staden ut till Kungsbäck. Särskilt då huvudkontingenten kl. ½ 4 kom, vaknade många minnen hos en f. d. Mohedsbeväring. Hur olika nu mot då!".

Den högtidliga invigningen av regementets kaserner ägde rum den 13 april 1909. Hela den inneliggande styrkan ställde upp på kaserngården med musikkår, fana och fanvakt och lämnades av till regementschefen. Till invigningen hade en del representanter för länet och staden inbjudits, bland andra landshövding H. Hamilton och borgmästare C. W. Berggren (pappa till sedermera regementschefen Hans Berggren). Regementschefen förrättade invigningen och ur hans tal må avslutningsorden citeras: "Må vi därför alla och envar från första stund besjälas av tanken att arbeta för att en sund och god anda här bliver rådande. Må därjämte befäl som trupp finna trevnad här; må den arbetslust, pliktkänsla och samhörighet, som fostrats i det gamla hemmet på Mohed, även följa oss på den nya förläggningsorten, och må slutligen regementet gå framåt i troget arbete för fosterlandets bästa och därmed söka återgälda de uppoffringar landet nedlagt och fortfarande nedlägger på vårt försvar. – Med uttalande av dessa förhoppningar inviger jag härmed Kungl. Hälsinge regementes nya kasernetablissemang".

Så gick det till då Gävle blev garnisonsstad.

(ur *Så levde man på Kungsbäck – Hälsinge regemente i Gävle 1909 – 1994*)

De värnpliktiges utbildning. Landtförsvarets domänförvaltningskommission har gett uppslag till ett par nya former för värnpliktiges utbildning. Kommissionen föreslår att öfningsfälten delas uti ett "handöfningsfält", där öfningarna i allmänhet skulle försiggå, och ett i regeln utarrenderadt område, hvilket skulle vara ängsmark eller upplåtas till bete. Å vissa öfningsfält afdelas ett mindre område för odling af säd. Därigenom skulle beredas möjlighet för truppen att någon gång öfva framryckning i spridd ordning i växande säd och de värnpliktige finge tillfälle att på nära håll under lämplig ledning studera jordbruk, ett studium, som, enligt hvad erfarenheten från Västgöta regemente utvisade, af de värnpliktige torde komma att omfattas med intresse.

Klipp ur Gefle Dagblad onsdagen den 14 april 1909.

Kasärninvigningen

ägde rum i går middag med en högtidlighet i gymnastiksalen hvarvid förutom regementet, som uppträdde i full parad, som inbjudna gäster närvoro landshöfdingen, borgmästaren, prosten d:r Åsbrink samt stadsfullmäktiges ordförande och vice ordförande.

Fästen inleddes med "Hör oss Svea", spelad af regementets musikkår, hvarefter talarestolen bestegs af regementschefen öfverste E. von Krusenstierna, som höll invigningstalet.

Efter att ha hälsat de inbjudna välkomna redogjorde talaren i korta drag för de orsaker, på grund af hvilka Gefle blifvit utsedd till förläggningsort, och de förhållanden, hvarunder kasärnerna tillkommit.

Till förläggningsort för regementet hafva utom Gefle äfven Söderhamn och Bollnäs varit ifrågasatta. Framför de två sistnämnda platserna hade Gefle bland annat fördelen af att tillräckligt öfningsområde billigt kunde beredas regementet från den närbelägna kungsladugården Wall. Då därjämte Gefle stad erbjöd mark till kasärnområde jämte framdragande af gas och vattenledningar förordnade k. m:t i nov. 1904 att regementet skulle förläggas till Gefle.

Arbetet med kasärnernas uppförande tog sin början sommaren 1905 och har oafbrutet fortgått till i dec. 1908, då de stodo färdiga. Byggmästaren Sjöblom från Falun har utfört arbetet och såsom kontrollant har tjänstgjort kapten Thavenius. Rörläggningsarbetena hafva utförts af fabrikör Ågren i Sala.

Talaren uttalade ett tack till Gefle stad för dess tillmötesgående och den önskan och förhoppningen att ett godt samförstånd mellan regementet och staden Gefle städse må råda.

Fästen inleddes med "Hör oss Svea", spelad af regementets musikkår, hvarefter talarestolen bestegs af regementschefen öfverste E. von Krusenstierna, som höll invigningstalet.

Efter att ha hälsat de inbjudna välkomna redogjorde talaren i korta drag för de orsaker, på grund af hvilka Gefle blifvit utsedd till förläggningsort, och de förhållanden, hvarunder kasärnerna tillkommit.

Till förläggningsort för regementet hafva utom Gefle äfven Söderhamn och Bollnäs varit ifrågasatta. Framför de två sistnämnda platserna hade Gefle bland annat fördelen af att tillräckligt öfningsområde billigt kunde beredas regementet från den närbelägna kungsladugården Wall. Då därjämte Gefle stad erbjöd mark till kasärnområde jämte framdragande af gas och vattenledningar förordnade k. m:t i nov. 1904 att regementet skulle förläggas till Gefle.

Arbetet med kasärnernas uppförande tog sin början sommaren 1905 och har oafbrutet fortgått till i dec. 1908, då de stodo färdiga. Byggmästaren Sjöblom från Falun har utfört arbetet och såsom kontrollant har tjänstgjort kapten Thavenius. Rörläggningsarbetena hafva utförts af fabrikör Ågren i Sala.

Talaren uttalade ett tack till Gefle stad för dess tillmötesgående och den önskan och förhoppningen att ett godt samförstånd mellan regementet och staden Gefle städse må råda.

Må vi alla, slutade talaren, besjälas af tanken att arbeta för att en god och sund anda blifver rådande. Må därjämte befäl som trupp finna trefnad här, må den arbetslust, pliktkänsla och samhörighet som fostrats i det gamla hemmet på Mohed äfven följa oss på den nya förläggningsorten, och må slutligen regementet gå framåt i troget arbete för fosterlandets bästa och därmed söka återgälda de uppoffringar landet nedlagdt och fortfarande nedlägger på vårt försvar.

Efter invigningstalet sjöng en dubbelkvartett "Vårt land" och "Du, som världar har till rike", hvarpå regementspastor Hultin höll ett anförande, som efterföljdes af "Du gamla, du fria", unisont sjungen.

Sedan så borgmästaren i ett tal i stadens namn hälsat regementet välkommet och regementschefen utbrakt lefven för Gefle stad och för regementet var den stämningsfulla akten afslutad.

Till konungen, krigsministern och chefen för sjätte arméfördelningen afsändes telegram, hvarpå svar anlände.

KUNGSLADUGÅRDEN VALL OCH EGENDOMEN KUNGSBÄCK

av Sixten Söderhielm
(1885 – 1965)

När större delen av kungsladugården Vall år 1909 överlämnades som övningsfält till Kungl. Hälsinge regemente var det en gammal kronodomän, som nu kom att användas för nya uppgifter.

Ursprungligen låg nog en by Vall eller eventuellt Vallen någonstädes söder om landsvägen mot Valbo kyrka, men denna by hade tidigt kommit under Kronan. På 1500-talet organiserades lämpliga egendomar till så kallade kungsladugårdar, vilka avsågos att nyttiggöra dels egen höskörd och betesmark dels även skatteböndernas leveranser av liknande slag. Naturligt nog blev det efter tidens förhållanden stora kreatursbesättningar, som kunde hållas på en dylik gård. Och då gav sig också namnet ganska lätt. I samband med indragningen av Valbo pastorat under Gävle i början på 1600-talet lades den mark, som redan 1443 omskrivits tillhörigt prästbordet, under ladugården.

Huvudsakligen söder om Kungsbäcken (ibland nu för tiden kallad Valbobäcken) men med en remsa även på norra sidan låg en särskilt redovisad kronoegendom under namnet Kongsänget (ängen). Denna sträckte sig ungefär från regementets badplats fram mot ”o” i Valbo. Enär det äldsta kända namnet är Vij eller Vibro kan man härav sluta, att här kan ha legat en uråldrig, hednisk kultplats, som på 1500-talet redovisades som ”den kongliga engen, liggiandes wid Gefle”. Båda dessa två skilda egendomar anslogos 1656 jämte vissa fiskerättigheter i Gafleån och i fjärden såsom avlöning åt landshövdingen på Gävleborgs slott. Under detta sambruk kom egendomen Kongsenget att omärkligt ingå i kungsladugården Vall och namnet förekommer nu endast för ett vanligt ägoskifte. Kungsladugården sträckte sig under sin största omfattning ungefär från Gustafsbro och Kungsbäckens utflöde västerut till på andra sidan om kyrkan, till och med Thorsvallen.

Medelpunkten av denna domän låg i närheten av det så kallade Gamla Vall, som antagligen låg på platsen för den gamla byn. Runt omkring i skogskanterna lågo olika torp, vilkas innehavare betalade sina arrenden genom dagsverken. Huvudgården Vall sköttes vanligen genom en arrendator. Säkerligen var det en någorlunda ståndmässigt bebyggd gård, som ävenledes tidvis var bostad åt landshövdingen. Således uppbyggdes 1710 stora byggnaden väster på gården istället för den som genom vådeld uppbrunnit. År 1727 hade slottet i Gävle härjats av eld, varför bostad åt landshövdingen först måste hyras i staden, men när landshövdingen Erik Odelström 1739 tillträdde tjänsten slog han sig med maka, friherrinnan Feif, samt unge sonen Carl Casten, ned på Vall. … .

Landshövding Odelström bodde på Vall hela sin tid intill hösten 1749. Efterträdaren generalmajor Gripenhielm bodde möjligen först på Vall men kunde 1751 inflytta i det nu reparerade slottet. Han synes fortfarande haft livligt intresse för sitt boställe och socknens angelägenheter. Sedan den tiden har på Vall suttit inspektorer eller arrendatorer. … .

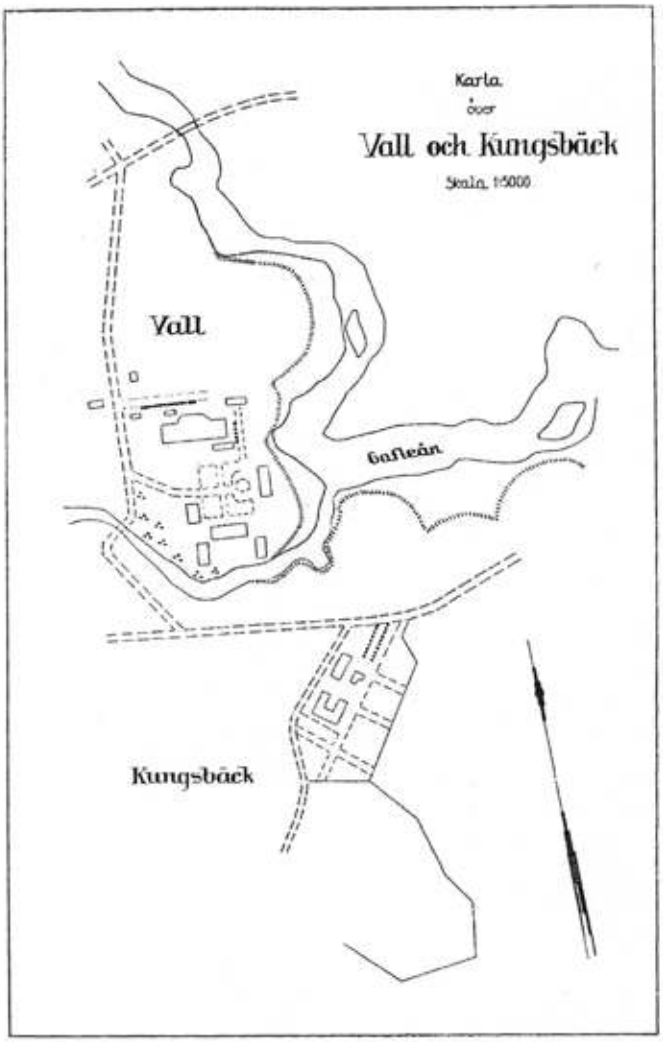

Enligt 1845 års beskrivning funnos 21 torp, varav det största, Stenhammar, arrenderades av grosshandlare A. Bergöö i Gävle för 300 dagsverken och det minsta, en täppa öster om kyrkan, innehades av pigan Brita Backman för 4 kvinnodagsverken. Ett torp som är av särskilt intresse var Kungsbäck invid sockengränsen emot Gävle stads Sörbyägor. Detta innehades av grosshandlaren Wilhelm Elfbrink för 100 Riksdaler. Men härom skall redovisas särskilt.

Gävleborgs Läns Kungliga Hushållningssällskap inrättade 1855 en lantbruksskola på egendomen Sörby i Årsunda, men den flyttades snart till kungsladugården Vall, som med Kungl. Maj:ts medgivande 1858 upplåts på ett 30-årigt arrende. … . För skolans räkning uppfördes ett boningshus för föreståndaren och lärare, ett hus med lärosal och bostäder åt eleverna, ladugård, stall och andra nödiga bruksbyggnader. Men hela den nya anläggningen förlades i östra kanten av närheten av Kungsbäckens utflöde i Gavleån. Mangårdsbyggnaden uppfördes 1859 å Stubbvreten tillhörande torpet Kungsbäck.

Skolan löd under Lantbruksakademien och åtnjöt ett statsanslag av 4000 riksdaler. Kursen var tvåårig samt intogs varje år 6 nya elever. Undervisningen var både praktisk och teoretisk. … .

Emellertid hade tidigt försports missnöje med en lantbruksskola i södra delen av länet, varför teckningslistor för en lägre lantbruksskola i Hälsingland utsänts. … . Mot bakgrund härav kom skolan vid arrendetidens utgång att den 16 mars 1889 flytta till Runemo i Hälsingland. … . Genom laga avträdessyn den 27 maj 1909 överlämnades större delen av kungsladugården Vall till Kungl. Hälsinge regemente.

Kungsbäck

Gränsen mellan Gävle stad och Valbo socken gick från ett lite röse vid Kungsbäcken i närheten av dess utflöde i Gafleån först till ett större ordinarie röse nr 1. Detta låg vid vägen från staden till Backa en bit öster om bron över den lilla bäcken. Från detta så kallade Kungsbäcksröset gick gränsen i rakt linje söderut till det så kallade Stenhammarröset. En gränsregleringskarta från 1751 visar tydligt att väster om denna gräns lågo kungsladugården Valls ägor och öster därom Söderby ägor under Gävle stad. … .

Säkerligen hade det område av kungsladugården, som enligt 1845 års karta och beskrivning utgjorde torpet Kungsbäck, mycket tidigt såsom ett torp arrenderats av motliggande Sörbyvretars ägare. Det framgår att det var oklart hur det förhöll sig med den jord, som utgjorde själva gårdsplanen. … . För utökning av arealen för betesmark arrenderades dessutom de områden i Valbo som bildade torpet Kungsbäck och huvudsakligen omfattade den så kallade Stubbsveden – där sedan Valls herrgård uppfördes jämte fälten ungefär från Musikpaviljongen (*red:s anm: sedermera regementets museum*) ned mot Björnvretstorpet.

Under 1700- och 1800-talen kom Kungsbäck att ha flera ägare. Från början av 1800-talet finnes några intressanta notiser. År 1828 i maj förrättades lagmansting i Gävle av lagmannen Herman Gyllenhaal, som med diverse släktskapsband var väl lierad med stadens borgerskap. Sålunda berättar han bland annat huru ett stort sällskap promenerat till Kungsbäck, ”ett trefligt och intagande värdshus, alltsammans med yttersta omsorg städhat och underhållet. Stället tillhörer titulus Elfbrink, som äger flera deromkring belägna s k vretar, på hvilka det bergas det bästa hö. Byggnaderna och trädgården innehafves af en enkefru Forssberg, som där idkar värdshusrörelse. Våra gästfria vänner hade här föranstaltat om en högst treflig middagsmåltid. Före maten bestegs en liten, nära belägen höjd, där man hade en intagande utsikt öfver hela staden och hafsviken”. Härav kan man sluta att Kungsbäck var ett väl hållet ställe och att rester av park och trädgård, som ännu finnas kvar från den tiden vittna om den forna ljuvligheten. Men beträffande den goda utsiktspunkten hava tiderna förändrat sig.

Under lantbruksskolans tid hade nog ladugårdens del av torpet Kungsbäck ingått i arrendet och lagts till hembruket. Egendomen Kungsbäck drevs däremot för egen del. Från 1898 kom ledningen av Vall och Kungsbäck att även omfatta Mackmyra. Ledningen sköttes från Kungsbäck. Gävle stad hade utfäst sig att

för regementets förläggning hit ställa ett område gränsande intill kungsladugården Vall till kronans förfogande och inköpte därför den 30 mars 1905 egendomen jämte några andra Sörbyvretar. Dessa utgöra nu regementets kasern- och parkområde.

(ur *Bocken* 1953)

Flygfoto över Gävle omkring 1933 med kasernområdet klart skönjbart. Tillhör Gävle Stadsarkiv.

MIN FÖRSTA KONTAKT MED MOHED OCH KUNGSBÄCK

av K. G. Sohlén
(1887 – 1973)

I början av år 1906 hade jag ingivit ansökan om anställning som officersvolontär vid Kungl. Hälsinge regemente under förutsättning att jag på våren avlade mogenhetsexamen. Sedan denna absolverats i maj och betygsavskrift insänts, antogs jag på regementsorder den 26 maj som officersvolontär med nr 160 vid nr 7 Delsbo kompani.

Officers- och reservofficersutbildningen vid infanteriet hade fr. o. m. detta år omlagts såtillvida att alla officers- och reservofficersvolontärer skulle sammandragas till Karlsborg redan i början av juni för rekrytutbildning. Tidigare hade denna ägt rum vid resp. regementen. Vi beordrades för den skull att uttaga erforderlig utrustning vid vederbörliga kompanier och att inställa oss å Gävle centralstation den 10 juni kl. 2.15 em. för att i kontingent under befäl av distinktionskorpralen vid Delsbo kompani nr 151 Söderström, vilken var beordrad som befäl vid den blivande skolan, avgå till Karlsborg. Där skulle vi enligt den uppgjorda marschrutten inträffa följande dag på kvällen.

Trots att jag är söderhamnspojke hade jag aldrig blivit i tillfälle att besöka Mohed, förrän jag nu en dag i början av juni 1906 inställde mig där för att uttaga min utrustning. Jag tog tåget till Bergvik och promenerade därifrån den 4 km långa vägen förbi Backa och Myskje gästgivargård till lägerplatsen. Det var en strålande, varm vårdag och jag glömmer aldrig den vackra syn, som den i sol badande slätten med ”Talldungen” och de exercerande avdelningarna samt de i skiraste vårgrönska stående björkarna i lägret erbjödo, då jag trädde ut på slätten efter att ha passerat skolhuset vid vägskälet i sydöstra hörnet av slätten. Framkommen till lägret efterfrågade jag i vakten Delsbo kompanis expedition. Jag visades till den nordligaste barackens närmaste gavel. Uppkommen i en av de långa alléerna mötte jag två kaptener och den ene av dem, kapten A. Schöning, kände igen mig från besök i mitt föräldrahem. Han föreställde mig för sin kamrat, som befanns vara min kompanichef, kapten G. Swedlund (*red:s anm: pappa till sedermera ÖB Nils Swedlund*). Båda hälsade mig välkommen till regementet och kompanichefen hänvisade mig till kompaniexpeditionen, där fanjunkaren skulle taga hand om mig.

Kompaniexpeditionen var inrymd i ett gavelrum i södra ändan av den nordligaste baracken, vid sidan av ingången till förläggningen på nedre botten. Här träffade jag fanjunkaren vid kompaniet J. Styf. Med hans och framförallt dagkorpralens, distinktionskorpralen vid Delsbo kompani nr 150 Björkén, hjälp inköpte jag från huvudförrådet en kommissuniform samt försågs med gevär och övriga persedlar, vilka enligt utrustningslistan skulle medföras under kommenderingen till Karlsborg. Björkén, en gammal hederlig indelt korpral, hjälpte mig att packa ihop de olika persedlarna i ränseln. Dessa skulle sedan tillsammans med de övriga kamraternas utrustning sändas till Karlsborg. Med min nyförvärvade uniform under armen återvände jag sedan över Bergvik till mitt hem från

detta mitt första besök på Mohed och min första kontakt med befälet på nr 7 Delsbo kompani.

Vid överflyttningen från Mohed till Gävle övergick regementet från indelt till garnisonerat. Ännu upptogo dock staterna icke sådana anslag att allt befäl kunde vara i tjänst året runt. Först fr. o. m. den 1/9 1909 blev detta fallet. Det hade dock bestämts att redan fr. o. m. den 1/1 1909 samtliga underlöjtnanter skulle vara årligt tjänstgörande. Den 30/12 1908 blevo vi tre officersvolontärer, J. Holmgren, S. Palm och jag, sedan vi 5/9 avlagt officersexamen, befordrade till underlöjtnanter. Holmgren begärde och erhöll några månaders tjänstledighet för språkstudier utomlands, men Palm och jag anhöllo endast om några veckors ledighet från nyåret 1909. Jag inträdde sålunda i tjänst den 15 januari och placerades då till tjänstgöring på regementsexpeditionen. Denna var inrymd i några rum på vinden i huset Staketgatan 1 i Gävle (*red:s anm: det s. k. Krusenstjernska huset*). Tjänstgöringen där blev icke långvarig, ty redan den 18 i samma månad överflyttades jag till volontärrekrytskolan i Gävle.

Den 14 januari på kvällen var en ”I 14-afton” ordnad på Grand Hotel i Gävle och även jag hade anmodats deltaga i denna. I regel samlades nämligen de i Gävle varande officerarna den 14 i varje månad till en kamratlig samvaro. Så var även fallet denna månad, och vid denna redogjorde bl. a. kapten Thavenius vid Fortifikationen (Kronans kontrollant vid kasernbygget och gäst för aftonen) närmare för de blivande kasernerna. Där fick jag sålunda en första orientering om dessa.

Volontärrekrytskolan ingick i Militärskolan i Gävle och var förlagd i nuvarande Borgarskolans etablissement. Detta var en för sin tid mycket modern och trevlig kasern. Chef vintern 1908 – 1909 var major G. Trönnberg, I 14, med löjtnant Sven Sandberg, I 14, som adjutant. Stamskolorna från I 14, I 20, I 23 (nuvarande I 5) voro förlagda dit (utom I 20:s volontärrekryter). Underofficersskolan, 1. kompaniet, stod under befäl av kapten R. Stålhammar, I 23, och korpralskolan, 2. kompaniet, under kapten O. P. Grundell, I 14. En subalternofficer från vart och ett av regementena var placerad på de olika kompanierna och handhade där sitt regementes kontingent. Volontärrekryterna från I 14 och I 23 voro sammanförda till en pluton, som ingick i 2. kompaniet. Den stod under befäl av underlöjtnant N. Holmström, I 14.

På grund av de dåliga tiderna togo många ynglingar värvning detta år, varför tillströmningen av rekryter blev mycket stor. Jag fick sålunda taga hand om en nybildad pluton, men enär än flera rekryter tillkommo, blev det för trångt på Militärskolan, varför fr. o. m. den 15/2 ett särskilt volontärrekrytkompani organiserades under kapten G. Swedlunds befäl. Detta förlades till det då ännu ej helt färdigställda kasernetablissementet på Kungsbäck, uti C-kasernen, 10. kompaniet.

Jag glömmer aldrig morgonen den 15/2, då vi efter avlämning på Militärskolans gård kl. 8.00 avmarscherade till Kungsbäck. Där uppmarscherade vi i linje på nuvarande regementsuppställningsplatsen. Det var ovanligt mycket snö i Gävletrakten denna vinter, och som varken vägen till Kungsbäck eller kaserngården voro ordentligt upplogade vadade vi i snön emellanåt till långt över knäna. Kompanichefen, som var till häst, höll efter uppmarschen ett tal i vilket han bl. a. påpekade

”att detta var ett historiskt ögonblick, enär vi som den första trupp tog i besittning dessa kaserner, vilka för år framåt skulle bliva ett hem för svenska ynglingar, då de övades i vapnens bruk”.

På grund av de besvärliga förbindelserna till staden flyttade Holmström och jag in i fanjunkarlägenheten på 10. kompaniet, där vi nödtorftigt möblerade med manskapssängar, stolar och bord. Vi intogo våra måltider (manskapsportion) där. Vi turade som daglöjtnant varannan dag, men sedan ytterligare en pluton uppsatts i mars och min kurskamrat M. Lagerström, I 23, beordrats till tjänstgöring vid kompaniet, övergingo vi till dagtjänst per vecka. Det blev en ganska trist och besvärlig tjänstgöring dessa första månader på Kungsbäck till följd av de primitiva förläggningsförhållandena, snön och kölden samt framförallt emedan flertalet av rekryterna icke voro Guds bästa barn.

Tjänstgöringen vid detta kompani fortsatte till början av den första beväringsrekrytskolan i Gävle den 3 april. Volontärrekryterna från I 23 överflyttades då till sitt regemente, och av volontärerna på I 14 bildades en pluton under Holmströms befäl vid 7. kompaniet, chef kapten Swedlund. Även jag placerades till tjänstgöring vid detta kompani, som chef för beväringsplutonen.

(ur *Bocken* 1948)

Kasernområdet sett från ovan. Då träden i Regementsparken vuxit sig relativt stora torde tidpunkten vara från omkring 1930-talet.
Tillhör Kamratföreningens arkiv.

Östra delen av kasern- och övningsområdet.

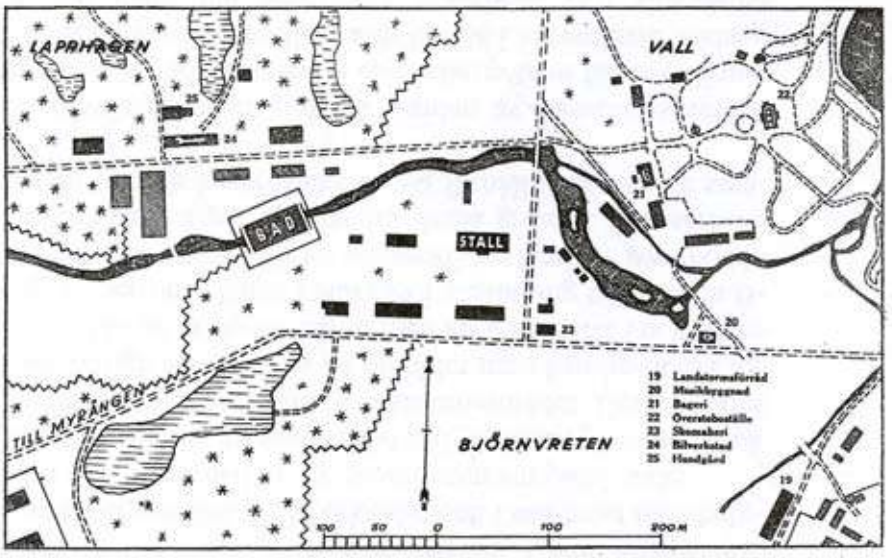

Västra delen av kasern- och övningsområdet.

Skisser ur ”Kungl. Hälsinge regemente och dess hembygd – En vägledning för militär personal”. (Gävle 1945).

MILITÄRSKOLAN – BORGARSKOLAN

av Knut Björkenstam

Går man Byggmästargatan i Gävle mot norr från det gatan tar sin början vid Ruddammsgatans anslutning till Västra vägen så kan man icke undgå att se en pampig röd tegelbyggnad i gatans fond. Byggnaden har sin framsida vänd mot den annalkande fotgängaren. Då denne når Byggmästargatans slut vid Valbogatan torde han (eller hon) förmärka att byggnaden företer ett militäriskt yttre. En hög dubbeltrappa leder upp till huvudingången ovanför vilken tvenne lejon är placerade. Byggnaden är våra dagars Borgarskola eller ”Borgis”, som den i dagligt tal kallas av gävleborna.

Borgarskolan är sedan åtskilliga år en civil skola där man tidigare intill den nya skolreformens införande kunde avlägga real- och handelsexamen. Åtskilliga är de pojkar och flickor, som där fått en god grund att bygga vidare på.

Från början var Borgarskolan ett militärt etablissement. I början av 1890-talet fastställdes att man i Gävle skulle låta uppföra en mindre kasernanläggning avsedd för femte arméfördelningens rekryt-, förberedande korpral- och korpralskolor. Under åren 1894 och 1895 uppfördes byggnaderna utanför dåvarande Västertull i Gävle. Kvar från denna tid är ovan omtalade huvudbyggnad samt den i nordvästra hörnet av skolgården befintliga röda tegelbyggnaden, som är gymnastiksal. Kungl.Maj:t anbefallde att från och med 1896 skulle nämnda skolor förläggas till detta militära etablissement. Dessutom fastställdes att skolornas manskap skulle få användas såsom släckningsmanskap vid eventuella i Gävle uppkommande eldsvådor. Man hade tydligen den stora stadsbranden 1869 i färskt minne.

Invigning av Militärskolans lokaler ägde rum den 19 februari 1896 klockan fyra på eftermiddagen. Rekrytskolan om åttio man hade redan inryckt medan korpralskolan bestående av fyrtio man skulle rycka in först den 3 mars. Chefen för femte arméfördelningen, generalmajor Taube, samt representanter för Gävle stad med stadsfullmäktiges ordförande, konsul John Rettig, i spetsen hedrade ceremonierna med sin närvaro. Dessa inleddes med att musikkåren spelade ”Vår Gud är oss en väldig borg”. Därefter överlämnade konsul Rettig i stadens namn skolans lokaler till arméfördelningen. Generalmajor Taube tackade och ett leve utbringades för konungen, åtföljt av ”dånande hurrarop och fanfarer”, som det hette i ett dåtida tidningsreferat.

Tidstypiskt är det telegram, som stadsfullmäktige avsände till konung Oscar II, som då var i Kristiania, nuvarande Oslo:

”Sedan det genom Gefle stads försorg uppförda militäretablissementet härstädes denna dag blivit högtidligen öfverlämnat till chefen för 5:e arméfördelningen, hvarvid uttalas förvissningar, att det manskap, der kommer att utbildas, städse måtte besjälas af sann kärlek till Konung och fädernesland, ha stadsfullmäktige härom velat i underdånighet bringa Eders M:t meddelande, på samma gång stadsfullmäktige betyga Ers M:t sin undersåtliga vördnad, kärlek och trohet: Å stadsfullmäktiges vägnar

John Rettig”.

Efter invigningen ägde en subskriberad middag rum på Stadshotellet.

Den 20 febr.

Inryckning i militärskolan skedde i går. Med olika bantåg anlände under dagens lopp militärkontingenter och marscherade ut till den ståtliga militärskolebyggnaden.

Ur Gefle Dagblad torsdagen den 20 februari 1896.

Militärskolan ägde bestånd ända fram till dess att regementet kasernerades i Gävle i de nyuppförda kasernerna vid Kungsbäck. Den 15 februari 1909 överflyttades volontärrekryterna från Militärskolan till kasernerna. Där kom de att bilda ett särskilt kompani under dåvarande kaptenen Gustaf Swedlund.

Den sista kontingenten, som var i tjänst vid Militärskolan, bestod av elever från förutom vårt eget regemente även från I 20 och I 23 (nuvarande I 5). Dessutom fanns en sjukvårdskorpralskola från trängen om åtta elever.

Då tal var om att skaffa mark för regementets kaserner i Gävle var ett förslag att eftersom Militärskolan fanns så skulle man utnyttja det redan befintliga militära området, om än litet, till att bygga kasernerna på. Frågan stupade dock på att området, då för tiden, var ganska sankt, samt att ett blivande övningsfält vid Vall skulle komma att ligga väl långt från kasernområdet.

Som kompensation för den markavträdelse, som Gävle stad fått göra till Kronan för uppförande av de blivande kasernerna vid Kungsbäck, återgick Militärskolans byggnader och mark till staden. Den militära epoken vid Valbogatan var slut. En civil skulle börja. Men det är en annan historia.

(ur *Bocken* 1974/1975)

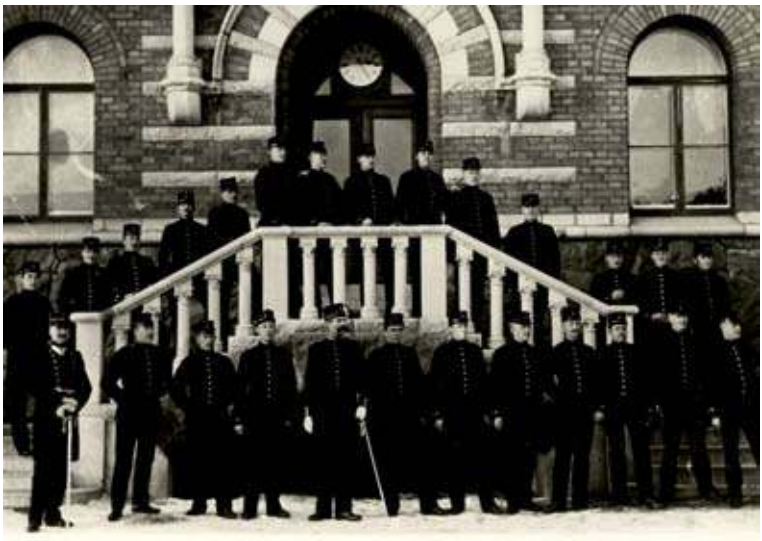

Befäl och elever vid skolans huvudentré. Tillhör Kamratföreningens arkiv.

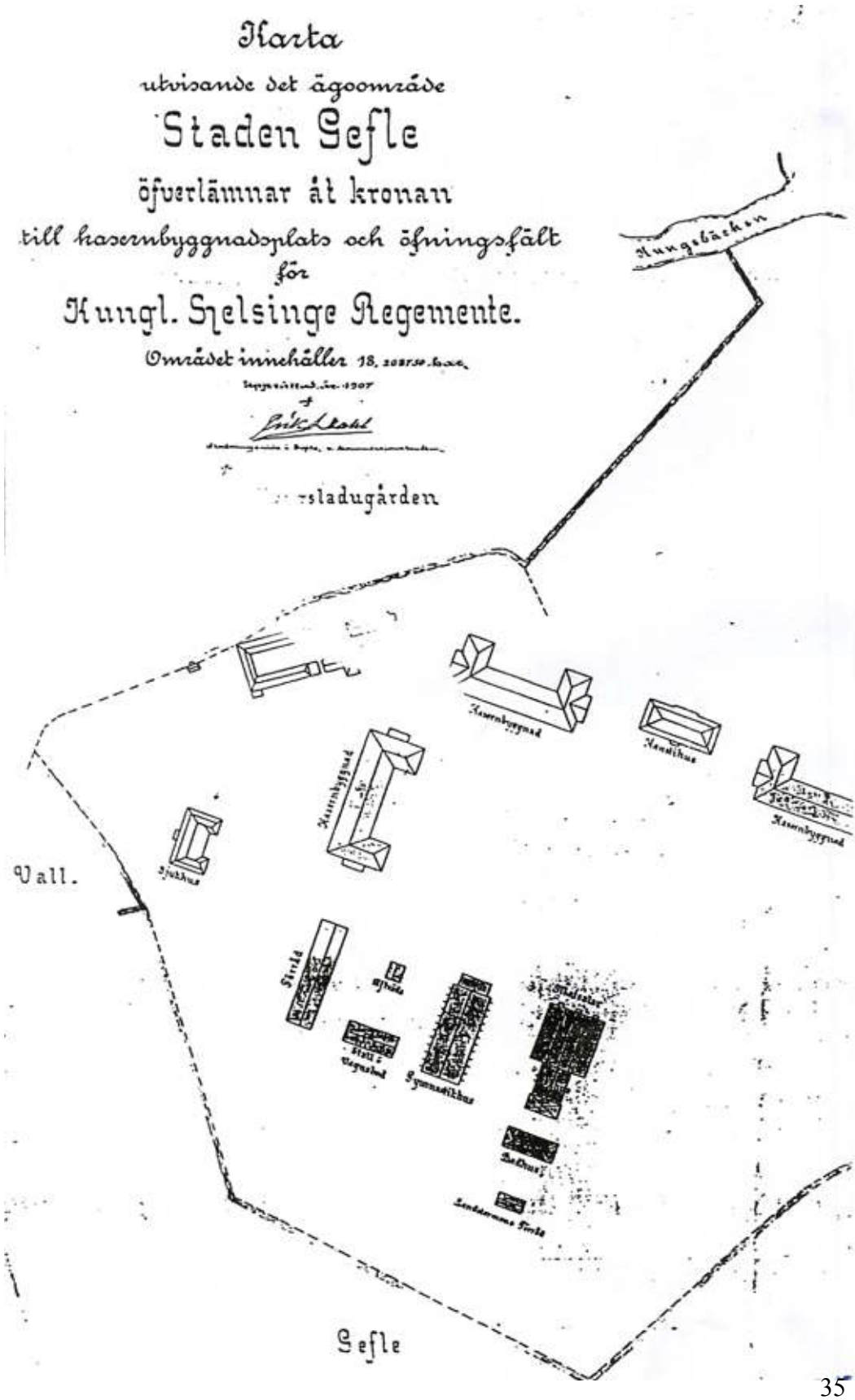
Karta
utvisande det ägoområde
Staden Gefle
öfverlämnar åt kronan
till kasernbyggnadsplats och öfningsfält
för
Kungl. Helsinge Regemente.
Området innehåller 18,
Kungebäcken
Vall.
Gefle

Beväringsmän!

Klädesborstar från 20 öre. **Hårborstar** från 50 öre. **Skoborstar** från 20 öre. **Tandborstar.** **Nagelborstar** för 8 öre. **Rakborstar.** **Skokräm** för 15 öre. **Putspomada.** **Tvätt-Tvål.** **Raktvål** 20 öre. **Tvålaskar.** **Cosmetik** för 10 öre. **Skäggvax** i tennrör för 25 öre. **Tandkräm** 50 öre. **Rakstriglar.** **Fickspeglar.** **Ficketuis.** **Fick Bägare.** **Rakspeglar.** **Rakknifvar** från 75 öre. **Nackspeglar.** **Hårkardor** för 50 öre. **Frisörkammar.** **Fickkammar.** **Mustaschborstar** från 25 öre. **Klockarmband.** **Nyckelkedjor** från 10 öre. **Hänglås** från 10 öre. **Skoskyddare** 15 öre pr sak. **Hängslen,** svenskt fabrikat, från 50 öre. **Strumpor** från 20 öre paret. **Börsar** och **Portmonnäer.** **Plånböcker.** **Plånbokshlämmare** 40 öre. **Notesböcker.** **Papper** och **Kuvert.** **Kragar** och **Manschetter.** **Kragknappar** samt ett stort sortiment i Underkläder:

Tröjor, Skjortor, Kalsonger,

solidt svenskt fabrikat till billiga fabrikspriser. **Näsdukar.** **Munvatten,** dera orter från 50 öre. Äkta **Collanolja** för 40 öre. **Snusdosor.** **Rökpipor,** stort sortiment.

Reseffekter:

Koffertar från 5 kr. **Kappsäckar** från 2 kr. **Väskor.** **Bärremmar.** **Filtar** från 2:50

Rakhyflar

hvarmed enhvar med lätthet kan raka sig själf,

kosta endast 2 kronor.

Hel raksats, bestående af en **Rakhyfvel,** en **Rakstrigel** (af läder), en **Rakborste,** en **Tvålkopp** (af nickel), en **Raktvål** säljes för endast

3 kronor.

Nya Stockholms-Magasinet.

För Beväringsmän:

Uniforms-Kostymer och Mössor, Underkläder, Militärtröjor, Strumpor, Klädesborstar, Hårborstar, Tandborstar, Hårvatten, Munvatten, Tandpastor, Tvåler, Koffertar, Kappsäckar, Resväskor, Filtar m. m., m. m.

Prima, förstklassiga varor! Billigaste priser hos

Axel Lidholm, Herrskrädderi Herrekipering, Drottninggatan 30.

Beväringsmän måste kunna marschera!

Till verkliga inköpspriser utförsäljes hela innevarande lagret af våra utomordentliga beckebommade och vattentäta **militärkängor** af arméemodell. De enda i sitt slag.

Tel. 890. **Idrottsmagasinet.** Drottninggatan 33.

Birger Severin.

119

Klipp ur Gävlepressen torsdagen den 1 april 1909.

REGEMENTET FLYTTAR IN I KASERN

av Sixten Söderhielm
(1885 – 1965)

Genom 1901 års härordning blev det nödvändigt planera förflyttning av de flesta infanteriregementenas förläggnings- och övningsorter. För Hälsinge regemente kunde därvid ligga närmast till hands med en förläggning till Söderhamn eller att kvarligga å Mohed. Stadens avskilda läge enligt dåtida kommunikationsförhållanden gjorde dock, att den icke kunde konkurrera med länets residensstad. Bollnäs var på den tiden endast en järnvägsstation och hade ännu icke vaknat till den uppfattningen att vara Hälsinglands medelpunkt. Även Storvik var på tal med företräden framför Mohed, men Ovansjö socken ansågs icke kunna påtaga sig de uppoffringar, som en förläggning dit krävde. … .

Kungl. Maj:t avslog också alla framställningar, som ingivits från åtskilliga landskommuner samt stadsfullmäktige i Hudiksvall och Söderhamn om regementets förläggning till Mohed eller någon plats i dess närhet, utan beslöt den 10 juni 1904 inleda förhandlingar med Gävle stad om villkoren för regementets förläggning därstädes. Kronan avsåg att disponera kungsladugården Vall till övningsområde, men dessutom begärdes bl. a. att egendomen Kungsbäck och en del närliggande mindre områden skulle av Gävle stad överlämnas till Kronan i och för kasernområde. Stadsfullmäktige beslöto den 27 oktober 1904, utan diskussion godtaga Kronans föreslagna villkor samt att för detta ändamål inköpa av änkefru Emma Fogelmarcks förmyndare egendomen Kungsbäck, av C. och J. Ålander dess ägande tomt med ännu kvarstående byggnad samt av trädgårdsmästare C. Löfgren viss del av dennes egendom Fredriksdal. Dessa områden jämte några mindre av staden redan ägda utgöra nu kasern- och parkområdet, vilket genast döptes till Kungsbäck. … .

Entreprenad på bygget utlystes och som en kuriositet kan omnämnas, att det blev en byggmästare från Falun som fick entreprenaden här, medan byggmästare Fredriksson i Gävle fick den samtidiga i Falun. Bygget kom så småningom igång och växte fram under livligt intresse från stadsbornas sida. Samtidigt byggdes Drottningbron och planerades Kungsbäcksvägen.

Regementets chef vid denna tid var överste Ernst von Krusenstjerna. Han var uppväxt under den indelta tidens utbildningsförhållanden (vid Kalmar regemente) men som lärare vid Karlberg följt med de strömningar, som trots all vår militära efterblivenhet bröto sig fram under 1800-talets sista decennium. Övningarna på Mohed hade därför under hans tid tagit allt mer fältmässiga former och lett till en hög tjänstbarhetsstandard inom regementet. Äldre kamrater hava vid sina livliga minnen från Mohed talat mycket härom och om deras höga uppskattning av överste Krusenstjerna som officer och regementschef. Det har städse djupt förargat mig, att känslan för faderns duglighet som regementschef aldrig framskymtat i hans sedermera så kända dotters skildringar av honom och hemmet. Det är mig kärt om jag här får bära vittnesbörd om hans underlydandes uppfattning. Som sitt sista värv hade han att organisera överflyttningen från Mohed och avslutandet av den indelta tjänstens förhållanden.

Höga vederbörande hade den uppfattningen, att regementet behövde i Gävle en med kasernerade förhållanden förtrogen chef. När överste Krusenstjerna i juni 1909 blev pensionsmässig, fick han till efterträdare den forne gardisten friherre C. A. Fock, som sålunda fick lägga grunden till regementets nya verksamhet under helt andra förhållanden än de gamla indelta med dess lägerliv och romantik. De gamla hava också mycket att berätta härom. Det är ju så, att i den militära tjänsten märkes icke så mycket av det trägna och intresserade utbildningsarbetet efter några årtionden. Men av en regementschefs verksamhet kan dock ett bestå såsom varaktigt minnesmärke. Och beträffande överste Fock består detta i de park-, väg- och andra anläggningar, vilka nu givit sådant behag åt denna kasernförläggning. Även här visade sig gardesofficeren kunna arbeta för framtiden.

Översten C. A. Fock. Tillhör Knut Björkenstam.

Kasernbygget beräknades vara färdigt till våren 1909, då den första bevärings-rekrytskolan enligt den nya härordningen skulle rycka in. Men redan dessförinnan måste etablissementet delvis tagas i bruk. En av regementets äldsta officerare, majoren Gustaf Swedlund, har välvilligt lämnat några uppgifter härom.

Under årsskiftet 1908 – 1909 blev det på grund av förhållandena på arbetsmarknaden sådan tillströmning av volontärrekryter, att utrymmet i Militär - skolan vid Valbogatan icke räckte till. Därför organiserades ett särskilt re-

krytskolekompani under hans befäl, vilket skulle överflyttas till Kungsbäck, där matinrättningen och gymnastikhuset samt delvis kasernerna voro färdiga. Sålunda fick rekrytskolan formerad på två plutoner, såsom överstelöjtnant K. G. Sohlén skildrat i föregående nummer av Bocken, måndagen den 17 februari 1909 marschera upp på regementets blivande uppställningslinje. Major Swedlund minnes ännu livligt den högtidliga känslan av ett historiskt ögonblick att föra an den trupp, som för första gången tog det nya hemmet i besittning. Etablissementet stod ju ännu under Fortifikationsdepartementets förvaltning men han sände sin äldste plutonchef, dåvarande underlöjtnant Nils Holmström, upp i kanslihuset att hissa den svenska örlogsflaggan inför den uppställda truppen. Han sade även några ord till dem om betydelsen för regementet av denna deras inryckning på Kungsbäck. Varefter man enkelt och naturligt började ordna förläggningen och inrätta sig för arbetet. … .

Det dröjde naturligtvis en tid, innan förläggningen i kompanierna med förråd, daghemsinredning o. dyl. blev fullt färdig. Enligt den tidens uppfattning hade kompanicheferna stor frihet att ordna efter tycke och smak. Major Swedlund tänker ännu med stor glädje och stolthet på sitt gamla Delsbo kompani nr 7 och det gemensamma arbetet under de kasernerade förhållandena. … .

Stadens befolkning blev livligt intresserad för livet på Kungsbäck. Särskilt, sedan den Pinét:ska dansbanan på hösten uppförts i parken, hade det kvinnliga Gävle särskild anledning hälsa regementet välkommet. Som yttring av detta intresse kan anföras, att regementet flitigt förekom i den tidens lokala revyer. Redan i den, som uppfördes på nyåret 1909, uppträdde den sista ”Mohedningen” och sjöng duett med ”Fadderullan Bomhusqvist”.

Nyåret därpå, d. v. s. 1910, framförde samme författare, märket Kul – redaktionssekreterare Kullberg i Gefle-Posten – å Arbetarföreningens salong, som då uppiffades med namnet ”Mindre Teatern”, en revy ”Truddelut eller Bostonflugan i Gävle”. Där gjorde en herr Stacketson i tre akter en spårvagnsfärd från Centralstationen till Kungsbäck under många upplevelser. Sista akten utspelades i parken framför kasernerna. Dekorationsmålaren Rickard Hasther hade målat en illusorisk fondkuliss, där även dansbanan var med på ett hörn.

En hel del om livet på Kungsbäck avhandlades ur särskilda synpunkter genom kupletter, om höstmanövern, om daglöjtnanten, som varnade för II. bataljonen m. m. Som sluttablå avlämnade ”veteranen” iklädd generalsmössa (den ännu i staden verkande Ruben Sjödin) det nya året till yngste löjtnanten (Anna Hellström, en känd kuplettsångerska från Falun) med orden: ”Giv akt! God natt gott folk och tack för allt tålamod med mig”. Det var icke att taga miste på intresset för och den välvilliga hälsningen till regementet som innefattades i applåderna efter slutakten. Visserligen blevo både staden och regementet besvikna på uppslaget om spårvagnen till Kungsbäck, men när nu i dessa yttersta tider de röda bussarna susa upp vid kaserngränsen, kan man säga att en 40-årig dröm gått i uppfyllelse. Må även andra vackra och allvarliga drömmar från regementets inflyttning likaledes bliva verklighet.

(ur *Bocken* 1949)

Klipp ur Gefle Dagblad torsdagen den 1 april 1909.

Utskänkningen i officersmässen.

Tillstyrkes af stadsfullmäktige.

Vid gårdagens stadsfullmäktigesammanträde förelåg öfverste von Krusenstjernas ansökan om rätt för Helsinge regementes officerskår att åt sina medlemmar och inbjudna gäster tillhandahålla bränvin och andra spirituösa drycker inom officersmässens lokaler i Gefle.

Beredningsutskottet ansåg, att fullmäktige borde tillstyrka k. befhdes bifall till ansökningen.

Ärendet föranledde en stunds debatt.

Hr *Ödlund* uppläste en skrifvelse från Gefle nykterhetsvänners centralkomité. Däri anfördes bl. a., att ansökningen ansågs obefogad och att all slags spritutskänkning borde vara bannlyst från mötesplatserna. Komitén anhöll därför, att ansökningen måtte afslås.

Hr *Ahlström* framhöll regementets nära belägenhet till staden där tillräckligt antal restauranter finnes. Något oundgängligt behof af utskänkningsrättigheter funnes därför ej. Då man verkade för nykterhet bland manskapet, så vore det ett dåligt exempel från officerarnes sida, om de bibehölle sin utskänkning. Yrkade afslag.

Borgmästaren ansåg frågan ej vara någon verklig nykterhetsfråga. Om ansökningen afslogos, så vore det att betrakta som en direkt opinionsyttring mot officerskåren, så länge som ej rusdrycksförbud finnes. T. o. m. inom rikedagens lokaler finnes utskänkningsrätt, liksom äfven på andra lägerplatser. Yrkade bifall till ansökningen.

Hr *Lagerholm* fann det förvånande, att en så framsynt man som hr Ahlström hade en så trångsynt uppfattning i denna fråga. De flesta officerarne intaga sina måltider där ute, och kåren är på så sätt att betrakta som en familj. Det går därför ej att jämnställa den med manskapet. Yrkade bifall.

Hr *Sjöberg* erinrade om att ett afslag skulle innebära t. o. m. att officerarne vid sina måltider skulle vara förvägrade att få ett glas pilsner. Det vore att gå för långt. Däremot stod tal. på samma ståndpunkt som hr Ahlström i fråga om utskänkningen af bränvin.

Hr *Ahlström* trodde, att om officerskåren vore att jämställa med en familj, så behölde den liksom hvarje annan familj ej begära rättigheter för att få spirituösa serverad.

Hr *Haag* trodde ej att officerskåren komme att missbruka sina rättigheter, om de beviljades, men konsekvensen vore, att manskapet åtminstone borde få dylika rättigheter. Instämde därför i afslagsyrkandet.

Hr *Ödlund* häfdade, att här förelåge en ren nykterhetsfråga, ingen fråga om opinionsyttring mot officerarne.

Hr *V. Ericsson* ställde sig, ehuru nykterhetsvän, på en annan ståndpunkt än sina meningsfränder. Konsekvenserna af ett afslag vore, att all spirituosaförsäljning skulle förbjudas i samhället. Visserligen borde officerarne föregå med godt exempel, men detta borde ej ske genom att stadsfullmäktige nekade dem rättigheter, utan det skulle ske frivilligt. Yrkade bifall till framställningen.

Frågan afgjordes medels votering, som utföll så, att utskottets hemställan bifölls med 26 röster mot 11, som tillföllo afslagsyrkandet.

Mot beslutet reserverade sig hr *Mattsson*.

Klipp ur Norrlandsposten torsdagen den 1 april 1909.

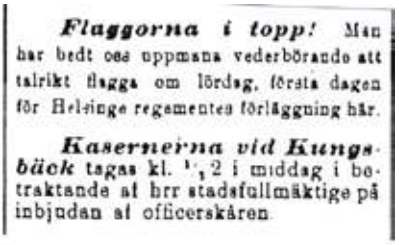

Flaggorna i topp! Man har bedt oss uppmana vederbörande att talrikt flagga om lördag, första dagen för Helsinge regementes förläggning här.

Kasernerna vid Kungsbäck tagas kl. ½2 i middag i betraktande af hrr stadsfullmäktige på inbjudan af officerskåren.

INFLYTTNINGEN PÅ KUNGSBÄCK FÖR 50 ÅR SEDAN

av K. G. Sohlén
(1887 – 1973)

Infanteriets kasernering.

Statsmakterna beslöto i början av detta sekel, att indelningsverket skulle avvecklas och övergång ske till värnpliktsarmé ävensom att i samband därmed utbildningstiden för de värnpliktiga skulle ökas. En följd härav blev att man för infanteriet måste skapa bättre förläggnings- och utbildningsförhållanden än dem, som de gamla övningsplatserna erbjödo. År 1902 påbörjades därför byggandet för kasernering av alla infanteriregementena, och början gjordes med sådana för I 16, I 19 samt dåvarande I 7, I 18, I 26 och I 28. Fr. o. m. 1904 fortsattes kasernbyggandet för I 13 och de fyra infanteriregementena inom dåvarande VI. Arméfördelningen. Det var Kungl. Fortifikationen som svarade för dessa arbeten, och de etablissement som då uppfördes voro av den äldsta utav de tre typer, som under 1900-talet kommo till användning för infanteriet. Denna första typ skilde sig från de senare genom att för varje bataljon avsågs ett fyravåningarshus med trappuppgångarna på gavlarna.

Stora stridigheter föregingo beslutet om Kungl. Hälsinge regementes förläggningsplats, och flera orter inom länet voro på tal för denna. Sedan Gävle stad genom avtal den 28/12 1904 och 6/3 1905 förbundit sig att bl. a. till Kronan med full äganderätt överlämna vissa markområden, bestämdes att regementet skulle förläggas till Gävle. Nu kunde byggnadsarbetena påbörjas på ägorna, tillhöriga egendomen Kungsbäck, belägen invid stadens västgräns. Den till nämnda område angränsande egendomen Vall hade också förvärvats till övningsfält och för anläggande av en skjutbana. Arbetena utfördes på entreprenad med kaptenen vid Kungl. Fortifikationen F. E. Thavenius som Kronans kontrollant. De hade fortskridit så långt, att kasernetablissementet den 28/1 1909 överlämnades till regementet, men ännu återstod en hel del att utföra. Så t. ex. fattades vid inryckningen i april stängsel på kaserngårdens östra sida.

Förberedelserna för regementets kasernering satte sin prägel på arbetet inom regementet under vinterhalvåret 1908 – 1909. Framförallt måste man överflytta förråden från Mohed till de nya kasernerna och ordna för befälets förläggning till Gävle. På generalorder den 29/6 1908 hade anbefallts, att kaserneringen skulle ske omedelbart före beväringsrekrytskolans början 1909.

Förrådsöverflyttningen från Mohed.

Ledningen av förrådsförflyttningen handhades i vad rör tygmaterielen av vapenofficeren, löjtnant O. Arborén, t. o. m. utgången av 1908 och därefter av hans efterträdare i befattningen, löjtnant M. Vidigson, samt beträffande övrig materiel av regementsintendenten E. Unger. … Efter utryckningen från regementsmötet kvarlåg på Mohed hela oktober månad under löjtnant Arboréns befäl en del icke vapenföra (militärarbetare) för förrådsarbeten. Fr. o. m. den 2/11 t. o. m. den 5/3 1909 inkallades dit för

månadslånga tjänstgöringsomgångar kontingenter av indelta (en distinktionskorpral eller korpral och 10 soldater) för tillsyn av och arbeten i förrådet under förrådsförvaltarens ledning. För denna tjänstgöring erhöllo de samma löneförmåner som under regementsövningarna och befrielse från sådan under 1909. De fingo här biträda med inpackning och avsändning per järnväg av förråden till Gävle. Där var det inkallade värnpliktiga militärarbetare, som fingo packa upp och i förråden inlägga persedlarna. Den 4/3 inryckte bl. a. en större kontingent sådana arbetare till kasern och förlades på nedre botten i C-kasernen under befäl av fanjunkare P. Steiner med biträde av tre distinktionskorpraler.

På regementsorder hade anbefallts, att av intendenturmaterielen skulle i kompaniförråden på kasernvindarna för varje kompani uppläggas en ”första kompaniutrustning”, omfattande ett visst antal olika persedlar. Dessa ”utrustningar” voro lika stora för alla kompanier, och i desamma ingingo av beklädnadspersedlar både II. och III. munderingar. Persedlarna skulle märkas med kompaniets nummer och löpande nummer inom varje persedelslag. Persedelstocken skulle vidmakthållas på så sätt, att kompaniet vid kassation av en persedel erhöll en ny från huvudförrådet. Man kan sålunda säga, att detta var en första början till s. k. kompanihushållning. Mobiliseringsutrustningen för regementets olika avdelningar upplades däremot i huvudförrådet under förvaltning av förrådsförvaltaren.

Tjänstgöringsförhållandena fr. o. m. 1/1 1909.

På generalorder den 30/11 1908 fastslogs den organisation, som fr. o. m. den 1/1 1909 skulle gälla för infanteriregementena. Den innebar, att regementet skulle indelas i regementsstab och tre bataljoner med nummer I, II och III samt omfattande var och en stab och fyra kompanier. Dessa skulle numreras från 1 till 12, men så länge de indelta funnos kvar fingo även namnen bibehållas på de gamla stamkompanierna: Liv-, Alfta, Ovansjö, Fernebo, Järvsö, Arbrå, Delsbo och Forssa. Den i staten för regementet upptagna stampersonalen skulle placeras sålunda:

å *regementsstaben:* regementschefen, regementskvartermästaren (kapten), å kompani ej placerad kapten, vapenofficeren, regementsintendenten, regementspastorn, auditören, regements- och de två bataljonsläkarna, förrådsförvaltaren, regementsväbeln (underofficer), musikfanjunkaren, regementstrumslagaren (underofficer), köksföreståndaren (underofficer), vapenunderofficeren, regementsintendentsbiträdet (underofficer), sjukvårdssergeanten, gevärshantverkarna och förrådsvaktmästaren;

å *bataljonsstab:* bataljonschef (överstelöjtnant eller major), regementsadjutant (subalternofficer) och bataljonsadjutant (sergeant);

å *varje kompani:* kompanichef (kapten), 2 à 3 subalternofficerare, en kompaniadjutant (fanjunkare), 1 à 2 sergeanter, 3 distinktionskorpraler, 6 korpraler och

vicekorpraler, 1 sjukvårdsbeställningsman, 1 officersvolontär, 10 andra volontärer, högst 1 musiksergeant och 1 à 2 musikmanskap; på ett av bataljonens kompanier dessutom 1 gevärshantverkarebeställningsman.

Märkligt nog är i denna personalfördelning musikdirektören icke upptagen. Detta torde dock sammanhänga med, att han var musiksergeant och endast tilldelats ”Musikdirektörs namn, heder och värdighet”.

Denna indelning med namnuppgift å personalens placering samt anvisningar för överflyttningen av stammanskapspersonalen (utom indelta) meddelades på regementsorder den 17/12 1908. Likaså kungjordes någon dag senare de bestämmelser rörande tjänstgöringsförhållandena, som anbefallts skola gälla efter kaserneringen. Dessa inneburo bl. a. att för stabernas personal skulle gälla samma bestämmelser som för personalen vid ständigt tjänstgörande truppförband (d. v. s. flertalet i tjänst hela året å förläggningsorten), att samtliga i staten upptagna underlöjtnanter, fanjunkare och sergeanter av 1. klass skulle vara inbeordrade i tjänst på förläggningsorten fr. o. m. den 1/1 1909 och att övrigt befäl ägde regementschefen inkalla till tjänstgöring mellan vapenövningarna i den omfattning, som bestämdes på generalorder. Regementschefen fick dock i dessa bestämmelser rätt att medgiva tjänstledighet i viss utsträckning och att bevilja dispens i fråga om bostadsorten. Senare utkommo nya bestämmelser, som inneburo, att all regementets personal skulle vara ständigt tjänstgörande fr. o. m. 1/10 1909 och boende å förläggningsorten, men även efter denna tid medgåvos vissa undantag i sistnämnda hänseende.

Med anledning av de här angivna föreskrifterna igångsattes uppläggning av kompaniexpeditioner för 9. – 12. kompanierna liknande dem, som funnos vid de gamla stamkompanierna – dock ej handlingar rörande de indelta. Meddelande om tilldelning av bostäder i kasernetablissementet utsändes från regementsexpeditionen till därav berörda under februari och mars månader 1909. Inflyttning i dessa skedde dock endast i några få fall före kvartalsskiftet mars-april.

Enligt den uppgjorda fördelningen tilldelades de fem för officerare avsedda rummen i kanslihusets vindsvåning de fem yngsta underlöjtnanterna: Holmström, Biörck, Holmgren, Palm och Sohlén. Alla de gifta truppunderofficerarna och några gifta musikunderofficerare tilldelades bostadslägenheter i kasernerna. Och därvid fastslogs, att kompaniadjutanterna skulle bebo fanjunkarelägenheten i det våningsplan, som innehöll förläggning för det kompani vid vilket han var placerad. Köksföreståndaren fick sig anvisad lägenhet i köks- och matinrättningen, där han på nedre botten även hade sin expedition, och regementstrumslagaren tilldelades lägenheten i kanslihusets vindsvåning. Förrådsförvaltaren fick både bostad och expedition i den envåningssidobyggnad till Kungsbäcksgården, som ännu kvarstår, och som tidigare använts som undervisningslokal för en lantbruksskola. (*Red:s anm: denna byggnad blev sedermera underbefäls-/plutonsofficersmäss och är numera riven*). I den s. k. Åhlanderska gården (öster om A-kasernen och nu maskinistbostad) fingo gevärshantverkare J. G. Eriksson och förrådsvaktmästare L. Bodin sina bostäder. (*Red:s anmn: denna byggnad revs under 1970-talet*). De ogifta truppunderofficerarna till delades enkelrummen invid trappuppgångarna i kasernerna.

Kanslihusets framsida. Observera gevärsbron med ”planterade” gevär. Vakten var förlagd i bottenvåningen. Mellan posten och gevärsbron syns stället för spelets ingående i vakten trumma. Tillhör Knut Björkenstam.

Genom att vi fem underlöjtnanter nu erhöllo ”inkvartering in natura” fingo vi avstå från den inkvarteringsersättning (25 kr/mån), som ingick i våra löneförmåner. Vi ansågo, att denna ”hyra” enligt dåtida förhållanden var hög för ”vindskuporna”, särskilt vid jämförelse med de rum, som tilldelades de ogifta underofficerarna, och för vilka de fingo avstå en inkvarteringsersättning, som med 10 kr understeg vår per månad. Vi klagade, men någon ändring kom ej till stånd förrän efter två år. Då hade rummen till följd av konstaterad röta i bjälkarna uti vindsvåningens trossbotten i början av år 1911 blivit förklarade hälsovådliga och utrymdes under ett halvår för genomförande av reparationer. Efter denna upplätos två dubbletter åt officerare mot avstående av inkvarteringsersättningen, och femte rummet i våningens nordöstra hörn blev dagkaptenens sovrum. Två av de kamrater, som 1909 tilldelades rum, hade sina föräldrahem i staden och önskade ej bebo rummen i kasern. De fingo rätt att överlåta dem på andra kamrater, som ville bo där. Likaså medgavs 1911, att det ena rummet i dubbletten fick uthyras till en kamrat.

Alla underofficerare, som erhöllo bostäder i kasernetablissementet fingo givetvis avstå sina inkvarteringsersättningar. De gifta, som anvisades lägenheter i B-kasernen blevo gynnsammare ställda än de, som hamnade i de andra kasernerna, ty i B-kasernen, som blev sist uppförd, innehöllo lägenheterna ett rum mera än i de andra kasernerna. I alla bostadsrummen – liksom i mässarna – var det kakelugnar, ty innehavarna av dessa fingo själva svara för uppvärmningen.

Kasernernas vackra och stilrena fasad mot Kungsbäcksvägen.
Tillhör Knut Björkenstam.

Regementets nya kasernetablissement.

Det kasernetablissement, som regementet år 1909 inflyttade i, tedde sig åtskilligt annorlunda än det nuvarande. Sålunda funnos inom det inhägnade kasernområdet då endast följande byggnader: Kanslihuset, tre fyravåningarskaserner, betecknade A, B och C, sjukhuset, mat- och kokinrättningen, exercis-(gymnastik-)huset, huvudförrådet, stall med vagnbod, bad- och tvättinrättningen, de tre avträdena och bakom tvättinrättningen vid södra staketet Gävle landstormsförråd. Utanför staketet funnos den tidigare omnämnda Åhlanderska gården (öster om A-kasernen), de två Kungsbäcksgårdarna och alla byggnaderna på Valls egendom. Av Kungsbäcksgårdarna kvarstår envåningsbyggnaden, men mangårdsbyggnaden, mellan denna och kasernerna, en tvåvåningsträbyggnad, som 1909 – 1910 användes såsom manskapsmarketenteri, revs sedermera. Av Valls byggnader kvarstå så gott som alla. ”Björnvretstorpet”, som då fanns på Lilla övningsfältets södra del invid Skjutbanevägen, har dock skattat åt förgängelsen. Vid regementets inflyttning beboddes personalbostäderna och torpen på egendomen av de dittillsvarande innehavarna. Efterhand har mangårds- och övriga byggnader å Vall under de gångna åren disponerats av regementet för olika ändamål.

Kaserngården var då en enda stor grusplan utom omkring de sydligaste bygg - naderna och sjukhuset, där det fanns gräs. Trädraderna och annan plantering tillkom först under det följande året. Området framför kasernerna var också en grusplan; mellan vägen och ån ävensom där Soldathemmet och idrottsplatsen nu ligga, var åker. Framför kanslihuset kvarstod en rad gamla lönnar, men dessa – utom de två ännu kvarstående – föllo för yxan i samband med anläggandet av Regementsparken.

Inredningen och möbleringen inom etablissemanget var enkel och föga påkostad med undantag av väggdekorationerna i officersmässens matsal. Om dessa målade tapeters tillkomst och överflyttning från Mohed har major Sixten Söderhielm utförligt berättat i ”Bocken” 1948. Framförallt inom kanslihuset disponerades lokaliteterna på annat sätt än nu. Då användes huvudingången, och nattetid skedde all passage in till kasernerna genom den. Vid denna stod gevärsposten och vaktens gevärsståndare voro placerade omedelbart öster om ingången. Till vänster om denna låg på nedre botten i kanslihuset vaktlokalen och arrester, till höger underofficersmäss (två rum), väbelexpedition och arrester. En trappa upp låg utmed gatsidan från öster räknat: regementsintendentens och kassaförvaltningens rum, III. bataljonens expedition, dagkaptenens rum och I. bataljonens expedition. På motsatta sidan låg längst åt öster II. bataljonens expedition, daglöjtnantens två rum, underofficersarrest och bostadsrum för mässpersonal. Två trappor upp hade regementschefen och regementskvartermästaren sina rum utmed östra gaveln (nuvarande ”Minnesrummet” och ”Biblioteket”). Åt gårdssidan låg regementsexpeditionens stora rum och tambur samt officersarrest; återstoden av denna våning var officersmäss. Å vindsvåningen fanns längst åt öster de förut nämnda fem officersrummen jämte ett toalettrum med dusch till dem, logement för officersvolontärer (nu ”Honnörssal”), mässrum för officersvolontärer och en lägenhet för underofficer.

Möbleringen skedde till stor del genom utnyttjande av från Mohed, från den gamla i Gävle hyrda regementsexpeditionen och från Militärskolan överflyttade möbler m. m. – i en del fall renoverade. Bataljonsexpeditionen bestod av två rum – ett för chefen och ett större expeditionsrum. Det förra var möblerat med bl. a. en bäddbar soffa och ett klädskåp, som möjliggjorde deras utnyttjande som sovrum. Dagkaptenens fick tjäna som både expedition och sovrum medan daglöjtnanten hade två rum för ändamålet. I regementschefens rum var en nyanskaffad ljus ekmöbel med bl. a. en sittsoffa och i ett låst hörnställ 6 regementsfanor, därav 4 äldre. Där stod även den gamla ekkistan. I regementsexpeditionen hade man placerat det stora matsalsbordet från officersmässen på Militärskolan. I alla de större expeditionsrummen funnos utmed långväggarna arkivhyllor och i II. bataljonens expedition det stora gröna kassaskåpet för mobiliseringshandlingarna. Chefen för denna bataljon handhade nämligen mobiliseringsavdelningen för regementet och inskrivningsområdet med biträde av sin regementsadjutant. Föredragande i övriga inskrivningsärenden var regementskvartermästaren. Kasernofficer var chefen för III. bataljonen.

Alla kompaniernas dagrum voro likadana och försedda med målade trämöbler av enahanda utseende. Sedan i början av beväringsrekrytskolan varje kompani erhållit 25 kr. till dagrummens ordnande, blev det någon skillnad i de olika dagrummen genom uppsättning av långa gardiner, tavlor m. m. Hur underofficersmässen var möblerad känner jag icke till, då jag aldrig blev i tillfälle att besöka den. I officersmässens matsal stod mitt på golvet ett stort matsalsbord, vid fönstren mindre bord samt utmed väggarna med gult siden klädda pinnstolar, allt i vitmålat trä. I det långsmala rummet mot gården fylldes så gott som hela ena långväggen av en klädd vit pinnsoffa från Mohed och där hade även mässofficeren sitt skrivbord. I samlingsrummet var det en från Mohed överflyt-

tad ljus ekmöbel, omklädd med grönt siden, och bestående av ett stort fyrkantigt bord mitt i rummet, de två ännu kvarvarande sofforna (nu omklädda och mörka) på ömse sidor om kakelugnen (sedermera öppen spis), fåtöljer (nu i salongen) och stolar. I salongen hade man den från inre mässrummet på Mohed flyttade oklädda mörkgröna trämöbeln och det nu till expeditionstamburen utflyttade stora biblioteksskåpet. Som takbelysning hade man i mässrummen de stora mässingstaklamporna från Mohedsmässen med inmonterat elljus. Endast ett fåtal oljeporträtt funnos att pryda väggarna med, men desto flera reproduktioner i svart av regements- och arméfördelningschefer samt infanteriinspektörer. Som synes var det en ganska enkel möblering, och framförallt voro somliga möbler genom den olämpliga klädseln alltför ohållbara för att passa i en mäss, där slitaget är stort.

Militärskolan och volontärrekrytkompaniet 1908 – 1909.

Tidigare än man beräknat kom ett truppförband att inflytta i kasernetablissementet. Anledningen härtill var den överbeläggning, som uppstod på Militärskolan (nuvarande Borgarskolan) i början av 1909. Till denna skola hade under befäl av majoren vid I 14 G. Trönnberg och med löjtnanten Sven Sandberg såsom adjutant i oktober 1908 förlagts underofficers- och korpralskolorna för elever ur I 14, I 20 och dåvarande I 23. Skolorna stodo under befäl av en kapten vid I 23, resp. I 14. och till desamma voro som lärare på varje skola beordrade en sulbalternofficer från vart och ett av de nämnda regementena. Den 3/11 förlades till Militärskolan även rekrytutbildningen för de nyanställda volontärerna vid I 14 och I 23. … Rekrytavdelningen underställdes chefen för korpralskolan kapten O. P. Grundell. På grund av den stora arbetslösheten vintern 1908 – 1909 togo många ynglingar det året värvning för att bli försörjda, och till följd härav växte volontärantalet snabbt. … Tillströmningen av volontärer fortsatte och den 18/1 1909 beordrades jag dit efter att från mitt inträde i tjänst som officer vid regementet endast under tre dagar hava tjänstgjort i regementsexpeditionen. Nu hade utrymmet på Militärskolan blivit otillräckligt, och regementschefen bestämde, att ett särskilt rekrytkompani skulle bildas under befäl av kapten G. Swedlund. Fr. o. m. den 15/2 skulle kompaniet förläggas i en av kasernerna på Kungsbäck. Inryckningen där denna dag och min första närmare bekantskap med kasernen har jag skildrat i ”Bocken” 1948, varför jag här förbigår denna händelse. I det följande kommer jag nu att återge några minnen från denna första tid i de nya kasernerna, från den första värnpliktsinryckningen där och från kasernernas högtidliga invigning.

C-kasernen var tidigast färdigbyggd, och våningen en trappa upp (senare 10. kompaniet) i den fick disponeras av rekrytkompaniet. Där förlades allt underbefäl tillsammans med volontärerna i logementen, och det för distinktionskorpralerna avsedda rummet fingo de använda endast som dagrum. Fanjunkarelägenheten upplåts som bostad åt oss två subalterner, och sergeanterna inrättade sig i en av de andra underofficerslägenheterna. Eftersom vi visste att denna tjänstgöring skulle upphöra med mars månad, möblerade vi endast nödtorftigt genom lån från Kronan av sängutrustning, bord och stolar. Några gardiner eller taklampor satte

Sjukhuset. Entrén med ovanför liggande balkong som senare kom att byggas om varvid balkongen försvann.
Tillhör Knut Björkenstam.

Marketenteribyggnaden. I bottenvåningen fanns även frisersalong. På övre våningen kom sedermera underofficersmäss och ordersal att finnas.
Tillhör Knut Björkenstam.

vi ej upp, utan använde fotogenlampor och stearinljus för belysningen. Fastän Kronan eldade i alla kasernerna för att driva ut fukten, fingo vi själva efter inflyttningen svara för uppvärmningen av bostäderna. Vi lyckades komma över avfallsvirke från bygget och klarade därmed eldningen i kakelugnarna. Men det gick åt mycket ved, ty bostaden var särskilt kall och dragig denna kyliga och blåsiga vinter. Trots ordentliga brasor på kvällen, kunde det hända att termometern i rummet visade endast +8 – +10 grader på morgonen. När det var kraftig blåst ute, inträffade det att de pappskivor, som jag uppställt såsom jalusier för fönstren, blåste ned och hamnade på golvet långt in i rummet. Från matinrättningen hämtade vi kronportion, som intogs i lägenhetens kök. Städning, eldning och mathämtning fingo våra kalfaktorer sköta, ty på den tiden var tillåtet för officer att uttaga sådana bland underlydande. Sergeanterna ordnade för sig på samma sätt som vi, men kompaniadjutanten bosatte sig i den honom tilldelade bostaden i B-kasernen.

Samtidigt med kompaniets inryckning på Kungsbäck inflyttade köksföreståndaren, fanjunkare A. J. Almgren, i den honom tilldelade bostaden i matinrättningen. Han tog nu hand om mathållningen för de i kasern förlagda. På den tiden fanns ingen kvinnlig kökspersonal, utan han fick lita till inkommenderade militärarbetare i kök och matsal, vanligen med biträde av något indelt underbefäl. Marketenteri för truppen ordnades i den tidigare nämnda Kungsbäcksgården, och dit fick man bege sig genom den lilla grinden i staketet mellan B- och C-kasernerna, vilken hölls öppen under dagtid.

Vaktlokal inrättades på nedre botten i kasernen och vaktavlösningen verkställdes i kompanikorridoren där. Vaktstyrkan var en distinktionskorpral och sex man. Poster utsattes vid kaserningången och matinrättningen (patrullerande); nattetid patrullerade båda posterna inom kasernområdet. Vakten utgick turvis ur plutonerna, och återstoden av vaktgivande plutonens manskap gjorde under ett underbefäl handräckning i förråden. Övrigt befäl var då ledigt. Trots att kompaniet fortfarande tillhörde Militärskolan, fordrade man att särskild dagofficer skulle finnas för detta kompani. Med hänsyn till nyssnämnda ledighet ordnade vi så att vi turade att vara daglöjtnant under den icke lediga tiden. I mars, då ytterligare en officer tillkommit, övergingo vi dock till jour per vecka.

Även här i kasern fortfor tillströmningen av volontärer. Befälsförstärkning blev därför nödvändig, och första dagarna i mars ankom från I 23 en officer, en underofficer och en del underbefäl samt den 12/3 från I 14 en distinktionskorpral. Nu organiserades en tredje pluton inom kompaniet, och chef för denna blev nyssnämnde officer, min klass- och kurskamrat underlöjtnanten vid I 23 M. Lagerström. Han fick med oss dela fanjunkarelägenheten. När kompaniet kort före upplösningen i slutet av mars var som störst uppgick styrkan till:
ur I 14: 3 officerare, 3 underofficerare, 9 underbefäl, 2 spel, 1 sjukvårdsbeställningsman och 45 volontärer samt *ur I 23: 1* officer, 1 underofficer, 10 underbefäl och 42 volontärer.

Tjänstgöringen var ordnad liksom på Militärskolan, men jag kan nu icke längre erinra mig tiderna enligt signallistan. Vi väcktes genom att spelet blåste revelj i förstugan till kaserningången. Efter första frukost ställde vi upp i exercishuset/gymnastikhuset, och dit kom så gott som alla morgnar kompanichefen – oftast till

Soldathemmet med kyrksal, den senare i högra delen av byggnaden. Entrén med ovanpå liggande balkong togs bort i samband med en renovering. Tillhör Knut Björkenstam.

Baksidan. Verandan kom att så småningom försvinna.
Tillhör Knut Björkenstam.

häst. Han förrättade korum och ledde gymnastiken, vid vilken allt befäl skulle närvara. Därefter genomgick han de övningar som närmast skulle bedrivas i de olika utbildningsgrenarna. Han ”präglade”, som vi skämtsamt brukade uttrycka saken. Därvid fick truppen sitta på golvet, och allt befäl kallades framför fronten. Han instruerade och visade olika ställningar och rörelser, varvid oftast distinktionskorpral Winblad von Walter användes som demonstrationsobjekt. Kompanichefens specialitet var dock ”noggrann marsch i långsam takt”, och sådan fick allt befäl i enledig rotekolonn utföra, med händerna på ryggen och på hans räkning: ”e-t-t å t-v-å, e-t-t å t-v-å” och så vidare, under förflyttning fram och tillbaka framför truppen. I tacksamt minne bevarar jag alla de lärdomar och råd, som denne gode och erfarne pedagog gav den gröne och i trupputbildning oerfarne underlöjtnanten vid dessa tillfällen och under senare tjänstgöring på hans kompani samt under en gymnastikkurs för subalternofficerare i Gävle 1910.

Efter denna lektion följde frukost och fem timmars övning. Middag avåts vid 3-tiden och på eftermiddagen var ytterligare ett par timmars tjänst. Vaktombytet ägde rum vid 7-tiden och därefter var det aftonmål, varpå dagen avslutades med tapto och tystnadssignal, sannolikt klockan 9 eller 9.30 eftermiddagen. Under dagens övningar voro vi i regel lämnade åt oss själva, och kompanichefen uppenbarade sig endast en och annan gång för att kontrollera våra förehavanden.

Övningarna voro denna tid ganska enkla och enformiga samt krävde i allmänhet föga förberedelser. Vi bedrevo mest utbildning i exercis i sluten och spridd ordning, förberedande skjutning, post- och patrulltjänst, bajonettfäktning, skidåkning och soldatundervisning. Under dessa månader hunno vi aldrig så långt att vi kunde lossa några skarpa skott. Mestadels höllo vi till inomhus; den ena plutonen i exercishuset och den andra i kompanikorridorerna eller lektionssalen. Utomhus måste vi använda skidor, ty på kaserngården vilade ett tjockt snötäcke, och endast några dåligt plogade eller endast upptrampade vägar funnos över den. Även vägen från kasernerna till staden var dåligt upprojd. Jag kan inte erinra mig några egentliga vinterövningar annat än, att jag med min pluton en stjärnklar och ej så kall vinternatt låg i ett 25-delars tält med eldgaller vid ”B” i Björnvret. I slutet av mars inspekterade arméfördelningschefen, generalmajor J. G. Wikander, skolorna och då var rekrytkompaniet endast med vid avlämningen till honom i Militärskolans gymnastiksal. Sista dagarna i mars upplöstes kompaniet, och I 23-kontingenten anträdde sin hemresa den 2/4. Vid I 14 sammanfördes de volontärer, som hunnit längst i utbildningshänseende till en pluton för fortsatt särskild utbildning. Den underställdes chefen för 7. kompaniet, kapten Swedlund, och förlades på detta kompani. De övriga volontärerna återgingo till sina kompanier för fortsatt rekrytutbildning tillsammans med beväringen.

Det var en trist och besvärlig tjänstgöring, denna min första tid på Kungsbäck. Orsakerna härtill voro flera, bland annat de primitiva förläggnings- och utspisningsförhållandena, kylan och den myckna snön, det ofta återkommande tillskottet av rekryter, varigenom utbildningen försvårades och framförallt det ur moralisk

Matsalen (till vänster) och gymnastiksalen. Lägg märke till två av de tre ingångarna till matsalen. Tillhör Knut Björkenstam.

synpunkt dåliga klientel, som vi fick att utbilda. Värvarna voro tydligen icke så nogräknade med vad slags folk de skaffade till regementena, varför fylleri, stöld, ”bondning” och andra förseelser med därav följande bestraffningar voro ofta förekommande. Särskilt på avlöningsdagens kväll eller den följande, då man i staden hunnit skaffa sig sprit, var det bråkigt i förläggningen. Då nödgades såväl dagunderrofficeren som daglöjtnanten ofta uppehålla sig inom kompaniet för att söka åvägabringa ordning och – framförallt efter tystnadssignalen – tystnad. Många skiftande upplevelser var jag med om under denna tid, men det skulle föra för långt att återge dem. En stor olägenhet var det för oss, att arresterna i kanslihuset icke befunno sig i sådant skick att vi fingo begagna dem. De hade väl behövts för inläggning av fyllerister. Dem kunde vi icke transportera till Militärskolans arrester, varför intet annat återstod än att lägga dem i logementet och uppdraga åt logementsbefälhavaren övervakningen av dem. Stölderna ägde rum framförallt under handräckningen i förråden, och vid den grundliga visitation av volontärernas alla tillhörigheter, som företogs omedelbart före kompaniets upplösning, hittades åtskilligt stöldgods. … .

Beväringsrekrytskolan 1909.

Vid kvartalsskiftet började den stora inflyttningen. Enligt regementsorder skulle kompanichefer (-befälhavare) och kompaniadjutanter inställa sig i kasern den 29/3 och övrigt befäl utom regementspastorn, auditören, gevärshantverkaren och de indelta den 2/4 klockan 12 middagen. Omkring dessa dagar skedde även inflyttning i bostäderna och de olika expeditionerna togos i bruk.

Den 3/4 på förmiddagen voro för visning av kasernetablissementet inbjudna magistraten och stadsfullmäktige i Gävle. Sedan de visats omkring med officerare såsom ciceroner, framförde borgmästaren gästernas tack till regementet.

Den 2/4 utgick från Gävle det hämtningsbefäl, som skulle å samlingsplatserna mottaga och till regementet enligt fastställd marschrutt föra de till beväringsrekrytskolan den 3/4 inkallade värnpliktiga. På den tiden förekom individuell inställelse till tjänstgöring vid regementet för värnpliktiga endast i undantagsfall. Enligt gällande inkallelseinstruktion skulle nämligen inom städer och socknar inställelseskyldiga inkallas till en bestämd tid å en samlingsplats (vanligen en järnvägsstation), där mottagas av militärbefäl och av detta föras till vederbörligt truppförband. De inom Gävleborgs inskrivningsområde vanliga samlingsplatserna voro: Gävle (Militärskolan), Ockelbo, Storvik, Sandviken, Hedesunda, Söderhamn, Kinstaby, Bro i Enånger, Alfta, Bollnäs och Kilafors. Med ledning av från rullföringsområdet bekomna inkallelsehandlingar förrättade hämtningsbefälet upprop och antecknade de tillstädeskomna, varefter de indelades i transportenheter och inlastades i särskilt avdelade vagnar i tåget eller, om järnvägstransport ej erfordrades, avmarscherade till bestämmelseorten. För transporterna användes då för tiden i regel trupptransportvagnar, det vill säga med bänkinredning försedda slutna godsvagnar. Hämtningsbefälets styrka var enligt gällande normer avpassad till den inryckande kontingentens storlek. Befälhavaren kunde sålunda vara officer, underofficer eller underbefäl och till biträde hade han ett eller flera befäl av lägre grad. Spel skulle alltid beordras till officers förfogande. Norrifrån kommande kontingenter måste då färdas över Ockelbo, varför de oftast sammanfördes i ett extratåg från Kilafors eller Ockelbo med en kapten såsom transportbefälhavare å tåget. Vid framkomsten till kasernen skulle de olika kontingenterna avlämnas på respektive kompanier enligt den fastställda fördelningen av de värnpliktiga för att där inmönstras. Det är ganska anmärkningsvärt, att man fortfarande körde i de gamla hjulspåren och samlade Gävlebeväringen vid Militärskolan för att därifrån marschera med den till kasernen i stället för att samla den direkt till denna. Så skedde emellertid vid inryckningen till 1909 års regementsövning.

Den från och med den 1/1 1909 gällande organisationen av regementet samt den fastställda befälsfördelningen tillämpades under beväringsrekrytskolan. Sålunda hade man 12 kompanier, men beväringsstyrkan räckte icke till uppsättande av mer än en pluton på varje kompani. Någon utjämning av befälet mellan kompanierna och en del omflyttningar för att ersätta sjuka och till upprätthållande av särskilda befattningar eller utom regementet beordrade blev dock nödvändig. Indelta underbefäl inbeordrades för tjänstgöring såsom dagkorpraler vid kompanierna, och till kökskorpral kommenderades den med denna befattning väl förtrogne distinktionskorpralen nr 99/8 Äng. Från och med den 1/4 anställdes vid regementet två kvinnliga och två manliga civila befattningshavare – tvätt - föreståndarinna, kokerska, maskinist och eldare. Officers- och underofficerskårerna anställde som entreprenör för mathållningen i respektive mässar fru Östlund, som på Mohed handhavt den så kallade Musikkällaren. Att svara för förvaltningen i mässarna utsågo de såsom mässofficer löjtnant A. Masreliez och såsom mässunder-

officer sergeant P. Hallin. Som föreståndare för manskapsmässen hade utsetts fru Östlunds son.

I de tre bataljonskasernerna voro kompanierna så fördelade, att det med lägsta nummer låg på nedre botten samt de övriga i stigande följd i våningarna däröver. Stads- och sockenkontingenterna av värnpliktiga sammanhöllos enligt den uppgjorda fördelningen i allmänhet på ett och samma kompani, men exempelvis den från Gävle var så stor att den måste fördelas på två (5. och 6. kompanierna). Om jag minns rätt, voro hälsingar placerade på I. bataljonen, gästrikar på II. bataljonen samt både hälsingar och gästrikar på III. bataljonen. De icke vapenföra voro fördelade i förläggningshänseende på alla kompanierna, likaså musikmanskapet. Som tidigare nämnts, var volontärplutonen förlagd på 7. kompaniet, och själv var jag placerad där som chef för beväringsplutonen.

Den för beväringsrekrytskolan uppgjorda signallistan upptog söckendagar: revelj kl. 6.00 fm, första frukost kl. 6.50 fm, frukost kl. 8.05 fm, middag kl. 2.45 em, aftonmål kl. 7.30 em, vaktombyte kl. 8.00 em, tapto kl. 9.00 em och tystnadssignal kl. 9.30 em. Övningspassen blevo sålunda kl.: 7.05-8.00 fm, 9.30 fm – 2.30 em och 4.30-6.30 em. Sön- och helgdagar var det den skillnaden, att reveljen gick kl. 7.30 fm samt frukost- och middagsmålen utspisades kl. 9.00 fm, respektive 1.00 em. Även då var ett övningspass inlagt mellan kl. 4.00 och 5.00 em. Gudstjänst förrättades i allmänhet i exercishuset (*red:s anm: = gymnastiksalen*), och dit kommenderades kompanierna under dagunderofficerens befäl.

Av ovanstående signallista framgår, att dagordningen som liknade den på lägerplatsen tillämpade, var föga lämpad för kasernförhållanden, då uppehållstiderna för måltid voro väl knappa för att möjliggöra för i staden boende befäl att i hemmet uti lugn och ro intaga sina måltider. Även den för tillämpning under rekrytskolan upprättade provisoriska regementsinstruktionen hade utarbetats med ledning av motsvarande instruktion på Mohed. Av regementsorderna under året framgår dock, att ändringar eller tillägg i denna instruktion måste göras då och då för anpassning till förhållandena i kasern. Så till exempel anbefalldes bataljonerna till att börja med att i tur och ordning per dag beordra endera dagkapten, daglöjtnant eller regementsdagunderofficer. Ganska snart övergick man till att på regementsorder kommendera dagkapten och daglöjtnant för en vecka i taget. Vakt utgick till och med den 6/4 ur volontärplutonen, därefter ur bataljonerna i tur och ordning med början av I. bataljonen. Vakten bestod då av ett underbefäl och 6 man men ökades snart med 3 man och så småningom med ytterligare ett underbefäl. En gevärspost vid kanslihuset hade att övervaka inpasseringen i detta och dessutom sådan genom de bägge grindarna på ömse sidor, vilka höllos öppna under dagtid. Den andra posten hade att övervaka inpasseringen vid grinden intill C-kasernen, vilken för passage till marketenteriet hölls öppen på fritid, och att patrullera kring byggnaderna på södra delen av kaserngården, då grinden var stängd.

Individuellt ordnad utspisning förekom ej på denna tid, utan varje kompani var i matsalen tilldelat vissa bord. Före måltid fick kompaniets dagkorpral med hand - räckning ur kompaniet, så kallade ”serviser”, infinna sig i matinrättningen, där uthämta och på kompaniets bord utplacera erforderlig servis och den i olika

Soldattorpet med klockstapeln i bakgrunden. Tillhör Knut Björkenstam.

Dansbanan i Regementsparken med dess musikestrad.
Tillhör Knut Björkenstam.

skålar uppbackade maten. Vid matsignalen förde kompaniets dagunderofficer manskapet i linnerockar till matsalen, lät manskapet taga plats vid borden och kommenderade: ”Sitt ned!” Vid varje bord utportionerades maten ur skålarna av bordsbefälhavaren under övervakning av dagunderofficeren, som dessutom skulle tillse att bordsskick iakttogs. Efter slutad måltid beordrade dagunderofficeren uppställning utanför matsalen, varefter kompaniet fick upplösas. Dagkorpralen med ”serviserna” svarade för avdukningen. Daglöjtnanten eller dagkaptenen hade skyldighet att avsmaka maten och att i matsalen övervaka ordningen. Senare anbefalldes varje man att omhänderhava sin mugg och sitt servisbestick samt att ansvara för rengöringen av dessa. Då kunde man få se, hur efter slutad måltid beväringen stoppade ned kniven, gaffeln och skeden i sanden på kaserngården för att på så sätt rengöra dem. Detta var ju i högsta grad ohygieniskt och förbjöds givetvis.

Vid inryckningen den 3/4 var kaserngården fortfarande täckt av mycket snö, varför man måste börja med att låta kompanierna skotta upp stora fyrkantiga öppningar inom vilka man kunde ställa upp och ordna övningar. För begagnande av exercishuset fastslogs en tidsfördelning för bataljonerna, som i sin tur fick fördela tiden på kompanierna. Den fastställda tiden möjliggjorde ej att tilldela varje kompani en timme per dag. Något senare fastslogs även en liknande tidsfördelning för begagnande av Stora skjutbanan och Tolfforsbanan. Denna hade disponerats av Militärskolan, och den var belägen på Tolffors Bruks ägor, norr om Gavleån. Eftersom det mellan markägaren och Kronan träffade avtalet om markupplåtelsen gällde i ännu en del år, fick regementet under denna tid använda banan. Någon ”regementets uppställningsplats” var då ej fastställd. Så till exempel anbefalldes vid regementets avlämning till den nye regementschefen i slutet av juni: bataljonerna i dubbelkolonn uti öppen fyrkant med II. bataljonen i mitten omedelbart framför C-kasernen och med front mot öster. Vakten ställde upp för visitation före vaktombytet på kaserngården omedelbart framför kanslihuset och med front mot detta.

Kasernetablissementets högtidliga invigning.

Redan den 4/4 mottog regementschefen den inryckta styrkan i exercishuset, och den 13/4 ställde regementet i stor parad upp där med musikkår, fana och fanvakt ur volontärplutonen och avlämnades till regementschefen för den högtidliga invigningen av kasernerna. … .

I anledning av dagens betydelse avlätos telegram till H. M:t. Konungen, cheferna för Kungl. Lantförsvarsdepartementet och VI. Arméfördelningen, generalmajorerna O. B. Malm och J. G. Wikander. Från samtliga ankommo svarstelegram i vilka framfördes ett tack för hälsningen från regementet och en önskan om lycka och trevnad för regementet i dess nya hem.

Med denna invigning torde inflyttningen i kasernerna på Kungsbäck år 1909 kunna anses avslutad, varför jag sätter punkt för skildringen av den. Av det sagda framgår, att jag varit med från början vid regementets övergång från indelt till kasernerat truppförband. Det har för mig varit av stort intresse; likaså att i fortsättningen kunna följa utvecklingen och iaktta alla de stora förändringar som

Livligt på kaserngården. Kan möjligen vara i samband med den högtidliga invigningen av etablissemanget. Tillhör Knut Björkenstam.

tid efter annan genomförts inom kasernetablissementet eller på övningsfältet för att tillgodose de krav på rationalisering och modernisering, vilka under senare tider ställts ifråga om organisation, beväpning, utrustning, förläggning, utspisning och utbildning. Glädjande har också varit att se hur vacker och lummig Regementsparken blivit under de gångna 50 åren. Sett från Dammbron, anser jag, att partiet med dammen, Regementsparken, klockstapeln, soldattorpet, kasernerna, Vall och Boulognerskogen är ett bland de vackraste i Gävle, särskilt sommartid.

Må det så till sist tillåtas en gammal hälsinge, att – delvis med användande av några ord, som min kompanichef yttrade efter rekrytkompaniets inmarsch på kaserngården den 15 februari 1909 – uttala en varm önskan, att kasernerna på Kungsbäck alltjämt måtte förbli ett trivsamt hemvist för hälsingesoldater, då de övas i vapnens bruk till Fäderneslandets försvar.

Mars1959. *K. G. Sohlén*

(ur *Bocken* 1959)

Hela regementet uppställt på kaserngården. Bakom matsalen skymtar badinrättningen. Tillhör Knut Björkenstam.

Lilla fältet alldeles utanför kasernområdet har ofta nyttjats i högtidliga sammanhang. Här är det fältgudstjänst under överste Focks ledning. Tillhör Knut Björkenstam.

CHEFSBOSTADEN VALL

av Knut Björkenstam

Då Karl XI på 1680-talet skapade sitt indelningsverk fastställdes också hur officerare, underofficerare och knektar skulle bo. I 1684 års boställsförordning reglerades detta. Ritningar togs fram att ligga till grund för uppförande av tjänstebostäder där inte sådana fanns tillgängliga och ungefärligen motsvarade vad kungen bestämt. Enkla torp för knektarna och sedan allt högre standard och storlek beroende på ”rang, heder och värdighet”.

Så kom det sig att chefen för Hälsinge regemente som chefsbostad tilldelades bostället Mårdnäs i Segersta socken. Det var beläget inom Livkompaniets stånd enär regementschefen förutom att vara chef för regementet även förde befälet över detta kompani. Livkompaniet ansågs nämligen vara det främsta på varje regemente i likhet med att konungens liv- och hustrupper alltid ansetts vara de främsta i rang bland arméns regementen.

Då regementet 1909 flyttade till Gävle och de nyuppförda kasernerna på Kungsbäck kom större delen av kungsladugården Vall att ligga inom regementets område. Gävleborgs läns hushållningssällskap arrenderade Vall för sin lantbruksskola enligt särskilt avtal upprättat 1858. För skolans räkning hade då uppförts de byggnader som den var i behov av för sin verksamhet. Herrgårdsbyggnaden, den som kom att bli regementschefens tjänstebostad, uppfördes 1859 på mark tillhörande torpet Kungsbäck. Till denna byggnad uppfördes senare en tillbyggnad med lärosalar och elevbostäder. Denna byggnad kom att rivas i och med att regementet flyttade till Gävle.

I samband med laga avträdessyn i maj 1909 överlämnades de flesta av Valls byggnader och ägor till regementet. Regementets chef kom då att få herrgårdsbyggnaden som tjänstebostad, betraktad som en av landets vackrast belägna invid Gavleåns strand och omgiven av en stor trädgård. Som chefsbostad fungerade den fram till 1965. Följande regementschefer har bott på Vall:

1909 – 1915 Carl Fock
1915 – 1923 Georg Nyström
1923 – 1932 Henning Stålhane
1932 - 1933 Ernst Hartelius
1933 - 1934 Ernst af Klercker
1934 - 1940 Casper Ehrenborg
1940 - 1946 Carl Hamnström
1946 - 1955 Hans Berggren
1955 - 1957 Curt Göransson
1957 - 1965 Axel Henriksson

Inga större förändringar vare sig exteriört eller interiört har skett under de år som byggnaden fungerat som tjänstebostad. I och med att överste Axel Henriksson blev änkeman 1965 kom han att flytta in i flygelbyggnaden Lilla Vall. Som regementschef avgick han våren 1967 och kom då att bo kvar en tid innan han flyttade till Molkom i Värmland.

Då nu Stora Vall tjänat ut som chefsbostad kom således Lilla Vall att bli chefens bostad om än inte officiell sådan. Efter det att överste Henriksson flyttat

Stora Vall, framsidan, och ...

... trädgårdssidan i november 1967. Foton: Knut Björkenstam.

Lilla Vall våren 1981, bostad för regementschefen Carl-Henrik Gåsste med familj. Tillhör Gävle Stadsarkiv.

Lilla Vall hösten 2008. Nu disponeras huset av studentkåren vid Högskolan. Foto: Knut Björkenstam.

till Värmland kom dåvarande överstelöjtnant Carl-Henrik Gåsste med familj att flytta in på Lilla Vall. Gåsste kom under åren 1971 – 1973 och 1975 – 1982 att som överste vara regementets chef varför Lilla Vall fortsatte att vara chefsbostad. Chefsepoken på Vall upphörde definitivt hösten 1982 då överste Gåsste gick i pension. Familjen Gåsste bodde emellertid kvar några år efter pensioneringen för att sedan flytta till Norsborg söder om Stockholm.

Då överste Axel Henriksson lämnade Vall (Stora Vall som det ibland sades i motsats till Lilla Vall) blev problemet vad som skulle ske med den nu före detta tjänstebostaden. Efter en kortare tid kom den att ”degraderas” till förrådsfilial till intendenturförrådet. Men så kom räddningen 1970.

Försök skulle starta i Gävle med att slå ihop regementet och försvarsområdesstaben (Fo 49). Denna var då grupperad på bland annat Drottninggatan men skulle flytta upp till regementet. Stora Vall blev då ”kanslihus” för försöksorganisationen. Fem skivhus uppfördes i direkt anslutning till herrgårdsbyggnaden genom att en del av trädgården röjdes undan. Försvarsområdesstaben kom att starkt svälla ut genom att regementet blev av med mobiliserings- och förvaltningsansvaret och enbart skulle fokusera på utbildning. Det nya komplexet kom att benämnas ”Gävles Pentagon”. I något vanvördigare sammanhang benämndes personalen i staben för ”Vallpojkarna” av de kamrater som tjänstgjorde söder om Kungsbäcksån.

I och med regementets omstrukturering 1994 övergavs Vallkomplexet. Skivhusen monterades ned och frågan var vad som skulle hända med det gamla chefsbostället. Lilla Vall hade övertagits av Högskolan för elevverksamhet. En krögare kom emellertid att ta över Stora Vall och där bedriva restaurangverksamhet. Stora Valls Gästgiveri kom att bli populärt bland hungriga och törstiga människor.

I samband med sina årsmöten har regementets kamratförening under flera år intagit lunch på Vall. Kamratföreningen hjälpte också till att pryda lokalerna med föremål som tillhört befälskårerna och regementsmuseet. I entrén placerades en ”dagofficer” i uniform modell äldre och med vaktbricka om halsen. Ordning och reda även sedan militären dragit sin kos.

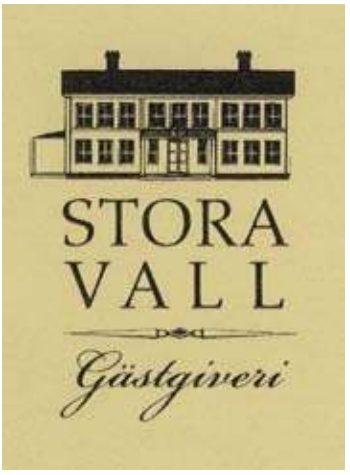

EN KUNGSBÄCKSRAPSODI I ORD OCH BILD

av Knut Björkenstam

I detta kapitel har jag för avsikt att göra några nedslag i de hundra årens historia med framförallt koppling till kasernerna och kasernområdet. Avsikten är att något utöver redan skrivet komplettera med skildringar av hur det förhöll sig under inledningen av verksamheten på Kungsbäck och med illustrationer belysa utvecklingen fram emot den definitiva nedläggningen av regementet 1997. Det skrivna utgör i allt väsentligt citat ur vad som tidigare av två författare skildrats i ***Bocken.*** *Dessa kommer att anges och från vilken årgång av* ***Bocken*** *som skildringen är hämtad. Vad gäller illustrationer anges på sedvanligt sätt vem som är ägare till desamma och vem som är fotograf om uppgift härom finns. Med tre punkter (...) markerar jag som vanligt utelämningar i den citerade texten. Sakinnehåll med mera i de citerade skildringarna står respektive författare för. Förkortningar har jag som regel tagit mig friheten att skriva ut, särskilt de militära. I några fall har jag för tydlighetens skull tvingats något ändra i den ursprungliga texten.*

Urvalet är mitt eget. Det kommer säkert att finnas synpunkter på detta. Det vore konstigt annars. Rätt eller fel överlåter jag till läsaren att bedöma. Nu över till ”handlingen”.

*

Ur *Bocken 1976-77* har jag tagit delar av artikeln *Några soldatminnen när Kungsbäck var nybyggt* författad av Raymond Sandquist som själv skulle komma att få sin militära utbildning på vårt regemente. Så här skriver han.

*

”Av de mannar som den 2 april 1909 ryckte in till Kungl. Hälsinge regementes nyuppförda kaserner vid Kungsbäck i Gävle för att där göra sin grundutbildning finns ej många kvar i livet idag. … . De som nu 1977 ännu lever och var med vid den här tiden är inte många. Men jag har lyckats få tag i två stycken som för mig berättat om hur det var att få exercera på det då alldeles nybyggda och fina I 14.

Den som jag först talade med var min morfar ”No 209 Bäckänges Per Nilsson Burman i Segersta” som han omnämns i regementsarkivet. … . Morfar var soldat på Livkompaniet som då ansågs vara det finaste kompaniet och fördelaktigast att tjänstgöra vid.

Den 2 april 1909 kl. 8.30 samlades alla från Bollnästrakten som skulle börja ”rekrytbeväringsskolan” vid stadens järnvägsstation för att där tas om hand av en löjtnant som hette Palm. Sedan gick resan per järnväg till Gävle där de nyinryckta skulle vara senast klockan 12.

Efter att ha kvitterat ut sina persedlar och sitt vapen sattes exercisen genast igång. Redan inryckningsdagen delades de första permissionsförbuden på en månad ut, bland annat därför att många mannar var så pass berusade när de kom till regementet att de inte klarade inryckningsdagens övningar. Kompanichefen på Livkompaniet vid den här tiden hette Frithiof Stein. Han var omtyckt av sina

mannar därför att han var rättvis och inte alldeles omöjlig när det gällde att bevilja permissioner. Regementschefen var E. von Krusenstjerna.

… .

Morfar anpassade sig snart till militärlivet och han trivdes riktigt bra. Man fick god mat, dagpenning och nya kamrater för livet. Trots att dagpenningen var så liten som femtio öre om dagen så är det förvånansvärt att se i arkivet att många män lyckades spara ihop flera hundra kronor under sin beväringstid.

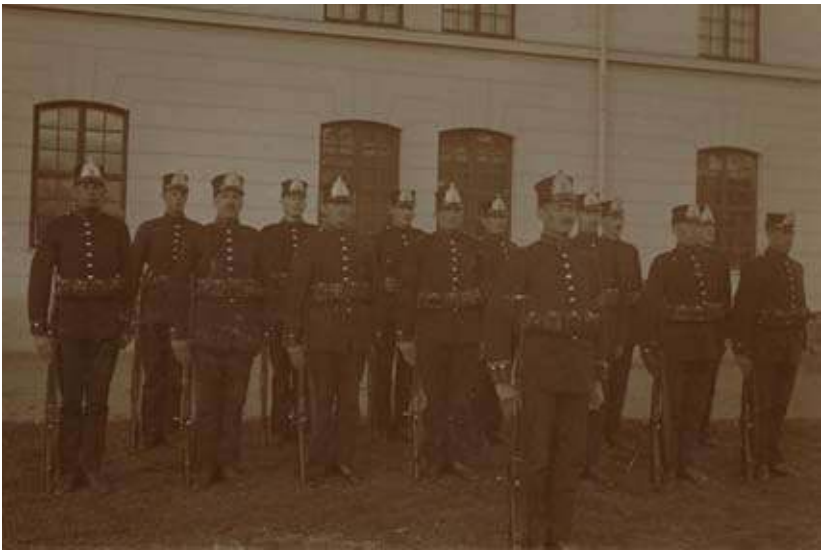

Uppställning på kaserngården i liten parad. Tillhör Kamratföreningens arkiv.

På den här tiden var också regementet till en stor del självförsörjande. Det fanns bland annat ett eget bageri där det bakades så kallade ”kusar”, ett slags småfranskliknande bröd. Det fanns också ett grishus. Därifrån fick man sitt eget fläsk som vid den här tiden åts betydligt oftare än nu.

Dessutom fanns heltidsanställda sadelmakare, snickare samt också hantverkare. Egen frisör och eget tvätteri höll man sig också med.

Ett par månader innan morfar avled hösten 1975 88 år gammal träffade han en exerciskamrat som han då inte hade sett på 66 år. Denne hette Nils-Olof Bergman och han blev 90 år i augusti 1977. Under julledigheten i år så besökte jag denne för att göra en intervju med honom. Från sin tid vid regementet berättade han för mig att han hette No 42 Bergman och att han låg på nionde kompaniet, där löjtnant Samuel Sandberg var kompanichef. Herr Bergman berättade vidare för mig att han hade varit uttagen till snickare, den enda på hela regementet. Därför hade han fullt upp med att reparera möbler, snickra ramar till skjutbanan, bygga staket i Regementsparken med mera.

Eftersom han kunde hantera ett gevär redan innan han kom till regementet så tyckte man att han inte skulle behöva skjuta så mycket, och det var inte många gånger han sprang omkring i skogen med sitt mausergevär.

Han och hans kamrater var inte ute i staden så mycket under fritiden utan man höll sig helst innanför grindarna eftersom det ofta blev drabbningar mellan

rekryterna och civilbefolkningen. Flera av hans kamrater hade blivit så blåslagna att deras anhöriga knappt kände igen dem när de reste hem på permission. Att samtala över en kopp kaffe eller en liten pilsner på marketenteriet var ett betydligt bättre och lugnare sätt att tillbringa kvällen på. … .

Stolt visar han mig sina gamla gevär och omtalar att han fick flera skytteutmärkelser under rekryttiden. Att han är en god skytt brukar han visa under den årliga älgjakten där han sällan missat en älg.

En avdelning soldater grupperad vid minnesstenen i Regementsparken. Tillhör Gävle Stadsarkiv.

När man har lyssnat till dessa gamla soldaters minnen från regementet så förstår man att de trots alla påfrestningar ändå upplevde beväringstiden som ganska trevlig och lärorik. … Jag är säker på att vi som nu gör vår utbildning en gång kommer att göra på samma sätt, fastän tiden dit för de flesta ännu är lång. Visst kommer det att kännas härligt när utryckningsdagen kommer, och åren kommer att gå innan vi säger det, om inte förr så på en åttioårings långsamma sätt, med en åttioårings brustna stämma: Tänk så roligt vi ändå hade det, när vi var unga rekryter på Hälsinge regemente, I 14, i Gävle", slutar Raymond Sandquist sin artikel.

*

I *Bocken 1989* skriver överstelöjtnant Erik Persson (1924-2004) under rubriken *Regementets flyttning till Gävle samt inflyttningen på Kungsbäck 1909* med anledning av att det 1989 var 80 år sedan som regementet kasernerades i Gävle. Ur denna artikel har jag tillåtit mig att göra följande utdrag.

*

"Hur såg det ut vid Kungsbäck?

De tre kasernerna, kanslihus, exercishus (dagens gymnastiksal), matsal med kök, badhus med tvättinrättning samt sjukhus, huvudförråd (byggnad 6, mitt för

C-kasern med dagens bokförråd) samt officersstall (dagens målmaterielverkstad) och i varje fall två avträdeshus var de byggnader som uppfördes mellan 1905-09. Ytterligare ett av de senare byggdes så småningom enligt tillgängliga översiktsritningar. Exteriörmässigt har de större byggnaderna inte genomgått någon egentlig förändring. Avträdeshuset för C-kasern låg mitt emellan gymnastiksalen och huvudförrådet, ett annat vid bortre delen av dagens marketenteribyggnad. Så småningom omgärdades de av syrenhäckar. Några vattenklosetter bjöds det inte på denna tid, eventuellt i kanslihuset, men absolut inte i kasernerna. Torrklosetter fanns i den nuvarande städskrubben på kompanierna. På 1930-talet sattes vattenklosetter in där, när centralvärme tillkom i kasernerna och andra byggnader. En gammal byggnad vid den södra delen av kasernområdet (*red:s anm: bakom det blivande badhuset*) fanns sedan tidigare. Där hade Gävle Landstormsområde sitt förråd. Även de tidigare Kungsbäcksbyggnaderna ingick. De låg dock utanför det uppförda staketet med en särskild grind till dem. Kanslihus och kaserner var interiört helt olika disponerade jämfört med i dag, förutom logementen. Dessa ser i stort lika ut i dag som då. Ventilationskanalerna var kanske något olika.

Källarplanet, till exempel, disponerades helt för uppvärmningsändamål. I ett par avlånga rum mot gatusidan fanns stora järnkaminer för kasernernas uppvärmning. Från kaminerna gick värmekanaler i byggnadsstommen och spred värmen till de olika lokalerna. Hur effektivt nu detta var. Det har ingen av mina källor avslöjat. Rummen i övrigt var bränsleförråd, främst för kol. För bostadsdelen fanns vedförråd för innehavarnas behov samt matkällare i delen under bostäderna. Vinden var disponerad som förråd för kompaniernas utrustningsbehov. Fyra handrustkammare var inredda där, en för vardera kompaniet.

Logementens utseende i kompanivåningarna är redan nämnda. Tvättrummen var också ungefär som i dag, dock med gjutna tvätthoar, möjligen med ett par kallvattenduschar. Dagens toalettrum var torkrum, putsrummet var i huvudsak lika. Dagens torkrum å andra sidan var kompaniets dagrum. Dagens kompanichefsrum var kompaniexpedition, där både chef och adjutant hade sina platser. Dagens kompaniexpedition var bostadsrum för sex distinktionskorpraler (furirer). På den motsatta sidan låg ett motsvarande rum för ogift sergeant, dock med ingång från trapphuset. Detta rum blev senare kompaniets handrustkammare, där dagkorpralen regerade. … .

I korridoren fanns längs inre väggen vapenställ för de värnpliktigas gevär samt undertill kapphängare. Kappan skulle vara mycket noga rullad. Var den inte det kom ett skarpt påpekande. I det skicket skulle den sedan fästas runt ränseln (dåtidens ryggsäck). På vapnen skulle mynningen vara täckt av ett mynningsbleck. Detta visiterades noga. Skorna skulle i sin tur vara försedda med sulstift, så att de slets mindre. Att de blev kalla var en helt annan sak.

I den bortre delen av kasern, utanför kompanikorridoren där dagens befälsrum och lektionssal ligger, fanns i varje våning lägenheter för regementets underofficerare. Uppvärmningen i dessa skedde med kakelugnar. Bränsle svarade dock var och en för. I B-kasern hade lägenheterna ett rum mer än i de andra två. Den kasernen byggdes sist. Kompaniadjutanten skulle alltid ha sin lägenhet i samma plan som sitt kompani. Även i kanslihuset fanns en lägenhet och ett

antal bostadsrum. Staketet var draget så att ingångarna till underofficerslägenheterna låg utanför detta.

Kanslihuset disponerades från begynnelsen på ett helt annat sätt än i dag. Ingångar och trapphus var som i dag. Dörren mot gatan var huvudingång till kanslihuset samt den enda som fick nyttjas nattetid. Därutanför stod gevärsposten. Kasernvakten hade sin förläggning i rummet vid sidan om genomgången på östra sidan. Gevärsståndarna finns ännu i dag (*red:s anm: från början var de placerade något längre österut för att inte stå mitt framför porten*). Därinnanför fanns arrester för manskapet liksom även på den andra sidan. Där låg också tillsynsmannens expedition, väbelexpedition samt underofficersmäss i två rum. En trappa upp låg mot gatusidan från öster räknat regementsintendentens och kassaförvaltningens expeditioner (motsvarande dagens rum för stabschef, regementschef och sekreterare), på andra sidan trapphuset låg III. bataljonens expedition, dagkaptenens rum samt I. bataljonens expedition. På sidan mot kaserngården låg från öster II. bataljonens expedition samt daglöjtnantens två rum och underofficersarresten. På västra sidan låg bostadsrum för mässpersonal. I mässvåningen fanns officersmässen som en del av dagens personalmäss, dock inte ”Minnesrummet”, som var regementschefens rum, samt ”Biblioteket”, som var regementskvartermästarens rum. Åt gårdssidan låg därefter regementsexpeditionens stora rum med en tambur i gången och sist officersarresten.

I vindsvåningen fanns i östra delen fem bostadsrum för subalterner jämte en toalett och duschrum. Honnörssalen var logement för officersvolontärer med intilliggande aspirantmäss. I västra delen fanns en underofficerslägenhet, där en gevärshantverkare flyttade in 1909, långt senare bostad för officersmässens föreståndarinna fröken Elsa Andersson”.

Så övergår Erik Persson till att skildra hur all materiel flyttades från Mohed till Gävle och hur den kom att tas om hand på Kungsbäck. Här knyter jag åter an till författarens redogörelse.

”Av intendenturmaterielen skulle uppe på kasernvindarna i de redovisade handrustkamrarna läggas upp ”en första kompaniutrustning” för varje kompani, omfattande ett visst antal olika beklädespersedlar både II- och III-munderingar, det vill säga daglig- och permissionspersedlar. De skulle också märkas med kompaniets nummer jämte löpande nummer inom varje persedelslag. Det var mycket noga med sådana detaljer på den tiden. Persedelstocken skulle också vidmakthållas genom byte i huvudförrådet. Denna ordning var inledningen till kompanihushållning. Varje kasern hade beräknat utrymme för ett kompani per våning. Som nämnts var varje kasern i sin tur förläggning för en bataljons värnpliktiga. I. bataljonen var förlagd i A-kasernen, II. i B samt III. i C-kasernen. Mobiliseringsutrustningen för regementets krigsförband, regementsstaben och de tre bataljonerna, lades däremot upp i huvudförrådet under förvaltning av förrådsförvaltaren. Om tygmaterielen i övrigt var skild från intendenturmaterielen nämner inte sagesmännen. Intill vapensmedjan i förrådets norra del fanns också några rum, där materiel kunde förrådsställas, samt dessutom ett par expeditioner, sannolikt för vapenofficeren och hans närmaste medhjälpare. Det lilla

huset mellan förrådet och sjukhuset var ammunitionsbod. Senare förvarades även vapen där. I dag är huset vallningsbod. … .

Materielmängden var på den tiden inte heller så omfattande. För tygmaterielen utgjordes den av handvapen, remingtongeväret och gevär m/96 (mausern). Gevär m/96 hade dock inte tillförts i full omfattning ännu. Även vissa handgranater och en hel del i övrigt ingick naturligtvis, men inte alls av dagens omfattning. Krigsförbanden var ju endast de ovan angivna. Dessutom fanns ett antal landstormsförband. Vissa trosskärror förvarades i förrådets bottenvåning. Några kokvagnar fanns ännu inte. Den första av dessa kom först under första världskriget och hade modellåret 1916. Till dess var det att laga mat i kokgropar med enkel utrustning.

Kulsprutor var något ännu okänt i vårt försvars utrustning. Under kriget 1914 – 1918 tillfördes kulspruta m/14, bland annat genom allmänhetens insamlingar och inköp från Österrike. Fäktningsövningar med bajonettförsett handvapen var vanliga. Ett särskilt övningsvapen fanns för detta ändamål, försett med en fjäderbelastande främre anordning klädd i spetsen med en läderkula.

I intendenturutrustningen ingick inga tält. Tältdelar fick knytas ihop för detta ändamål. Täta kunde de knappast bli, när 25 sådana sattes ihop. Värmekällan utgjordes av ett ”eldgaller”, som placerades i mitten. Röken skulle gå samma väg som i ett lapptält. Även mycket av värmen tog förstås samma väg. Dagens äldre förråd intill huvudförrådets bortre del, byggnad 35 och 39, tillkom först 1915 respektive 1918. Övriga omkring de moderna förråden uppfördes under 1940-talet. Motsvarande gäller de flesta byggnader i bortre delen av Lilla fältet, dock ej byggnad 45 vid stallet, som stod tillgänglig 1920 samt byggnad 41 norr om vårdhallen, som byggdes två år tidigare”.

Så fortsätter Erik Persson att skildra regementets organisation och inflyttning, kasernetablissementets högtidliga invigning och Gävlebornas reaktioner på att få ett regemente förlagt till staden. Jag avslutar med att citera delar ur det sista kapitlet *”Epilog och dagens regemente*”.

”Stora förändringar har skett sedan Kungsbäcksanläggningen togs i bruk 1909. En del har nämnts. Installeringen av centralvärme i början av 1930-talet var en betydande förändring och en mycket välkommen sådan. Den samtidiga förbättringen med vattentoaletter var en annan. Ännu fanns dock inte varmvattenduschar på kompanierna, endast i badhuset. Dessa utnyttjades också livligt. De tillhörde dessutom utrustningen ända från begynnelsen. Vid nästa större förändring i mitten av 1950-talet och in på 1960-talet tillkom varmvattenduschar även på kompanierna. Samtidigt togs underofficersbostäderna successivt bort och kasernerna fick dagens utformning.

Länge var den så kallade Ålanderska gården vid idrottsplatsen bostad för en av gevärshantverkarna, från början dessutom för både denne med fru och fem barn samt en förrådsvaktmästare, därefter huvudsakligen för maskinchefen. Den revs för ett antal år sedan. Samma öde rönte även den enda kvarvarande av Kungsbäcksbyggnaderna för ett par år sedan. Under sina sista år användes denna som plutonsofficerarnas mäss och därefter för dukningsgruppen på utbildningssektionen. Beklagligt var dock att detta minnesmärke inte kunde bevaras.

Antalet civilanställda var mycket ringa under de första åren. Ganska snart tillkom dock en sjuksyster på sjukhuset och någon vid maskinavdelningen. Först under 1930-talet och därefter under tiden för andra världskriget kom ett större antal att anställas. Det var främst värnpliktiga som hjälpte till på expeditioner, i matsal och kök, i förråd och på andra arbetsplatser.

… .

Regementet är, med den vackra Regementsparken, soldathemmet med Soldatkyrkan, soldattorpet, klockstapeln och den gamla danspaviljongen med Gavleån som avgränsare mot Boulognerskogen, ett av Sveriges vackrast belägna regementen”. Så långt Erik Persson.

*

Några bilder från 1940-talet tagna ur *Bocken.*

Från C-kasern

Regementets moderniserade idrottsplats med Exercishuset i bakgrunden

Execishuset, sett från kasernerna.

Vid planläggningen av det nya exercishuset har man tagit sikte på att byggnaden även skulle vara användbar som samlingslokal för lektioner, föredrag, filmförevisningar, underhållningar, handbollsmatcher m. m., och inredningen har ordnats därefter. Bl. a. finns en stor scen, väl utrustad med färgglada ridåer och övriga anordningar, som höra dylika till, strålkastare, högtalare o. s. v. Regementet har vidare skaffat ett förnämligt biografmaskineri, och det kommer att visas både instruktions- och underhållningsfilmer. Lokalen är vidare försedd med en stolinredning, lätt att anbringa och lika lätt att ta bort, och i sin praktiska konstruktion inkräktar den hoppackad blott ringa på utrymmet.

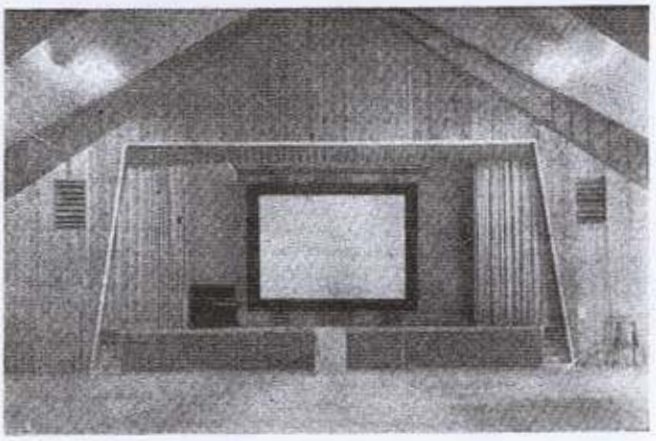

Det inre av exercishuset med scenen och biografduken i fonden.

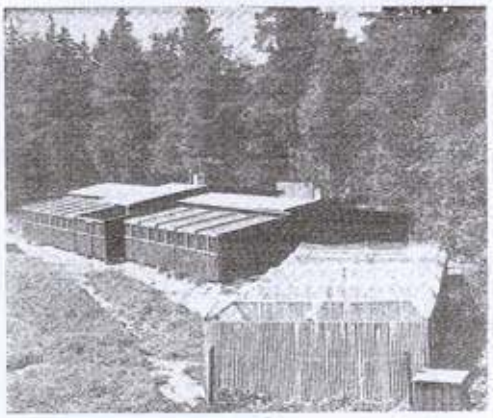

Till flydda tider återgår Suppes tanke än så gärna. — Hundgården I 14. (Foto: Nord)

Badet från nordost.

Badet från sydost.

Några kommentarer till bilderna ur *Bocken*.

Exercishuset tillkom i slutet av beredskapsåren under andra världskriget. Dessförinnan hade ofta gymnastiksalen fått användas vid större samlingar inomhus av regementets personal. I gamla handlingar anges ibland gymnastiksalen som exercishus. – Regementets hundgård uppfördes under beredskapsåren och låg intill garageområdet vid Lapphagen norr om Kungsbäcksån. Hundarna användes bland annat som rapport- och sjukvårdshundar. Några år efter krigsslutet kom de att försvinna från regementet. – Badet anlades under krigsåren alldeles söder om garageområdet och med nyttjande av Kungsbäcksåns vatten. Det kom att användas flitigt av inte minst anhöriga till den anställda såväl militära som civila personalen. Särskilda hytter för ombyte fanns att tillgå. Efter hand som åren gick blev emellertid vattenkvaliten sämre och någon gång under 1950-talet lades badet ner. Nu åter ”till handlingen”.

Mot bakgrund av det jag tidigare citerat ur Raymond Sandquists och Erik Perssons artiklar tänker jag nu komma med några egna tankar och reflexioner. Jag utgår då från måndagen den 28 maj 1956 då jag som officersaspirant och plutonchefsskoleelev ryckte in på Livkompaniet.

De värnpliktiga år 1909 utspisades med så kallade ”kusar” bakade på regementets eget bageri, den byggnad som efter bageriets nedläggning i slutet på 1960-talet (?) skulle bli Hemvärnsgården. Kusar fick även vi ”moderna” soldater. Bröden fanns av två slag, ljusa och mörka. På bageriet kunde vi också inköpa läsk och bröd att förtära vid raster om vi hade övningar i bageriets närhet. De anställda på regementet kunde också handla på bageriet och även göra särskilda beställningar, framförallt av tårtor. Bageriföreståndaren hette Karman. Han var även biografvaktmästare på biografen Saga vid Stora torget något som en och annan kunde dra nytta av, förutsatt att Karman kände igen vederbörande förstås.

Avträdeshuset för C-kasernen var det sista som stod kvar innan det revs. Ett av de sista användningsområdena för denna byggnad var gasmaskprovet, det vill säga soldaterna gick in i byggnaden med påsatt gasmask (det hette så innan namnet ändrades till skyddsmask) för att kontrollera tätheten. Lokalen var fylld av tårgas vilket innebar att en och annan snabbt kom ut på grund av att gasmasken inte höll tätt. Övningsledare var överfuriren Evan Olsberger.

Då jag ryckte in var A-kasernen helt nyrenoverad. Det innebar främst att det nu fanns varmvatten i kranar och duschar. Det gamla dagrummet hade blivit torkrum och i putsrummet fanns särskilda skåp där soldaten förvarade sina skor. Våra marschskor var försedda med sulstift och klackjärn för att minska slitaget. Dessa försvann så småningom då de gjorde skodonen kalla om vintrarna.

Toaletterna var nu avskilda och man kunde stänga om sig vilket inte hade varit möjligt tidigare. Varje logement hade ett namn efter något av de slag som regementet segrande utgått ifrån. Själv bodde jag på logementet Warschau. Väggarna mot Kungsbäcksvägen var prydda med tavlor, bland annat en som visade regementets härvägar i Europa under århundradens lopp och en som klarade ut var regementet fullgjort beredskapstjänst under andra världskriget. I västra änden

Vy över kaserngården från B-kasernen i slutet av 1950-talet. Den låga byggnaden är regementets snickeri, som tidigare stod i Mohed och fungerade som marketenteri. Observera frånvaron av militära fordon men väl förekomsten av civila sådana. Foto: Knut Björkenstam.

av kompanikorridoren fanns rum för kompanichef och expedition samt ett befälsrum. I östra trapphuset bodde alltfort underofficersfamiljer.

Precis som 1909 hade även vi särskilda vapenställ i korridoren där våra kulsprutepistoler m/45 senare m/45 B var fastlåsta. I stället för mynningsbleck var vapnen försedda med en liten plasthuv för att förhindra smuts och vatten att komma in i pipan. Under hängde våra kappor m/39 rullade med vänstra ärmen utåt. Vid felaktigheter härvidlag blev det ett påpekande. En noggrann man att utöva kontroll och visitationer var fanjunkaren Lennart Stoltz men han gjorde det alltid med glimten i ögat. Fanjunkare Stoltz var en härlig trupputbildare, åtminstone enligt mitt förmenande.

Uppe på vinden hade vi vapenvårdslokal och förråd där viss kompanimateriel förvarades, exempelvis tält med tillbehör. Vad som dolde sig i källarutrymmena har jag inget minne av. I kompanikorridoren fanns en skrubb som var kompaniadjutantens, fanjunkaren Bertil Andersson, handkammare. Där finns lite av varje som denne ”samlat ihop”. Det kunde hända om en soldat förlorat till exempel en handduk att denna kunde ersättas med en ny ur samlingen. Då slapp soldaten betala för den förlorade ”prylen”.

Fortfarande fanns bostadsrum i kanslihuset. Vår plutonchef under de första fyra månaderna, löjtnanten Rune Sundler, bodde i ett av dessa en trappa upp till vänster och med fönster mot kaserngården innan han och hans familj fick bostad nere i staden.

Kasernvakten låg länge kvar i kanslihuset. Exakt när den flyttade därifrån till den gula baracken som låg söder om snickeriet vid den grind som kom att bli huvudinfarten till regementet vet jag inte. Det skulle kunna ha varit i mitten av 1940-talet. Baracken tjänade så småningom ut och ersattes 1973 av en modern vaktlokal, numera riven.

Även vi övades i bajonettfäktning med samma typ av övningsvapen som 1909. Men vi övade även med riktiga bajonetter fastsatta vill jag minnas på automatgevär m/42 B, ett vapen som vi också hade ute. Som ”motståndare” hämtades från övningsmaterielförrådet ut så kallade bulvaner. Det var dockor i mansstorlek fyllda med halm. På kommando: ”Stöt! Stick in! Vrid om! Dra ut!” övades mot dessa. Stöten skulle riktas mot magen och genom att vrida om så skulle skadorna på ”offret” bli svårare.

Skolhus vid denna tid fanns högst upp i C-kasernen (C 5). Där fanns närmast trapphuset en filmsal som vill jag minnas rymde en pluton. Därefter följde en rad lektionssalar bland annat specialsalar för utbildning av telegrafister och signalister. För att få upp all materiel på kasernvindarna fanns från början särskilda hissanordningar. En av dessa fanns alltjämt kvar i C-kasernen mot kaserngården.

Den centrala platsen för regementet var kaserngården omgiven av byggnader på alla sidor. Här ställde plutoner och kompanier upp på morgonen för avläm-

Livkompaniet uppställt för morgonavlämning en sommardag 1956.
Foto: Knut Björkenstam.

ning klockan 07.30. Någon morgon i veckan vidtog direkt efter avlämningen exercis. Då var det liv och rörelse på kaserngården. Strax före klockan 08.00 avbröts all verksamhet, förbanden ställde upp vända mot flaggstången på kanslihuset för att under stram givakt hälsa örlogsflaggan då den hissades. Ibland svarade musikkåren för marschmusik och då blev det extra pli på marscherandet. Personalen i kanslihuset öppnade fönstren och lyssnade till den klämmiga musiken och njöt av skådespelet.

”Vid strålkastarmasten! Mot flaggstången på kanslihuset! Med språng gruppkolonner på stället!” Hur många minns inte denna situation? På kanslihustaket fanns fortfarande kvar en särskilt uppbyggd plattform uppförd under andra världskrigets beredskapsår och ingående i luftförsvaret av kasernerna. Ett annat beredskapsminne var den särskilt pansrade postkur som var placerad på kaserngården framför matsalen. Den utgjorde också ett riktmärke vid samlingsrörelser på kaserngården. I dag är allt borta så när som på flaggstången.

Kaserngården var ofta platsen för genomförande av gemensamma ceremonier. Det kunde gälla byte av regementschef eller inspektion av högre chef. Krigsmans Erinran, sedermera Soldaterinran, genomfördes dock som regel alltid i den vackra Regementsparken i anslutning till minnesstenen. Under arbetsdagar var det liv och rörelse på kaserngården. Vid veckoslut och i samband med helger var gården ödslig och i total avsaknad av liv. Kontrasten var påfallande.

Lägret i Mohed var aldrig omgärdat av staket. Vid inflyttningen på Kungsbäck fanns från början inte heller något staket runt hela kasernområdet. Det ändrades snart för att förhindra obehöriga att ta sig in på området men kanske också för att försvåra för de värnpliktiga att ta sig in och ut utan att göra detta via kasernvakten.

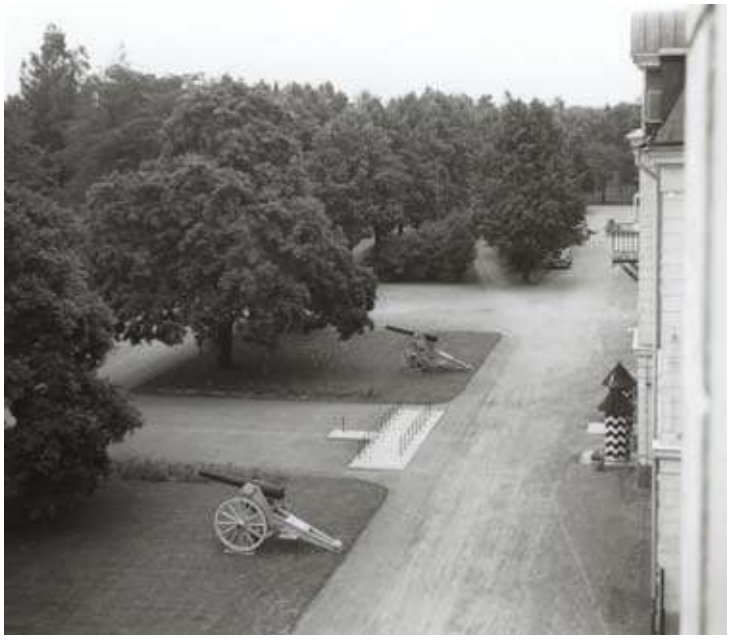

Utsikt från B-kasernen i slutet av 1950-talet mot området framför kanslihuset.
Foto: Knut Björkenstam.

För genomsläpp av personal fanns i staketet i anslutning till A- och B-kasernerna en gånggrind särskilt avsedd för de underofficersfamiljer som bodde i kasernerna. Dessa familjer hade egna nycklar till dessa grindar. C-kasernens norra entré låg från början utanför kasernstaketet, ett förhållande som så småningom kom att ändras.

Mellan A-kasernen och vaktbaracken gick på utsidan av kasernstaketet en kombinerad gång- och cykelväg. Mellan denna och infartsvägen fanns odlingslotter som i huvudsak brukades av de familjer som bodde i kasernerna. Sådana lotter fanns även på den mark där sedermera fältarbets- och sjukvårdsbarackerna kom att uppföras. De förstnämnda lotterna omvandlades senare till parkeringsplats i samband med att de anställda inte längre fick parkera sina privata bilar på kaserngården, då dessa kring 1960 började bli alltför många. Dessutom började även de värnpliktiga att i allt högre grad medföra egna bilar till regementet. Regementets egen fordonspark krävde nu också allt större utrymme inom kasernområdet, en följd av avhästningen och den ökade motoriseringen.

De olika befälskårerna, officers-, underofficers- och underbefälskårerna, hade egna mässar. De civilanställda hade ingen motsvarande lokal. Officersmässen låg under alla år i kanslihuset på tredje våningen. Underofficersmässen var som tidigare omtalats från början placerad på nedre botten i kanslihuset. Den kom senare att flytta till andra våningen i marketenteribyggnaden. Genom en halvtrappa hade mässmedlemmarna även tillträde till ordersalen som användes vid större tillställningar. Då det nya marketenteriet uppförts fick underofficerarna/kompaniofficerarna nya mässlokaler i källarvåningen i denna byggnad. Underbefälen som från början tillhörde det så kallade manskapet hade en mycket spartansk mäss på baksidan av marketenteribyggnaden på nedre botten. Detta var inte godtagbart varför kåren så småningom fick nya mässlokaler på bottenvåningen i C-kasernens norra del i samband med att familjebostäderna där utrymts. En tredje flyttning kom till stånd då underbefälen, numera plutonsofficerarna, fick en egen mässbyggnad, den som tidigare varit tjänstebostad för kasernförvaltaren. I och med den nya befälsordningen 1983 kom officersmässen i kanslihuset att bli gemensam personalmäss för all anställd personal vid regementet. Lokalerna kom då också att omfatta alla rum på tredje våningen.

Övningsfältet började direkt utanför grind nummer 7. Här bredde Lilla fältet ut sig. I bortre delen intill korthållsbanan låg de så kallade gröna vallarna. Soldaterna eldade där upp den gamla sänghalmen innan de gick till halmladan för att fylla madrassvaren med ny halm. I kanten på fältet fanns under flera år ”synvillan”, en rest husgavel i rött och vitt att bland annat användas vid målangivningar. På fältet övades soldaterna också i att förflytta sig genom att krypa, åla och åla medelst hasning. Parader och uppställningar förekom också i samband med Regementets Dag.

I riktning bort mot Sandvikenvägen utbredde sig Valls äng och Lapphagen. Den senare med bekanta ”namn” som Sandbergs lador och udden ”nn” i Johanneslöt. Storhagen vidtog väster om Lilla fältet med Kabelgatan och Kolonnvägen. Mellan Storhagen och Lapphagen låg Stora fältet med Valbo kyrka i fonden. På fältet släpptes regementets hästar ut på grönbete om somrarna. På väg mot skjutbanorna passerades Livtorpet vid gamla korthållsbanan och vägskälet “I”

i Ingebo. Tog man till vänster i vägskälet kom man till Stenhammartorpet, rakt fram till skjutbanorna och till höger förbi Hällhammartorpet till Myrängstorpet och västra stridsskjutningsområdet. Andra kända ”punkter”: ”B” i Björnvret, ”o” i Valbo och ”lb” i Valbo.

Hällhammartorpet. I dag använt av FRO. Foto: Evald Wiberg.

Apropå Livtorpet. Mitt emot detta fanns regementets egen soptipp. Dit fraktades soporna med hästdragen vagn som gjorde sina regelbundna turer inom regementsområdet.

Inom stridsskjutningsområdet bortom Hällhammartorpet fanns ”Stalingrad”. Det var en övningsanläggning, påverkad av händelser under andra världskriget, i form av några byggnader och huskulisser för att öva strid i ort. Här fanns också ett deceauvillespår för att öva mot rörliga mål. Ett liknande spår var också utlagt i Storhagen.

Den siste småbrukaren som verkade inom övningsområdet var Myrängsbonden. På fälten i anslutning till gården gick hans kor och betade till in på slutet av 1950-talet. Mjölk levererades till de boende på Vall. Var korna på bete fick övningarna anpassas till detta.

Ja, mycket mer skulle kunna skrivas om övnings- och skjutfältet på Kungsbäck. Men dessa korta glimtar må vara tillräckliga för denna gång och i denna skrift.

Till slut... Jag håller helt med Erik Persson i dennes slutord om regementet att det är ett av vårt lands vackrast belägna, eller snarare var måste jag tyvärr skriva

Myrängstorpet. FMCK disponerar i dag byggnaden. Foto: Evald Wiberg.

i dag. Att en vacker vårdag stå på officersmässens balkong, blicka ut över den skira grönskan i Regementsparken och i fonden skymta Gavleån och Boulognerskogen var en härlig syn. Samtidigt kanske örat nåddes av regementsmusikens ljuva toner från spelning vid dansbanan. Eller varför inte en vinterdag från samma upphöjda plats se ut mot den i snö och rimfrost inhöljda parken med i bästa fall de stora träden framför kanslihuset fulla av domherrar.

Nu har regementet sedan tolv år brutit upp från kasernerna på Kungsbäck. Taptot gick och tystnadssignalen ljöd för allra sista gången. Kaserngården låg därmed tyst och avfolkad. Kommandoorden ekade ej mer, vapenrasslet tystnade och allt det liv och den rörelse som hade karaktäriserat Hälsingarnas övnings- och skjutfält i Gävle var förbi. Kungsbäck rikt på så många minnen hade nu självt blivit ett minne.

Jag minns den ljuva tiden,
jag minns den som i går,
fast längese´n förliden
den klart för minnet står.
Kungsbäck, min hyllning får Du.
Du är på minnen rik
och för mitt inre står Du
liksom en skön relik!

Arbetarbladet måndagen den 20 juni 1994 respektive torsdagen den 18 augusti 1994.

AVTÄCKTES. En stam med inskriptionen textilref - förvirrade avtäcktes utanför Soldathemmet, som minner över det 370 åriga regementets existens.

Foto: MIKAEL ERIKSSON

Nu slutar I14 med soldatutbildningen

GÄVLE

Med byggnadställningarna i stram givakt kring Hälsinge regementes gamla kasernbyggnader avslutades definitivt epoken I14 vid en högtidlig reträttceremonisk i regementsparken på fredagen.

I samband med att avtäckningen av kasern fick chefen för armén generallöjtnant Åke Ingrén ta emot regementsfanan, och officiellt lades 370 års soldatutbildning vid Hälsinge regemente definitivt.

Han betonade dock att regementets namn fortsatt skall existera i den Fe-enhet som ska stå under ledning över de regionala försvarsuppgifterna tillsammans med länsstyrelsen.

Två 50-tal militära tjänster kommer att finnas kvar.

Hälsinge kavalleri bildades av kontraktsrepresentanten Stefan Hilborn, som inledde med en hälsningsadress och betonade att det inte ligger något svek i att försvara sitt land och sina gränser med respekt.

Regementschefen, Hans Berndtsson, gav en kortfattad historik om regementet och förklarade inte utan viss stolthet att den underskrivna procedur som nedläggningsbeslutet framtvingade genomförts enligt alla nerva och lagbestämmelser. Hälsingarna dock att inte alla civilanställda kommit beredas nytt jobb enligt förutsättningarna.

Han uttalade också regementets tack till regementets personal av vilka många finns bland åskådarna denna dag.

På en särskild hedersläktare framför Armén numerär gjorde ett mycket uppskattat framträdande både vid Kasern och efterföljande ceremoni då en svensexa avtäcktes vid Soldathemmet.

I sitt invigningsanförande gjorde landshövding Lars-Olof Eriksson en historisk tillbakablick på Hälsinge regementes betydelse inte enbart som försvarsenhet i vilket även också den fostrargivning soldaterna hade fått från indelningsverkets dagar.

Ceremonien avslutades med avvecklingen av fyra drakar från F 15 i Söderhamn samt gemensam lunch för de inbjudna.

Det blev en ljudeffektigt avrundande upplevelse med den tretta minut för dödsriften vid första helgens skottsalvor i Pelle, som avbefallits vid kasernens inledning.

CHRISTER LÖVENSJÖ

SISTA GÅNGEN. Här som med byggnadställningarna syntes stå i skydd av gruset kring Hälsinge regementes gamla kasernbyggnader då regementsfanan på söndagen överlämnades till chefen för armén för att I 14 upphör som utbildningsregemente.

AD ATT PÅ KLIPPA BANDET. Med barnkärra, skrot och applåder hälsade rektor Birgitta Stymne de första studenterna välkomna till nya högskolan på Kungsbäck. Här är rektor högskolans informationschef Lars Söderberg. I 2 major på I14, som skrig och snuggare lägenheter!

Foto: NILS OLSSON

Nu har studenterna tagit över på I14

Regementet kom snart att bli en byggarbetsplats. Först ut att ”raseras” blev A-kasernen. Sedan dröjde det inte länge förrän kaserngården belamrades med diverse bodar, kranar med mera. Foton: Knut Björkenstam.

MILITÄR VERKSAMHET I DAG PÅ KUNGSBÄCK

av Peter Bohlin

Gävleborgsgruppen har till uppgift att:
- vara traditionsbärare för Hälsinge regemente
- utbilda och stödja hemvärnsförbanden och de frivilliga försvarsorganisationerna.

Gävleborgsgruppen av i dag har Ledning – Logistik – Utbildning som viktiga ben att stå på. Gruppen består av nio officerare och tre civilanställda. Dessutom finns en tekniker ur Livgardet ingående i gruppen. Samgrupperad med gruppen är del ur Försvarsmaktens logistik som består av tre civilt anställda.

Förbanden som gruppen stödjer är:
- Gestrike hemvärnsbataljon som består av tre kompanier,
- Helsinge hemvärnsbataljon som består av fem kompanier,
- ett hemvärnsinsatskompani.

Den totala styrkan i Hemvärnet (Nationella skyddsstyrkorna) i Gävleborg omfattar cirka 1.100 män och kvinnor.

Förbanden utbildas på platser från Marma läger i söder och Gävle med Kungsbäck som centrum till flera utbildningsplatser i Hälsingland. Exempel på sådana är: Flygstaden i Söderhamn, Stagården i Bollnäs och flera hemvärnsgårdar i norra Hälsingland såsom Friggesund, Försvarsgården i Hudiksvall och Sunnanås i Ljusdal.

Huvuduppgift för förbanden är naturligtvis den väpnade striden. Dock syns de mest i media när det är frågan om stöd till det civila samhället, senast våren 2008 vid skogsbrandsläckningen i norra Hälsingland där drygt 200 hemvärnsmän och hemvärnskvinnor var engagerade.

Framtiden för Gävleborgsgruppen är i nuläget (juni 2008) lite osäker eftersom den är föreslagen till nedläggning. Vi får hoppas att våra politiker lyckas ändra på detta så att gruppen får fortleva även efter 100-årsjubileet våren 2009 av regementets inflyttning i kasernerna på Kungsbäck våren 1909.

Dessa ingår i gruppen:
Överstelöjtnant *Raymond Iller*, gruppchef, major *Mikael Burstedt,* ställföreträdande chef och chef för utbildningssektionen, major *Peter Bohlin,* major *Per-Erik Krause*, kapten *Anders Lundmark,* kapten *Björn Rydbeck*, löjtnant *Andreas Johansson,* löjtnant *Fredrik Gertsson* och utbildningsintendent *Cristina Rahm* (samtliga utbildningssektionen), kapten *Ove Eriksson*, chef för logistiksektionen, förste byråintendent *Gun Åhs* och byråintendent *Lena Broman* (båda logistiksektionen), tekniker ur Livgardet löjtnant *Sune Lindén*.

Gävleborgsgruppens ansikte utåt. Till vänster ”kanslihuset”, tidigare bland annat tygförråd. Till höger frivillighuset. Foto: Knut Björkenstam.

Längst ner till vänster Gävleborgsgruppens byggnader med från vänster frivillighuset, ”kanslihuset” och en förrådsbyggnad. Foto: Lars Bygdemark.

Bakre ledet från vänster: Sune Lindén, Raymond Iller, Lena Broman, Gun Åhs, Peter Bohlin (längst bak) Mikael Burstedt, Anders Lundmark och Fredrik Gertsson. Främre ledet från vänster: Ove Eriksson, Cristina Rahm, Per-Erik Krause, Andreas Johansson och Björn Rydbeck. Foto: Bengt Hägglund.

De anställdas bakgrund i korthet:
Raymond Iller – började 2006, kom från den operativa insatsledningen i Uppsala, I 5-officer i botten; *Mikael Burstedt* – började 2001, kom från Lv 3 i Norrtälje, I 14-officer i botten; *Peter Bohlin* – I 14/Gävleborgsgruppen sedan 1977; *Per-Erik Krause* – började 2000, kom från Lv 3, I 14-officer i botten; *Anders Lundmark* – började 1999, kom från I 13 i Falun, I 14-officer i botten; *Björn Rydbeck* – började 2008, kom från Dalregementsgruppen i Falun; *Andreas Johansson* – började 2002, kom från I 13/Lv 3; *Fredrik Gertsson* – började 2007, kom från Arbetsförmedlingen i Gävle och F 7 i Såtenäs; *Cristina Rahm* – började 2007 (civil); *Ove Eriksson* – I 14/Gävleborgsgruppen sedan 1983; *Gun Åhs* – I 14/Gävleborgsgruppen sedan 1978 (civil); *Lena Broman* – I 14/Gävleborgsgruppen sedan 1970 (civil); *Sune Lindén* – började 2001, kom från I 13, I 14-officer i botten.

FRÅN MILITÄR TILL CIVIL UTBILDNING
HÖGSKOLAN PÅ KUNGSBÄCK

av Leif Svensson

Vid den mest trafikerade punkten på Högskolan, just där stråket mellan Fårhall och Rävhall korsar stråket mellan ledningens hus och biblioteket, står en officer från Hälsinge regemente, iklädd uniform modell/ä och med dagofficerens bricka om halsen. Han står där och lyssnar till de förbipasserande studenterna, känner igen de invanda Hälsinge- och Gästrikedialekterna, förvånar sig kanske över att också alla möjliga svenska dialekter passerar och ännu mer över alla främmande språk. Under en dag kan han mycket väl få lyssna till samtal på engelska, tyska, spanska, serbokroatiska, arabiska, kinesiska och flera andra språk. Kanske rycker han till en smula när ett samtal på ryska passerar. Officeren är nog också förvånad, glad och kanske lite generad över det stora kvinnliga inslaget bland studenterna som passerar honom.

Hälsingeofficeren ”övervakar ordningen” på Högskolan. Foto: Högskolan.

Traditionen från Hälsinge regemente bärs vidare på Kungsbäck av Högskolan. Med sitt läge vid Regementsparken, med de gamla kasernerna varsamt restaurerade och omgjorda och med moderna tillbyggnader kan man med fog hävda att resultatet har blivit Sveriges vackraste högskola. Vilket som är vackrast – Högskolan om våren mot Regementsparkens skira grönska eller i snöig midvinterskymning med varmt ljus strömmande ur fönstren – är svårt att avgöra.

De gamla kasernerna är omgjorda för högskolebruk, fyllda med datasalar, seminarierum, arbetsrum för lärare, konferensrum och annat. I A-kasernen håller teknikerna till, i B-kasernen humanister och samhällsvetare men också pedagoger, psykologer och didaktiker. C-kasernen rymmer institutionen för vård och omsorg. Alla byggnader har försetts med fornnordiska namn, så är A-kasernen Hugin, B-kasernen Munin och C-kasernen Frigg. Mellan Hugin och Munin – Odens korpar – ligger logiskt Oden, det gamla kanslihuset, plats för en del av förvaltningen, för styrelserum och för rektorsämbete. Det gamla sjukhuset heter Tor och hyser resten av den gemensamma förvaltningen. I det gamla intendenturförrådet, numera Embla, ryms institutionen för ekonomi. Gymnastiksalen används fortfarande som sådan och heter Idun. I gamla marketenteriet, Balder, tenterar studenterna och de intar sin lunch i Midgård, tidigare militärrestaurangen. I samma byggnad har även studentkåren sina lokaler. I Midgård samlas studenterna inte bara vid lunch utan även till pubaftnar och andra sociala aktiviteter. Midgårdsormen var ju ett känt begrepp i de fornnordiska sagorna, men har veterligen aldrig synts till på Kungsbäck. Möjligen håller den till i puben.

För Högskolan fanns ett behov att skapa en enhet av kaserner och kanslihus och också ett behov av flera undervisningslokaler, av en biblioteksloka och av en väl tilltagen aula. Undervisningslokalerna och biblioteket lades i en fil parallell med A- och B-kasernerna och alltihop sammanbands med en rejält tilltagen glasad gång med god utsikt både mot Regementsparken och mot den gamla kaserngården. Gången delades in i två sektorer, som benämns efter den konstnärliga utsmyckningen så att delen som anknyter till A-kasernen kallas Rävhallen och delen mot B-kasernen Fårhallen. En biblioteksbyggnad uppfördes mitt emot det gamla kanslihuset. Aulan byggdes tillsammans med en sammanbindning, också den med stora glasade ytor, utanför vinkeln mellan B- och C-kasernen. Akademiska hus, Högskolans hyresvärd efter flytten, var byggherre och White Coordinator arkitektfirman, som får ta stor del av äran för att ombyggnaden så väl bevarade kvaliteterna i de gamla byggnaderna och skapade en väl anslutande tillbyggnad av moderna lokaler.

Allt detta invigdes i februari 1996 av dåvarande utbildningsminister Carl Tham med orden ”Militären går och kunskapen kommer”, ord som föranledde dåvarande Uppsalarektorn Stig Strömholm att i kraftfulla ordalag hävda Hälsinge regementes betydelse och dess roll som kunskapsorganisation.

I exteriören, speciellt som den syns från Regementsparken, känner man igen sig – ingen tvekan om att detta är gamla Hälsinge regemente! Med en viss ansträngning känner man nog också igen sig i det inre av de delar av kasernerna som är omgjorda för undervisningsbruk och till arbetsrum för lärare och administratörer. De långa korridorerna är möblerade med sittgrupper, där studenterna kan sitta och arbeta ensamma eller i grupp. Logementen är omgjorda till undervisningssalar. Militärrestaurangen är numera ganska studentikost smyckad men även här finns mycket av det ursprungliga kvar. Kaserngårdens grus är offrat för gräsmattor och för bibliotek till de antikvariska myndigheternas förargelse.

De gamla kasernerna räckte inte till för att skapa funktionella utrymmen för naturvetarna, med deras behov av laborationslokaler. Därför uppfördes en byggnad på kaserngårdens nordöstra sida – en pendang till C-kasernen på den sydvästra

Högskolans nya bibliotek. Foto: Knut Björkenstam.

Studenter på bibliotekstrappan. I bakgrunden ”D-kasernen”, uppförd mitt emot C-kasernen. Foto: Högskolan.

Vy över skolområdet med biblioteket i centrum. Mellan B- och C-kasernerna ligger aulan, Valhall. Foto: Lars Bygdemark.

sidan – för naturvetare, datavetare och matematiker. Huset förbands med Hugin – den gamla kasern A. Huset var klart för inflyttning år 2000. Freja, den fornnordiska fruktbarhetsgudinnan, har fått ge namn åt huset.

Ganska snart efter inflyttningen märktes att biblioteket var för litet. Planeringen för ett nytt bibliotek tog fart 2004. Några arkitektfirmor inbjöds att komma med förslag med vissa givna förutsättningar, bland annat att biblioteket skulle ligga på gården med anknytning till befintliga byggnader. Tre förslag kom in och en grundläggande fråga vid bedömningen var om den rektangulära form, som utmärkte de befintliga byggnaderna, skulle upprepas. Till sist valdes ett förslag som i stället byggde på cirkeln och cirkelsektorer i planet. Akademiska Hus, Högskolans hyresvärd, startade bygget våren 2004 och det stod klart för invigning i mars 2006, då utbildningsministern, nu Leif Pagrotsky, invigde det nya biblioteket. Med sin form, sitt sedumbeväxta tak och sin klädsel med sibirisk lärk på sydsidan utgör bygget ett utropstecken, ett starkt komplement till de övriga byggnaderna. Arkitektfirman Tirsén och Aili i Luleå utformade det nya huset. Biblioteket har inte fått något fornnordiskt namn även om Mimers brunn kunde vara ett lämpligt förslag.

Fårhallen och Rävhallen nämndes i början och de namnen kräver kanske en förklaring. Konstnären Ulf Rollof ansvarade för den konstnärliga utsmyckningen av denna del av Högskolan. Förbindelsehallen från gamla kanslihuset mot A-kasernen kallas Rävhallen efter en rörlig ”livstrappa” med rävar, medan hallen på andra sidan är smyckad med fårmålningar. Två ytterligare delar av

Rollofs konstverk är en livbåt i gamla biblioteket samt en utställning av tolv akvareller. Andra konstverk är Entropiserie i 41 steg bestående av en serie av glasmålningar utanför aulan och, vid entréerna på gården, Catania av Bianca Maria Barmen. Den stora utsmyckningen Falla I och II i det nya biblioteket gjordes av Helsingforskonstnären Nina Roos. Konsten, som Statens konstråd förser alla nybyggen med, är ett nytt tillskott till miljön.

Hur för Högskolan arvet efter regementet vidare och hur minns vi historien? Dagofficerens närvaro har redan nämnts och byggnaderna i sig vittnar om regementet för överskådlig framtid. Före detta officersmässens matsal, som nu kallas Tapetrummet, är en kulturklenod. I Högskolans nära omgivningar finns Regementsparken med sin dansbana, Stora Vall, klockstapeln, soldattorpet och Soldatkyrkan, som allt minner om regementet. Högskolan har ett ansvar att föra arvet och historien vidare till framtida generationer av studenter och anställda. Under Högskolans första tid på Kungsbäck fanns det säkert en ambition att vänja regionens folk av med att tänka på lokalerna som ”gamla I 14”. Nu har mer än tolv år hunnit gå och i varje fall ungdomarna tänker nog inte så ofta på regementet. Det finns därför desto mera skäl att berätta historien om arvet och om Högskolans lokaler och deras ursprung i Hälsinge regemente.

Interiör från ”Tapetrummet”, en gång officersmässens vackra matsal.
Foto: Knut Björkenstam.

EN SISTA VANDRING UPP TILL OCH KRING REGEMENTET

av Knut Björkenstam

När det stod klart för mig att regementet skulle komma att ”omorganiseras”, det vill säga det skulle upphöra med grundutbildningen och ej längre mobilisera en brigad, passade jag på att då jag var uppe i Gävle i början av sommaren 1993 göra en vandring upp till regementet för att se det som det varit under alla mina år som jag tjänstgjort där.

Jag kommer Parkvägen från Kristinaplan och möter en hänvisningstavla som anger att jag skall ta till vänster och komma in på Kungsbäcksvägen. Jag passerar Strömvallen och tänker på alla de gånger jag där deltagit vid högtidlighållandet av Svenska Flaggans Dag eller suttit på läktaren som åskådare. Så kommer jag i höjd med Café Bogården och ser Soldatkyrkan med soldathemmet till vänster och en skylt som anger militärt övningsområde.

Soldathemmet och Soldatkyrkan samt ”skylten”.

Regementets klockstapel.

Jag fortsätter vidare och passerar klockstapeln och bortom den står regementets gamla soldattorp, minnande om en svunnen tid. Mellan stapeln och torpet finns regementets anslående förbandsskylt. Jag följer så anvisningen om infart till

Hälsinge regemente, kommer utan svårighet in genom vakten och låter sedan blicken vandra runt kaserngården. Minnena gör sig åter påminta: morgonuppställningarna, hälsning av flaggan vid dess hissande, exercis med eller utan marschmusik, folkmyller på Regementets Dag, soldaternas vandringar tre gånger om dagen till och från matsalen, som dagofficer om aftonen ta emot av- och pågående vakt och ej minst det totala lugnet och stillheten mellan tjänstens slut på lördagar till dess tjänsten börjar igen måndag morgon.

Övre bilden visar vy från kanslihuset mot matsalen och gymnastiksalen, undre bilden kanslihuset omgivet av B-respektive A-kasernen.

Vy över kaserngården från gamla intendenturförrådet samt utsikt från ett fönster i C-kasernen mot Lilla fältet.

Så rundar jag C-kasernen och går ut genom grinden mot Lilla fältet. Jag kastar blicken åt vänster bort emot ”gröna vallarna” och Storhagen. Är det månne en synvilla eller ej? Jag ser inte”Synvillan”. Nej, det är så sant. Den är borta sedan länge. Fortsätter så förbi musikkasernen, även kallad ”musikladan”, som efter musikkårens nedläggning 1957 blir regementets museum. Ej heller det får vara kvar efter regementets försvinnande utan tas över av Högskolan.

Går över bron över Kungsbäcksån, blickar ner till höger där en gång i tiden kammarskjutningsbanan låg, och kommer fram till dagens parkeringsplats. Den byggdes inför försvarsområdesstabens förläggning till Vall varvid de så kallade troppbodarna revs. Jag ser kulsprutestallet till höger, sedermera övningsmaterielförråd för att slutligen bli garage för regementets motorcyklar. Fortsätter och passerar till vänster halmladan, där vi fram till omkring 1960 fyller våra madrasser med ny halm. Till höger ligger det gamla bageriet som omkring 1970 blev Hemvärnsgården. Nu används byggnaden till annat.

Gör helt om och tar Kungsbäcksvägen förbi kasernerna och gevärsbron framför kanslihuset. Sneddar över platsen där Ålanderska gården låg och tar Krigstigen utmed idrottsplatsens staket. Vänder mig en sista gång om, ser exercishuset och skymtar bortom parkeringsplatsen själva kasernområdet. Styr så stegen åter ner mot staden, nöjd över att än en gång ha fått se mitt regementes kaserner med mera på Kungsbäck i det skick jag och många andra vill minnas dem.

Halmladan.

Till vänster gamla bageriet, till höger ”kulsprutestallet”.

Gevärsbron framför kanslihuset.

En sista blick tillbaka. Idrottsplatsen med till vänster exercishuset och i fonden några av kasernbyggnaderna.
Samtliga foton i detta kapitel: Knut Björkenstam.

Minnessten rest framför soldathemmet den 18 juni 1994 för att erinra om regementets utbildningsverksamhet på Kungsbäck. Texten lyder:

HÄR PÅ KUNGSBÄCK
UTBILDADES KRIGSMÄN
1909 – 1993

FASTHET – FÖRMÅGA – FÖRTROENDE

Regementets definitiva nedläggning ägde rum den 27 november 1997. Då avtäcktes stenen en andra gång och hade försetts med tillägget:

HÄLSINGE REGEMENTE
UPPHÖRDE
1997

Foto: Knut Björkenstam.

EPILOG

av Knut Björkenstam

Så har det sista kapitlet skrivits i denna minnesskrift över att hundra år förlupit sedan Kunglig Hälsinge regemente flyttade in i sina nyuppförda kaserner på Kungsbäck i Gävle. Att sluta med ett kapitel som handlar om dagens utbildning av ungdomar inom det forna kasernområdet har för mig som redaktör varit naturligt. Alltfort utbildas unga människor, numera såväl män som kvinnor, på den plats där utbildning skett sedan våren 1909.

Fram till 1992 - 1993 utbildades unga svenska män i vapnens bruk för att, om det värsta skulle hända, kunna försvara vårt land. Som väl är var det kunskaper som aldrig har behövts användas, åtminstone hitintills kanske är bäst att tillägga. De kan för den skull dock inte anses ha varit obehövliga, tvärtom. De kunskaper som nu förmedlas på Högskolan kommer med säkerhet att användas och bli till nytta för såväl den enskilde som för vårt land.

Glädjande nog har regementets efterträdare i form av Gävleborgsgruppen fått vara kvar inom en liten del av det forna kasernområdet. På så sätt har den militära traditionen från 1909 kunnat bevaras om än i skuggan av Högskolan. När detta läses är det också klart om gruppen skall leva vidare eller även den bli föremål för ”omstrukturering”, det vill säga nedläggning. Jag och många med mig hoppas på en fortsättning.

Som jag inledningsvis påpekade är valet av innehåll i denna skrift mitt eget. Om detta kan måhända diskuteras och har kanske en och annan läsare uppfattningen att upplägget hade kunnat vara annorlunda. Förvisso skulle det ha kunnat vara det. Det håller jag fullständigt med om. Men begränsade resurser i form av tid och pengar har varit starkt styrande.

Som många av läsarna säkert märkt återkommer beskrivningar av likartade händelser och skeenden i mer än ett kapitel. Detta tycker jag inte är till nackdel då de olika författarnas utgångspunkter varierar. På så sätt blir bilden av ”hur det en gång var” mer givande och intressant.

Att titeln på skriften blivit den det är beror helt enkelt på att namnet Kungsbäck genom årens lopp blivit liktydigt med regementet. ”Var skall Du göra Din värnplikt?” kunde ynglingen bli tillfrågad om. Bodde han inom Gävleborgs län kunde svaret mycket väl bli: ”Jo, på Kungsbäck.” Då visste frågeställaren att det var till Hälsingarna den blivande rekryten skulle. Sålunda var titeln för mig som redaktör lätt att fastställa.

Till slut. Tack för att jag fick förtroendet att ansvara för denna skrifts framtagning. Det har varit mycket roligt och intressant att gå igenom alla källor och få vraka och välja. Mycken nostalgi har strömmat mig emot. Om nu något inte helt skulle vara med verkligheten överensstämmande tröstar jag mig med att citera ”Piraten” att ”litet ljuga pryder talet”.

Regementets fana som fördes av regementet vid dess inflyttning i kasernerna på Kungsbäck 1909. Fanan var broderad enligt en år 1894 godkänd modellritning och överlämnades till regementet av konung Oscar II i samband med en fälttjänstövning i Dalarna 1897. - Regementet förde två lika utformade fanor, en för vardera bataljonen. Respektive bataljonsnummer var angivet i övre inre hörnet av fanduken. Så småningom kom enbart den ena fanan att föras såsom regementsfana. Då regementet den 29 september 1952 tilldelades den nuvarande fanan hängdes de båda bataljonsfanorna upp i Soldatkyrkan där de förvarades fram till omkring 1970 då de inlevererades till Armémuseum. Bild ur ”Kungl. Hälsinge regementes historia”.